

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

HÜSN Ü AŞK'IN TEŞBİH VE MECAZ SÖZLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tezi

Aysel Yalçın

Ankara, 2019

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM
DALI ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

HÜSN Ü AŞK'IN TEŞBİH VE MECAZ SÖZLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tezi

Aysel Yalçın

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ülkü Çetinkaya Karakoyun

Ankara, 2019

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

HÜSN Ü AŞK'IN TEŞBİH VE MECAZ SÖZLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ülkü Çetinkaya Karakoyun

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı:

İmzası:

Doç. Dr. Ülkü Çetinkaya Karakoyun

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi:

.....

T.C.
ANKARA
ÜNİVERSİTESİ SOSYAL
BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Bu belge ile bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.
(...../...../2019).

Aysel Yalçın

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖNSÖZ.....	VI
KISALTMALAR.....	VIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ŞEYH GALİP'İN HAYATI VE ESERLERİ

1.1. HAYATI	5
1.2. ESERLERİ	8
1.2.1. Divan	8
1.2.2. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî:	8
1.2.3. Es-Sohbetü's-Sâfiye	9
1.2.4. Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye Derlemesi:	9

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Hüsn ü Aşk:	10
2.1.1. Hüsn ü Aşk'ın Dil ve Üslup Özellikleri.....	12
2.1.2.Hüsn ü Aşk'ın Özeti.....	17

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM SÖZLÜK

3.1. TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	19
3.2. TEŞBİH SÖZLÜĞÜ	20
3.3. MECAZ SÖZLÜĞÜ.....	198
SONUÇ	300
KAYNAKÇA	303
ÖZET	307
ABSTRACT	308

ÖN SÖZ

Bir milleti millet yapan unsurların en önemlilerinden biri hiç şüphesiz dil ve dille oluşturulan edebî eserlerdir. Dolayısıyla edebî eserler kültürün taşıyıcılığında önemli bir yere sahiptir. Tarih boyunca Türk edebiyatında yeri olan geleneklerden biri de İslam kültürü içerisindeki Türk edebiyatıdır. Bu gelenek çerçevesinde birçok nazım şekliyle çok başarılı eserler verilmiş, bu eserlerin etkisi günümüze kadar gelebilmiştir. Bu eserlerin gerek muhteva gerekse üslup açısından değerlendirilmesi kültürel bir sorumluluktur.

Divan edebiyatı nazım şekilleri arasında yer alan mesneviler Arap ve Fars edebiyatlarında olduğu gibi Türk edebiyatında da rağbet görmüş ve yüzyıllar içerisinde bu nazım şekli ile birçok eser verilmiştir. Mesneviler, divan edebiyatında roman ve hikâyenin yerini tutmuştur. Aşk, kahramanlık, dinî-tasavvufî vb. olmak üzere birçok konuda mesnevi yazılmıştır. Bunların en tanınmış olanlarından biri de Şeyh Galib'in yazdığı tasavvufî bağlamda bir aşk hikâyesini konu alan *Hüsn ü Aşk* 'tır.

Eser, ait olduğu geleneğin bütün özelliklerini yansıtmaya yanında bu geleneğin sınırlarını estetik bir duyuyla zorlayan, ona renkli ve zengin anlam boyutları kazandıran bir eserdir. Eser değerini işlediği konu yanı sıra hiç şüphesiz üslubundan alır. Üslubun en önemli unsuru ise edebî sanatlardır. Ayrıca Şeyh Galib'in duygu ve zengin hayal dünyasını yansıtmakta tercih ettiği Sebk-i Hindî için de edebî sanatlar büyük önem taşımaktadır. Adı geçen sanatlar, üsluba renklilik ve zenginlik verirken eserin anlam derinliğine ulaşmasında da etkili olmuştur.

Bu tez çalışması, *Hüsn ü Aşk*'ın teşbih ve mecaz sözlüğünden oluşmaktadır. Teşbih ve mecazlar edebî eserler açısından önemli sanatlar olmalarının yanında hikâye etmeye dayanan eserlerin özellikle de temsîlî eserlerin vazgeçilmez unsurlarıdır. *Hüsn ü Aşk* da temsîlî bir eserdir. Bu sebeple eserde geçen teşbih ve mecazların bir sözlük çerçevesinde görünür kılınması tez çalışmasının amacı olmuştur.

Hüsn ü Aşk, temsîlî bir aşk hikâyesidir. Eserde “güzellik ve aşk” birbirlerine kavuşmak için mücadele eden kadın ve erkek olarak hayal edilmiştir. Eser, bir yerde Aşk'ın Hüsn'e kavuşma çabasının hikâyesidir. Şeyh Galib, eseri oluştururken tasavvuftan ve tasavvufî sembollerden yararlanmıştır. *Hüsn ü Aşk*'ın alegorik olması, eserde teşbih ve mecaz sanatlarının kullanımını zorunlu hâle getirmiştir.

Tez çalışmasına geçilmeden önce Şeyh Galib ve *Hüsn ü Aşk* ile ilgili yapılmış önemli çalışmalar okunup incelenerek şairin duygu ve hayal dünyası, şairlik mizacı, kullandığı kelime kadrosu hakkında belli bir birikim elde edilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra edebî sanatlarla ilgili temel kaynaklar da okunup incelenmiştir. Elde edilen birikimin eserin teşbih ve mecaz sözlüğünü oluşturmada büyük faydası görülmüştür. Bu süreçten sonra *Hüsn ü Aşk*'ta geçen teşbih ve mecazlar fişleme yöntemiyle belirlenmiştir. Bu işlem esnasında öncelikle kaynakçada gösterilen ansiklopedi, sözlük ve diğer edebî kaynaklardan yararlanılmıştır. Sanatlar tespit edilirken eserin bir mesnevî olduğu ve bağlamsal anlamda bütüncül bakılması gerektiği gerçeği daima göz önünde bulundurulmuştur.

Tez çalışmasında Muhammet Nur Doğan, *Şeyh Galib Hüsn ü Aşk Metin, Düz Yazıya Çeviri Notlar ve Açıklamalar* 2008 baskısı esas alınmış beyitler bu neşre göre numaralandırılmıştır. Bununla birlikte bu baskıya eklenen el yazması nüsha ile de bire bir karşılaştırma yapılmış ve iki nüsha

arasındaki farklar da dipnot hâlinde belirtilmiştir. Buların yanında Abdülbaki Gölpınarlı, Orhan Okay-Hüseyin Ayan'ın çalışmalarından da yararlanılmıştır.

Tez çalışması, ön söz ve girişten sonra üç bölüm, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır. Giriş bölümünde, sözlük türleri içinde metin sözlüklerinin yeri, edebî sanatların bilhassa da teşbih ve mecazların edebî metinler, şiir dili açısından önemi üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde Şeyh Galib ve *Divan*, *Hüsni ü Aşk*, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* ve *Es-Sohbetü's-Sâfiyye* olmak üzere dört eseri hakkındaki bilgiler yer almaktadır.

İkinci bölüm, *Hüsni ü Aşk* hakkında bilgiler ve eserin özetini içermektedir.

Üçüncü bölümde, eserin teşbih ve mecaz sözlükleri yer almaktadır. Sözlükler oluşturulurken metinde geçen kelimeler madde başı kabul edilmiştir. Belirlenen teşbih ve mecazların şiirdeki bağlamsal anlamları açıklama şeklinde karşılarında belirtilmiştir. Teşbih ve mecazın yer aldığı her bir tanık beyite madde başlarının altında yer verilmiş, yer numaraları yanında gösterilmiştir.

Teşbih Sözlüğü hazırlanırken teşbih çeşitleri ayırımına gidilmemiş, sözlük müşebbeh ve müşebbeh-ün-bihler esas alınarak oluşturulmuştur.

Mecaz Sözlüğü; açık ve kapalı istiare, mecaz, mecaz-ı mürsel sanatları esas alınarak oluşturulmuş ancak sözlükte bu ayrıntılar belirtilmeyerek hepsi “mecaz sözlüğü” başlığı altında toplanmıştır.

Eserin teşbih ve mecaz sözlüğünde madde başı olan kelimelerin hangi dil veya dillere ait oldukları da parantez içerisinde belirtilmiştir.

Sonuç başlığı altında, *Hüsni ü Aşk*'in teşbih ve mecaz sözlüğü hakkında değerlendirmelere ve sonuçlara yer verilmiştir.

Bu çalışmanın konuyla ilgilenenlere fayda sağlamasını umuyoruz.

Tez konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın her aşamasında yardımını ve değerli bilgilerini esirgemeyen tez danışmanım, kıymetli hocam Sayın Doç. Dr. Ülkü Çetinkaya Karakoyun'a çok teşekkür ederim. Ayrıca yirmi beş yıl aradan sonra yüksek lisans programına döndüğümde beni hoşgörü ve büyük bir nezaketle karşılayan, heveslendiren yine başta Sayın Doç. Dr. Ülkü Çetinkaya Karakoyun olmak üzere Sayın Prof. Dr. Abdülkadir Gürer, Sayın Doç. Dr. Bilal Çakıcı ve Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir Sıddık Şahin hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim.

Aysel Yalçın

KISALTMALAR

Ar. :Arapça

b. : Beyit

bk. : Bakınız

C :Cilt

çev. :Çeviren

Far.:Farsça

hızl. :Hazırlayan

HD:Hazırlayanın Düzeltmesi

İÜ :İstanbul Üniversitesi

MD: Muhammet Nur Doğan

p. :Paragraf

S :Sayı

s. :Sayfa

T. :Türkçe

TDK :Türk Dil Kurumu

TY :Topkapı Yazmaları

TDV:Türkiye Diyanet Vakfı

Ü: Divan, İÜ Kütüphanesi TY 5531

Yun. :Yunanca

GİRİŞ

Arapça “s n y” üçlü kökünden türemiş “mesnevi”¹ sözü, bu dilde kendi arasında kafiyeli mısralardan oluşmuş nazım şekli anlamında kullanılmamıştır. “Mesnevi” edebiyat terimi olarak ilk defa İran edebiyatında kullanılmış olmakla birlikte bu nazım şeklinin ilk örnekleri Arap edebiyatında görülmektedir. Araplar, kendi arasında kafiyeli beyitlerden oluşan bu nazım şekline “müzdevce”, aruzun “recez” bahri ile yazıldığı için “recez” veya çoğul olaral “urcuze” demişlerdir. (Ünver 1986: 430) Bu nazım şeklinin kendi arasında kafiyeli mısralardan oluşması uzunluğuna sınır olmayan, hikâye etmeye dayalı eserlerin verilmesine imkân sağlamıştır. Mesnevi nazım şekli Türk edebiyatına Fars edebiyatından geçmiş ve XI. yüzyıldan itibaren Türk edebiyatında en çok kullanılan nazım şekillerinden biri olmuştur. İslam kültürü etkisindeki Türk edebiyatının ilk eseri olan ve alegorik tarzda yazılan *Kutadgu Bilig* de bu nazım şekli ile yazılmıştır.

XI. yüzyıldan sonra Türk edebiyatında, halk hikâyeleri bir yandan varlığını sürdürürken özellikle Fars kültür ve edebiyatının etkisiyle divan edebiyatı çerçevesinde gelişen hikâye anlayışı, geleneksel halk hikâyelerinden ayrılır. Divan edebiyatında hikâye etme, mesnevi nazım şekli ile gerçekleşir ve Türk edebiyatında birçok mesnevi kaleme alınır.

İsmail Ünver, bağımsız bir kitap olarak yazılmış mesnevilerde üç bölüm olduğunu belirtir:

1. Giriş Bölümü
2. Konunun İşlendiği Bölüm
3. Bitiş Bölümü

Mesneviler de divan edebiyatının diğer nazım şekilleri gibi klişeleşmiş bir yapıya sahiptir. Mesnevilerde şair, asıl hikâyenin anlatıldığı bölüme geçmeden esere bir giriş yapar. Bunu tevhit, münacat, na’t, mi’raciye, medh-i çehar-yâr, devrin padişahına övgü, devlet büyüğüne övgü, sebep-i te’lif bölümleri izler. Bundan sonra “âgâz-ı dâstân”, “matla-ı dastan”, “âgâz-ı kitâb” başlığı altında konunun işlendiği bölüme geçilir. Bu bölüm mesnevinin asıl bölümüdür. Burada ele alınıp anlatılan konular, eserden esere değişir. Bu değişkenlik, bölümün genel planında da kendini gösterir. Bu bölümde, “giriş bölümü” için verdiğimiz genel plana benzer bir plandan söz edilemez. Hikâye bittikten sonra yine devrin padişahı övülür. Şairin kendinden bahsettiği “hasbihal” manzumesinin yer aldığı bölümün ardından “hatime” manzumesinin bulunduğu bölüm ile eser son bulur. Eserin yazıldığı tarih ve beyit sayısı da ebced hesabıyla bu son bölümde yer alabilir.

Mesnevi şairleri, hikâyenin anlatıldığı bölümün içine gazel, kıt’a, müstezad, murabba, muhammes tardiye² gibi farklı nazım şekillerinde şiirler de ilave edebilir. Nitekim *Hüsn ü Aşk*’ta Galib mesnevinin

¹ Mesnevi nazım şekli hakkında verilen bilgilerin derlenmesinde İsmail Ünver’in ilgili makalesi esas alınmakla birlikte aşağıda künyesi belirtilen kaynaklardan da yararlanılmıştır.

İsmail Ünver, “Mesnevi”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı* II, (Divan Şiiri), TDK, Sayı 415- 416-417, Temmuz-Ağustos-Eylül, 1986, s. 430-563; Ağâh Sırrı Levend (1968) *Divan Edebiyatında Hikâye*, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 15 (), 71-117; Dilçin, Cem Dilçin (2005), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara, TDK Yayınları; İbrahim Gültekin(2011) *Hüsn ü Aşk’ın Anlam Dünyası ve Hüsn ü Aşk Bağlamında Şeyh Galib’in Üslup Özellikleri* (Doktora Tezi).

²Tard u Rekb adı da verilen tardiye muhammesin özel bir biçimidir. Muhammesten kafiye düzeni ve yazıldığı vezin itibarıyla ayrılan tardiye aruzun mef’ülü mef’ülün fe’ülün kalıbıyla yazılır. Kafiye düzeni aaaab ccccb ddddb... şeklindedir. İlk örneği Nedim Divanı’nda görülen tardiyeenin en güzel örneklerini geyh Galib vermiştir. (Mermer- Koç Keskin, 2005: 97, Kılıç, 2005: 235, Alıcı, 2006: 129). “Eski

içinde dört tardiyeye yer vermiştir. Mesnevi şairi, mesnevîde bu tür şiirlere geçmeden önce, son beyitte bunu haber verir. Böylece mesnevi ile araya giren şiir arasında bağlantı kurar.

Mesnevîler, “agâz-ı dâstân” bölümünde işlenen konulara göre bilgi vermek ve eğitmek amaçlı olanlar, kahramanlık duygularına hitap edenler, aşk ve macera konulu olanlar, şairlerin izlenimlerinden kaynaklanan ve toplum hayatından kesitler verenler olmak üzere dört gruba ayrılabilir.

Mesnevîler, hikâyenin yapısı ve kahramanların durumları yönünden de tasnif edilebilir. Bir kısmı *Leyla vü Mecnun*, *Hüsni ü Aşk*, *Yusuf u Züleyha*, *Hüsrev ü Şirin*, *Selaman u Absal* gibi çift kahramanlı; bir kısmı *İskender* ve *Behram Şah* gibi tek kahramanlıdır.

Hüsni ü Aşk, tasavvufî ve temsîlî bir aşk mesnevisidir. Eser, klasik mesnevi planı içerisinde oluşturulmuştur. Eser, çift kahramanlı mesnevîlerdendir. Mesnevinin konusu Aşk'ın Hüsni'e kavuşmak için maceralı bir yolculuğa çıkması, bir dizi mihnetlerden geçmesi ve nihayetinde bütün bu zorluklarla başa çıkarak Hüsni'e kavuşmasıdır. Diğer aşk ve macera konulu mesnevîler gibi *Hüsni ü Aşk*'ta da sanatsal yön ön plandadır. Şeyh Galib, bir yandan tasavvufî mânâda salikin Allah'a ulaşma yolculuğunu (vahdet-i vücud) alegorik bir tarzda anlatırken bir yandan da okuyucuda edebî zevk uyandırabilmek amacını gütmüştür. Bu edebî zevkin uyandırılmasında en büyük etken, şairin dili kullanma ve üslup oluşturmadaki başarısıdır. Divan şiiri, ortak üslubun belirlediği kelime dünyasının aynı kavramlar çerçevesinde şekillenmesine rağmen Galib'in diğer şairlere göre kelime serveti ve Fuzulî, Bakî... gibi büyük şairlerle kıyaslandığında kullandığı kelime sayısı daha fazladır. (Gültekin 2011: s.1222,1223) Galib'in bu birikiminde muhiti, tercih ettiği Sebki Hindî üslubu, kişisel muhayyile gücü, dildeki doğal değişim etkili olmuştur. Bütün bunların yanında Galib'in şiir sahasında o güne değin takip edilenden farklı bir yol açmak istemesi de onun üslubunu belirleyen en büyük etkindir ve şair bu gayesini *Hüsni ü Aşk* ile zirveye ulaştırmıştır.

Galib, şiir ve şairlikte klişe ve köhneleşmiş ifadelerin kullanılmasını eleştirmesine rağmen *Divan*'ında tıpkı Fuzulî, Bakî gibi insan uzuvlarını ifade eden kelimeleri ve bu uzuvların benzetileni olarak kullanılan klişe mazmunları kendisi de kullanmıştır. Ancak *Hüsni ü Aşk*'ta bu tür kullanımlara çok az yer vermiş, bunların yerine daha çok manevî hâllerin adı olan soyut anlamda kelime ve kavramları kullanmayı tercih etmiştir. Bu da Galib'in özellikle bu eserde surete değil sirete önem verdiğini göstermektedir. (Gültekin 2011:s.1225,1226) Bu bağlamda *Hüsni ü Aşk*'ın diğer aşk konulu mesnevîlerden farkı, Aşk mesnevîlerinde kahramanlar veya hikâye kişileri hayattan kişilerken *Hüsni ü Aşk*'ta “aşk” ve “güzellik” mefhumları teşhis yoluyla birbirine âşık iki insan olarak eserde yer almışlardır. Eserde yer alan tasvirler de çok başarılıdır. Galib, tasvirleri de kendine has bir biçimde verir. Kerih bir şeyi anlatırken seçtiği kelimeler sevgiliyi anlatırken seçtiği kelimelerden çok farklıdır.(Gültekin 2011:1226) Sadece başkahramanlar değil, eserde yer alan yardımcı kahramanlar ve mekânlar sembolik bir yapıya sahiptir. Esere hâkim olan bu semboller tasavvufîdir. Şeyh Galib, bu

mesnevîlerde şairler, yapıtı tekdüzelikten kurtarmak için, olayın kahramanlarının ağzından yer yer gazel, murabba gibi manzumeler söylerlerdi. Bunlara da tardiye denilmektedir.” (Dilçin, 1983: 219).

*Daha geniş bilgi için bk. Gürer, Abdülkadir. “Tardiyeye Bir Nazım Şekli Midir?” Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları 32/I In Memoriam Şinasi Tekin, (Güz 2008): 241-249.

tasavvufî aşk hikâyesini oluştururken Sebk-i Hindî'nin bütün imkânlarını kullanıp onu güçlü üslubuyla da birleştirerek Türk edebiyatının en ünlü mesnevilerinden birini yazmıştır.

Hüsn ü Aşk'ın dil ve üslup açısından üzerinde durulacak en önemli yönü alegorik bir eser olmasıdır. Alegorik eserler, tabiatları gereği teşbih ve mecaz sanatlarıyla oluşturulmuştur. Bu sanatlarla eserde işlenen soyut dünya, görünür, somut bir hâl alabilmektedir. Bu doğrultuda kelime ve kelime gruplarının bulundukları metindeki bağlamsal anlamları ve bu bağlamların doğru anlaşılması, metnin anlaşılıp yorumlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Zira her metni oluşturan söz varlığı bağlı bulunduğu gelenek ve zihniyet doğrultusunda hatta kullanıldığı türe göre farklı bağlamlarda değerlendirilebilir. Bu sebeple edebî eserler üzerine yapılan şerhler, tahliller, açıklamalı antolojiler ve özellikle de sanatçı ve metin sözlükleri önemlidir.

Metin sözlükleri³, belli bir sanat eserinin veya önemli bir metnin söz varlığını derleyen kitaplardır. Sanat eserinin söz varlığı incelenirken eseri yazan sanatçının fizikî ve sosyal çevresi, dil ve üslup anlayışının yakından tanınması metin sözlüğünü oluşturmada büyük önem taşımaktadır. Bu alanda yerli ve yabancı birçok sözlük mevcuttur. Türk edebiyatında hazırlanan metin sözlükleri dünden bugüne ait oldukları gelenek ve zihniyet doğrultusunda hazırlanmıştır.⁴

Divan edebiyatında da kendi gelenek ve zihniyeti doğrultusunda manzum ve mensur sözlükler hazırlanmıştır. Bu sözlükler, eserde yer alan söz ve söz gruplarının sanatçı ve eser bağlamında doğru anlaşılmasını amaç edinmiştir. Günümüzde ise yapılan metin sözlükleri çeşitlilik kazanmıştır. Sanatçı sözlükleri, bağlamalı dizin ve işlevsel sözlükler, eserlerde kullanılan edebî sanatları inceleyen sözlükler vb.

Hüsn ü Aşk'ın *Teşbih ve Mecaz Sözlüğü* de bir metin sözlüğüdür. Sözlüğün özelliği, *Hüsn ü Aşk*'ta geçen teşbih ve mecazları konu almasıdır. Zira bu sanatlar, temsili eserlerin vazgeçilmez unsurlarıdır. Teşbih ve mecazlar bu alegorik aşk hikâyesinin doğal seyri içerisinde yer almakta ve şair, eseri yazarken bu sanatları özel bir sanat yapma kaygısı gütmenden temsili bir yapı içerisinde; anlatmak istediği duygu ve düşünceleri, hayalleri vermek amacıyla kullanmaktadır. Bu durum, Galib'e meramını anlatma konusunda geniş bir imkân sağlarken şairin eserde kullandığı mânâ derinlikleri de açıklanmaya muhtaç bir durum ortaya koymaktadır.

Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk*'ı yazmaktaki gayelerinden biri -belki de en önemlisi- o güne değin söylenenlerden çok başka, yeni sözler söylemek, eser verebilmek olmuştur.

Merd ana derler ki açâ nev râh
Erbâb-ı vukûfî ede âgâh⁵

Bu amacın gerçekleştirmesinde *Hüsn ü Aşk*'ın alegorik bir tarzda ele alınmasının payı büyüktür. Görünürde iki gencin birbirine aşkını ve kavuşmak için çektikleri mihnetleri içerse de eser tamamen temsili bir özellik taşımaktadır. Şeyh Galib, eserde, temeli tasavvuf anlayışındaki salikin vahdet-i vücud⁶(varlığın birliği) ulaşmak için geçirdiği merhalelere, çektiği mihnetlere dayanan konuyu somut

³ Sözlüklerle ilgili verilen bilgilerin derlenmesinde Doğan Aksan'ın Her Yönüyle Dil adlı eseri esas alınmakla birlikte bu alanda hazırlanan yüksek lisans ve doktora tezleri ve hazırlanan muhtelif sözlüklerden yararlanılmıştır. Bu çalışmalar kaynakça bölümünde verilmiştir.

⁴ Bu tez çalışmasında incelenip yararlanılan sözlük çalışmalarına kaynakçada yer verilmiştir.

⁵ Çalışmamızdaki örnekler, M D'den alınmıştır

⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Kam, Ferit (1331)Vahdet-i Vücut, İstanbul, Matbaa-i Âmire; Levend, A. Sırm (1980). *Dîvân Edebiyatı (Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar)*, İstanbul: Enderun Kitabevi.

ve görünür hale büründürmüştür. Yine eserdeki alegorinin oluşumunda Şeyh Galib'in benimsediği ve en güçlü temsilcilerinden biri olduğu Sebk-i Hindî de etkilidir. Zira Sebk-i Hindî, şiirde o güne değin bilinmeyen, yeni ve zengin teşbihler ve hayaller kullanmayı gaye edinmiştir.

Şeyh Galib *Hüsn ü Aşk*'ı oluştururken öncelikle kendisinden önce yazılan aşk mesnevilerinde tutulan yolu izlemiştir. Bununla birlikte eserde yer alan bütün baş ve yardımcı kahramanlar, mekânlar tamamen temsilî bir özelliğe sahiptir. Eserin başkahramanları Hüsn, mutlak güzellik olan Allah; Aşk ise Allah'a kavuşmak arzusunda olan saliktir. Eserdeki diğer yardımcı karakterler de yine tasavvufî anlayışın birer unsurudur fakat temsilî bir biçimde eserde yerlerini almıştır. İsmet, Gayret, Hayret vb. Beni Mahabbet Kabilesi, nüzhetgâh-ı mânâ, havz-ı feyz vb. hepsi tasavvufî anlayışta bir anlam ifade eden somutlamalardır. Ayrıca Şeyh Galib'in kahramanların birbirlerine âşık olmasını tersine çevirmesi de yine tasavvufî bir anlam taşır. Zira Allah önce kendine cezbetmek için cilve ile saliki harekete geçirir sonra ondan uzaklaşır. Sevdâyı tadan salık, ona ulaşmak için her mihneti göze alır. Ateş gibi olan mihnet denizlerini muma benzeyen ve eriyerek yok olmaya mahkûm hiçliğiyle geçebileceğine inanır. Zira mutlak güzellik ve varlık olan Tanrı'nın tek isteği salikin hiçliğinin farkında olmasıdır. Bu ve buna benzer tasavvufî yaklaşımlar eserde teşbih ve mecaz yoluyla temsilî bir tarzda işlenmiştir. Şeyh Galib eserde, aynı zamanda gelenekteki tenzih (Allah'ın görünen bilinen her şeyden ayrı tutulması) anlayışına İbn Arabî'nin vahdet-i vücud anlayışı doğrultusunda teşbihî bir yorum da getirmiştir.⁷ Eserin sonunda mesnevilerin genelindeki gibi bir kavuşma gerçekleşir ama *Hüsn ü Aşk*'taki "vuslat" da yine alegorinin devamı olarak işler. Aşk vuslat sırasında Hüsn 'ün kendisi, kendisinin Hüsn olduğunu anlar. Yani kesret, vahdete dönüşmüştür. Bütün bir hikâyedeki "alegori" teşbih ve mecazlar aracılığıyla eserde işlenebilmiştir.

Hüsn ü Aşk'ın teşbih ve mecazlarla oluşturulmuş temsilî bir eser olması, bunun yanı sıra Sebk-i Hindî gibi- ince hayaller ve yeni mazmunlar kullanılmasını (mânâ-yı bigâne), hayal atlaması ve çağrışım zenginliğini, tasavvufî muhtevanın sebk-i Hindî'ye has biçimde işlenişini, kurban, Tûr-Mûsâ-Tecellî, girdâb, ateş, bîrengî gibi kavram ve imajların ön plana çıkmasını öngören- bir tarzın benimsenmesi eseri edebî anlamda zenginleştirmiştir.⁸ Ancak eserde şairin anlatmak istedikleri, bu teşbih ve mecazların bağlamsal anlamların çözülebildiği ölçüde anlaşılmalıdır.

Dünden bugüne yalnızca divan edebiyatında değil, hangi gelenek ve zihniyetle yazılmış olursa olsun yukarıda belirttiğimiz özelliklere sahip alegorik veya sanatlı içerik taşıyan eserlerin layıkıyla anlaşılıp değerlendirilebilmesi için metin sözlüklerinin önemi büyüktür. Yapılan bu tez çalışması da bu öneme yönelik olarak hazırlanmıştır.

⁷ Daha geniş bilgi için bk. Demirli, Ekrem *İbnü'l-Arabî ve Takipçilerinin Tanrı Anlayışı: Tenzih ve Teşbih Hükümlerinin Birleştirilmesi* İslâm Araştırmaları Dergisi, Sayı 19, 2008, 25-44 ; Demirli, Ekrem, *Vahdet-i Vücûd*, TDV, İslam Ansiklopedisi

⁸ Daha geniş bilgi için bk. Babacan, İsmail (2010), "Hüsn ü Aşk'ta Sebk-i Hindî Tesiri", *Türkbiçliq*, S.19,s.1-24, Ankara.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEYH GALİP'İN HAYATI VE ESERLERİ

1.1.HAYATI

ŞEYH GALİP

18. yüzyıl divan şairi Şeyh Galib, 1757'de İstanbul'da Yenikapı Mevlevihanesi yakınlarında bir evde doğmuştur. Galib, doğduğu tarihe *Divan*'ında bizzat kendi de tarih düşürmüştür.

Kim kâdir ilâc eylemeye hükm-i kaderden
Târih imiş Gâlib-i zârın اثر عشق

(Gölpınarlı 2013:X; Esrar Dede 2018: 219; Köprülü 2016: 402; Ergun 1935: 9; Kaplan 1944:6-9) Galib, ilk bilgilerini bir Mevlevî şeyhi olan babası Reşid Efendi'den almıştır. Babasına olan minnettarlığını *Divan*'ında yaptığı övgüler ve dualarla dile getirir. (*Divan*, s.108,b. 10-12) (Gölpınarlı 2013:X; Köprülü 2016:403; Köprülü 1934: 579; Ergun 1935: 11)

Galib'in asıl adı Mehmed'tir.(Köprülü 1934: 579; Ergun 1935: 9;Köprülü 2016: 404; Kaplan 1944: 6-9) ilk mahlası” Es’ad”tır. Bu mahlas ona Hoca Neş’et tarafından verilmiştir. (Gölpınarlı 2013:XI; Köprülü 2016:405; Köprülü 1934: 579) Galip bu teveccühe olan şükranını *Divan*'ında yer alan kasidelerin birinde dile getirmiştir.(Gölpınarlı 2013:XI; Köprülü 2016:405; Köprülü 1934: 580; Kaplan 1944: 6-9) Galib, ilk şiirlerinde kullandığı “Es’ad” mahlasını daha sonra “Galib” olarak değiştirmiştir. (Gölpınarlı 2013:XVIII; Köprülü 2016: 406;Köprülü 1934: 580)Mahlasını değiştirmekle beraber bir müddet “Galib” ile birlikte “Es’ad” mahlasını kullanmaya da devam etmiştir. İkisinin bir arada kullanıldığı da vakidir.(Okay 2016: 164; Köprülü 1934: 580; Kaplan 1944:6-9)

Galib'in eğitiminde babasının yanı sıra Galata Mevlevihanesi şeyhi Hüseyin Efendi ve Hoca Neş’et, önemli rol oynamışlardır. Şeyh Galib her ikisine karşı minnettarlığını eserlerinde zikretmiştir.(Kaplan 1944:6-9; Ergun 1935,17-20) Bununla birlikte Galib'in düzenli bir eğitim gördüğü söylenemez. Kabiliyetlerinin farkında olan Galib, kendi kendini yetiştirmeye çalışmıştır.(Ergun 1935: 20-21; Gölpınarlı 2013:XVII; Gölpınarlı 1985:5) Kendi de muhtelif mısralarıyla bu görüşü teyit eder.

Bî minnet-i üstâd-ı ta’lîm
Sernâme-i tab’ım etti tanzim
Allâh Allâh zehî inâyet
Nâbâliga hikmet-i belâgat

Şeyh Galib, bir süre “Divan-ı Hümayun Beylikçi Odası” memuru olarak görev yapmıştır. (Köprülü 2016:407; Gölpınarlı 2013: XVIII; Ergun 1935: 21) Galib'in aynı tarihlerde şiire olan ilgisi hayli artmış, babası ve hocalarının da dâhil olduğu Mevlevî dergâhı atmosferinde eğitimini sürdürmüş bu süreç içerisinde kendisi de bir Mevlevî olarak yetişmiştir. (Köprülü 2016: 406; Gölpınarlı 2013:XI;

Ergun 1935: 20) Şairlik kabiliyetini de bu süre içerisinde geliştirmiştir. Önce arkadaşlarının şiirlerine daha sonraları divan şiirinin Nevâyi, Fuzulî, Bakî, Nâbî, Hayâlî, Nedim büyük üstatlarına nazireler yazmıştır.(Ergun 1935: 21; Kaplan 1944:6-9; Gölpınarlı 2013: XI) Bunun yanında İran edebiyatının güçlü şairleri ile de ilgilenmiş, onlara da nazireler yazmıştır. Bunlar içerisinde onu en ziyade etkileyen Buharalı bir Türk olan Şevket-i Buharî olmuştur. (Gölpınarlı 2013: XVI; Kaplan 1944:6-9; Ergun 1935:22)Yirmi dört yaşında “*Divan*”ını tamamlamış, yirmi altı yaşında iken ise “*Hüsn ü Aşk*”ı kaleme almıştır.(Köprülü 2016:409; Esrâr Dede 2018:220; Kaplan 1944: 6-9; Ergun 1935: 23-24) Esrâr Dede, Tezkire-i Şu’arâ-yı Mevleviyye’de şöyle anlatır:

“Yigirmi dört yaşında iken ibtidâ tertib-i *Divan* -ı ma‘ârif-‘unvân buyurup ba‘zı ‘urefâ-i vaqt Kâne kelâm-ı Gâlib ta‘biriyle tevrih eylediler ve yigirmi altı yaşlarında iken esrâr-ı makâmât-ı sülûk-ı Mevlevî ve âşâr-ı envâr-ı lâmi‘a-i âyât-ı Meşnevîyi hâvi *Hüsn ü Aşk* nâmında bir te’lif-i celîl serzede-i tab‘-ı bi-mişilleri olmuştur ki memâlik-i Rûmda lisân-ı Türki üzre aña mümâşil bir nazm inşâ olduğu kimsenün mesmû‘ı olmamıştır. Nitekim kitâb-ı mezbûrda buyururlar.

Nazm: Tarz-ı selefe takaddüm itdüm
Bir başka lûgat tekellüm itdüm

Ben olmadum ol gürûha pey-rev
Uymuş beli Genceviye Husrev

Zanneyleme şöyle böyle bir söz
Gel sen dahi şöyle böyle bir söz

Erbâb-ı sühân tamâm ma‘lûm
İşte kalem işte kişver-i Rûm

Gördün mi bu vâdi-yi kemini
Divân yolu şanma bu zemini

Engüşt-i haṭâ uzatma öyle
Beş beytine bir nazîre söyle

Gencinede resm-i nev gözetdüm
Ben açdum o genci ben düketdüm

Esrârını Meşnevîden aldum
Çaldum ise miri mâl l çaldum

Envâr-ı fuyûz-ı mürşid-i Rûm
Âfâka fûrûgum itdi ma‘lûm

Çıldı beni tıfl-ı mısra‘-âsâ
Toğdum toğalı sühânla ber-pâ

Ben tıfl idüm eylemezdüm ülfet
Bulmuşdı sözüm temâm şöhret(85a)

Allāh Allāh zihî ‘ināyet
Nā-bālīga hikmet-i belāgat “ (Esrâr Dede 2018:571)

Şeyh Galib için Mevlana’nın ve onun Mesnevi’sinin hususi bir yeri vardır.(Gölpınarlı 2013: XVIII; Ergun 1935: 41;Holbrook 2017: 66-68) Otuzlu yaşlarında Konya’ya giderek Mevlevî Dergâhında çileye girmiş ancak babasının ısrarı üzerine İstanbul’a dönerek yarım kalan çilesini Yenikapı Mevlevihanesinde tamamlamıştır. (Köprülü 2016:410; Esrâr Dede 2018: 221; Ergun 1935: 26-27) Böylece bağlı bulunduğu tarikatın bütün usul ve merhalelerini tamamlayarak tarikatın ileri gelenleri arasında yerini alan Galib, Yenikapı Mevlevihanesinde bir değişikliğin ardından otuz dört yaşında Mevlevihaneye şeyh tayin edilmiştir.(Köprülü 2016:415; Gölpınarlı 2013: XXII; Esrâr Dede 2018:225; Ergun 1935: 32-33)

Şeyh Galib, hem bir Mevlevî olması hem de güçlü bir şair olması sebebiyle devrin padişahı III. Selim’in takdir ve teveccühünü kazanmıştır. (Esrâr Dede 2018:228; Gölpınarlı 2013: XXIV Ergun 1935: 33-40)Şeyh Galib’in Yenikapı Mevlevihanesine şeyh olması Mevlevihanenin yararına olmuş, III. Selim, hem Yenikapı Mevlevihanesinin hem de Konya Mevlana Dergâhının tamir ve onarımını sağlamıştır. (Gölpınarlı 2013:XXIII; Köprülü 2016:419; Esrâr Dede 2018: 225 Ergun 1935: 33-40; Kaplan 1944:6-9) Şeyh Galib de kendisine gönülden bağlı Padişah’a ve saray erkânına karşı daima muhabbet ve teveccüh içerisinde olmuş yazdığı kasideler, tarih manzumeleri ve sair şiirleriyle bu ilgisini dile getirmiştir. (Köprülü 2016:419 Gölpınarlı 2013:XXIV; Esrâr Dede 2018:225; Kaplan 1944:6-9;Ergun 1935: 38-39)

Şeyh Galib, henüz kırk iki yaşında iken hastalanmış, (H. 1213 Receb 27) 1799 yılı 4 Ocak Cuma günü vefat etmiştir. (Köprülü 2016: 420; Gölpınarlı 2013:XXV; Ergun 1935: 47; Kaplan 1944:6-9)Mezarı Galata Mevlevihanesindedir. (Banarlı 1971: 772; Kaplan 1944: 6-9; Ergun 1935: 48)

Vefatı üzerine devrin birçok şairi tarih düşürmüşlerdir. Bunlardan biri de Sururi’nindir. (Gölpınarlı 2013:XXV; Ergun 1935: 48-50; Köprülü 1934: 583)

Hüzn ile yazdı Sürûrî târih
Geçdi Gâlib Dede candan yâhû (1213)

1.2.ESERLERİ

1.2.1. Divan:

Şeyh Galib *Divan*'ını 1780-1781 yıllarında henüz yirmi dört yaşında iken tertip etmiştir. Büyük bir ihtimalle ilk tertip edilen divan İstanbul Üniversitesi Ktp. İbnülemin M. K. İnal Kitapları, No. 2782'dekş *Divan*'dır. *Divan*'ın III. Selim tarafından yazdırılan ve tezhip ettirilen nüshası ise büyük ihtimalle İstanbul Üniversitesi Ktp. Ty., No 5531'de kayıtlı olan ve Kütüphanenin kısmında muhafaza edilen nüshadır. Galib *Divan*'ının Esrâr Dede tarafından istinsah edilen üç nüshasından 1209/1794-95 tarihlerini taşıyan Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ktp. Üniversite B Koleksiyonu No. 40'tadır. Bugüne kadar varlığı bilinmeyen ikinci *Divan* da yine aynı kütüphanenin aynı koleksiyonundadır ve bir önceki yazma ile mükerrer numara verilmiştir. Esrâr Dede'nin 1211/1796-97 tarihinde istinsah ettiği üçüncü nüsha ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Ty. No. 9594 numarada olup oldukça muhtasar bir nüshadır.

Galib'in *Divan*'ı *Hüsn ü Aşk* ile birlikte 1252'de Mısır Bulak matbaasında basılmıştır. Bu baskı divan tertibi olarak "kasideler, tarihler (Mevlana, III. Selim, Mihrîşah Valide Sultan, Beyhan Sultan ve Hadice Sultan için yazılanlar), musammatlar (terci-i bend, terki-i bend, muhammes, tardiye, müseddes, müsemmen, şarkı), mesneviler, piştahta için yazılmış 4 kıt'a, bahr-ı tavi, tezkire, gazeller, tarihler(muhtelif), müsemmen (mersiye), lügazler, kıt'alar, rübailer, müfredler ve mısralar düzenindedir. Bu baskıda 1-164. sayfalar arasında Divan, Divan'ın sonunda ise Hüsn ü Aşk vardır. Aynı sayfa numarası verilen Hüsn ü Aşk 1-93. Sayfalar arasındadır.

Galib Divan'ının 1252 yılında yapılan bu baskısı dışında bir de "Şeyh Galib Divan ve Hüsn ü Aşk'ından Müntehab Parçalar" adı altında seçmeler niteliğinde eski bir baskısının olduğunu da belirtmek gerekir. (Gürer 1993:LXVII-LXVIII)

1.2.2. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî:

Şeyh Galib'in Yusuf Sineçak'ın (?-1546) *Cezîre-i Mesnevî* adlı eserine 1789'da yazmış olduğu şerhtir. (Gölpınarlı 2013: XXXV; Gölpınarlı 1985:7) Şeyh Galib, bu eseri yazarken *Mesnevi*'nin her bir cildinden konu ve anlam bakımından uygun yüz beyit seçerek altı bölüm olmak üzere tertip ettiği baş tarafa 99, son kısma da beş beyit eklemiştir. Galib, eserini 1204 Recep'inden sonra (1789) ve Kulekapı Dergâhı'nda şeyh olmadan önce Sütüce'deki evinde yazmıştır. Eser henüz basılmamıştır. (Gölpınarlı 2013: XXXV; Gölpınarlı 1985: 7; Okçu 1914: 24)

Eser üzerine Mehmet Malik Bankır, doktora (*Şerh-i Cezîre-i Mesnevî: İnceleme-Metin-Sözlük*, 2004, İ Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü); Mahmut Aslantürk yüksek lisans tezi (*Şerh-i Cezîre-i Mesnevî: İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-İndeks*, 1996, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) hazırlamış, şerh ayrıca Turgut Karabey, Mehmet Vanlıoğlu ve Mehmet Atalay tarafından neşredilmiştir. (Erzurum 1996)

1.2.3. Es-sohbet'üs-Sâfiyye

Eser, Şeyh Köseç Ahmed Dede'nin *Et-tuhfetü'l-behiyye Fi-tarîkati'l Mevleviyye* adlı Arapça risâlesine yine Arapça yazılan bir ta'likâttır. Şerhte Mevlevîliğe ait pek mühim bilgiler vardır.(Gölpınarlı 2013 XXXV; Gölpınarlı 1985:7-8) Şeyh Galib, Mevlevî adap ve erkânından bahseden bu küçük risâleyi 1789 yılında tamamlamıştır.

1.2.4. Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye

Şeyh Galib, Mevlevî şairlerin hal tercümelerini kısaca yazmış, bazılarının şiirlerinden yaptığı seçmeler yapmıştır. Bu yaptığı çalışmanın müsveddelerini Esrâr Dede'ye vererek tasnif ve tertip etmesini söylemiştir. Esrâr Dede bu müsveddeler üzerinde çalışarak *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye* ve *Esrâr Dede Tezkiresi* denen eseri meydana getirmiştir. Kütüphanelerde birçok nüshası bulunan bir eserdir. Eserde bazı şairlerin Mevlana ve Mevlevîliğe ait şiirlerinin başka şairlere atfedilmesi, Mevlevî olmayanların Mevlevî gibi gösterilmesi gibi hatalar da bulunmaktadır. (Gölpınarlı 2013:XXXVI; Gölpınarlı 1985:8)

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. HÜSN Ü AŞK

Eser 1197'de (1782) yazılmıştır. 2041⁹ beyit ve dört tardiyeden oluşmaktadır. Şeyh Galib *Hüsn ü Aşk*'ı *Divan*'ından (1195/1780) iki yıl sonra yirmi altı yaşında yazmıştır. *Divan*'ı edebiyatımızın önemli eserleri arasında yer almakla birlikte şaire asıl şöhretini sağlayan *Hüsn ü Aşk* olmuştur.(Yüksel 1963: 95; Gölpınarlı 2013:XXXVII; Gölpınarlı 1985:9; Ergun 1935: 19)

Şeyh Galib, eseri yazarken klâsik mesnevi tarzına uymuştur. Eser, tahmid ile başlayıp na't ile devam eder. Şair, Miraciye kısmının ardından piri Mevlana Celaleddin-i Rûmî'ye ve babası Mustafa Reşid Efendi'ye on sekizer beyitlik iki methiye yazmıştır. Nihayetinde *Hüsn ü Aşk*'ı yazış sebebini açıklayıp esere başlamıştır. Vakanın anlatımı bir tarih beyti ile son bulur. *Hüsn ü Aşk*'ın şekil bakımından eski mesneviler gibidir. Eserde tekdüzeliğin giderilmesi için aralara tardiyelerin serpiştirilmesi tercih edilmiştir. (Yüksel 1963:100; Gölpınarlı 2013:XLIII)

Şeyh Galib, *Hüsn ü Aşk*'ın “sebeb-i te'lif” bölümünde eseri neden yazdığını anlatır. Galib, kendisinin de bulunduğu bir mecliste Nâbî'nin *Hayrâbâd* adlı eserinin methedilmesi hatta onun üzerine bir eser yazılamayacağını söylemesi üzerine eserde gördüğü muhtelif kusurları belirttiğini, bu övgülerin abartılmaması gerektiğini vurguladığını söyler.(Yüksel 1963: 95; Gölpınarlı 2013:XXXVII; Ergun 1935: 20; Bilgegil 2017: 18; Kaplan 1944:6-9)

...

Bu derd-i sühândur olmaz izhâr
Ta'bir idemem dahı neler var

Gencür-ı cevâhir-i şanâyî
Ol san'atı yok ki zevke râcî

Hattâ didi bir Mesîh-i hûş-dem
Hem söyleyemem de hem begenmem

İtdüm niçe dürlü i'tirâzât
Hem her birisin de itdim işbât (MD 2008:s.62 b.229-232)

Meclistekilerin daha iyisini yapmak mümkün ise bunu kendisinden beklediklerini ifade etmeleri üzerine sözlerini şu şekilde sürdürür:

...

Bu nağmeye kim ben itdim âheng
Evvel beni kıldı zâr-ı dil-teng

⁹ MD'de 2041 beyittir

Ṭutdı beni ol söz ile yārān
Da‘vāya gerek gel imdi burhān

Nābī ana güç ile ermiş
Allāh sana gençliğinde vermiş

Aldum o hevesle kilki deste
Bu nazmı didüm şikeste-beste (MD s.62 b.233-236)

Kendi yazacağı eserin de hata ve kusurları olabileceğini söylerken Nābī’ye yönelttiği eleştirilerinin de yersiz olmadığını ifade etmekten geri kalmaz.

Nokşānuma vardır i‘tirāfım
Bilhūde degil velik lāfım (MD s.62 b.237)

Şeyh Galib, üslubunun övgüsünü de yaparak asıl hikâyeye geçer.

Aruzun “mef‘ûlü mefâ’ilün fe’ûlün” kalıbıyla yazılan eser, sonunda yer alan beyitten anlaşıldığına göre 1197 (1783) yılında tamamlanmıştır.

Ġalib bu ceride-i cefānuñ
Tārīhi olur hitāmuhu’l-misk (MD s.412 b.2042)

Hüsni ü Aşk, konunun ele alınıp işlenişi açısından divan edebiyatının klâsik mesnevilerinden farksızdır. *Leyla ile Mecnun*, *Yusuf u Züleyha*, *Hüsrev ü Şirin* mesnevilerinde olduğu gibi *Hüsni ü Aşk* da sevgiliye kavuşma arzusu, bu doğrultuda çekilen mihnetler esasına dayanır. (Yüksel 1963: 97; Gölpınarlı 2013:XLV9) Eseri benzerlerinden ayıran, Şeyh Galib’in tasavvuf ve tasavvuftaki “seyr ü sülük” görüşünü alegorik bir hikâye içinde dile getirmesidir. (Bilgegil 2017: 24; Gölpınarlı 2013 XLVII; Yüksel 1963: 97) Bu arada eserin bir başka özelliği de o zamana değin yazılmış mesnevîlere üstünlüğüdür. (Gölpınarlı 2013: XLVII, Esrâr Dede T.Ş.M 286-87; Abdülhalim Memduh 1303: 62-64;Recaizade Mahmut Ekrem 1305: 53-54; Gibb Cilt IV:189; Köprülü 1931:585; Yüksel 1963 97-99)

Hüsni ü Aşk’ın kütüphanelerde birçok yazması bulunmaktadır. Bunların bir kısmı *Divan*’ın sonunda bir kısmı da müstakil olarak yazılmıştır. “*Hüsni ü Aşk*”ın müellif nüshası Süleymaniye Kütüphanesi’nde Halet Efendi kitaplarının içerisinde. (Gölpınarlı 2013:LVI; Ergun 1935: 24) Otuzun üzerinde yazma nüshası ve muhtelif baskıları bulunan *Hüsni ü Aşk* (meselâ Bulak 1252; İstanbul 1304, 1341) Tâhirü’l-Mevlevî (İstanbul 1339), Vasfi Mahir Kocatürk (İstanbul 1944), Orhan Okay – Hüseyin Ayan (İstanbul 1975) ve Muhammed Nur Doğan (İstanbul 2002) tarafından yayımlanmıştır. Abdülbaki Gölpınarlı ise *Hüsni ü Aşk*’ın müellif nüshasının tıpkıbasımını yapmış, eseri yeni harflere aktararak sadeleştirmiştir (İstanbul 1968). (Kalkışım, TDV İslâm Ansiklopedisi, *Şeyh Galib* Maddesi)

2.1.1.HÜSN Ü AŞK'IN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Hüsn ü Aşk, yukarıda da değinildiği üzere tasavvufi bir anlayışla ve tasavvufi sembollerin kullanılmasıyla oluşturulmuş bir aşk mesnevisidir. Şekil bakımından klâsik mesnevi ölçütleri içinde yazılmıştır. Eseri bu ölçütler içerisinde olmakla birlikte farklı kılan dili ve üslubudur. *Hüsn ü Aşk*, Türk edebiyatında kaleme alınan mesnevilerin son mükemmel örneğidir. (Yüksel 1963: 99; Gölpınarlı 2013:XLVII; Ergun 1935: 20)

Hüsn ü Aşk'a diğer mesneviler arasında seçkin bir yer kazandıran diğer husus, şairinin duygu ve düşüncelerini kendine has ve zengin bir muhayyile içerisinde eserine yansıtmasıdır.(Yüksel 1963:100; Gölpınarlı 2013:XLV) Zira Şeyh Galib “**yeni şeyler söylemek lazım**” düsturunu kendine ilke edinmiştir. Eserleri şekil bakımından klâsik anlayışa bağlı kalsa da anlam derinliği ve üslup açısından bıkır-i mazmunun peşinde olmuştur. Bunu inkâr edenleri ise “akıl kılığındaki mecnun” olarak değerlendirir.(Bilgegil 2017: 12; Kaplan 1944:6-9; Gölpınarlı 2013:XLIX-L) *Hüsn ü Aşk*'ın geneline şairin kendine has hayalleri hâkim olmakla birlikte yer yer eski mazmunlar da yer almaktadır. Lakin bu alışlagelmiş, kalıplaşmış ifadeler eserin bütünü içerisinde oldukça az bir yer tutmaktadır.(Yüksel 1963:100; Abdülhalim Memduh 1303: 62-64; Naci 1308:236)

Hüsn ü Aşk, ilk bakışta klâsik bir “aşk mesnevisi” özelliği taşır. Bununla birlikte eser, “aşk ve güzellik” kavramlarının tasavvufi bir anlayışla ele alınması temeline dayanır. (Yüksel 1963: 97;Bilgegil 2017: 24;Gölpınarlı 2013:XLVIII) Şeyh Galib'in muhiti, yaşam tarzı, sanat anlayışı bu tarzda bir eser vermesinde kuşkusuz etkili olmuştur. (Yüksel 1963: 97) Galib, tasavvufi görüşlerini alegorik bir tarzda *Hüsn ü Aşk*'ta dile getirir.(Bilgegil 2017: 42; Yüksel 1963: 97; Gölpınarlı 2013:XLVII) Bu bağlamda eserde yer alan şahıs ve mekânların her biri tasavvufi anlamlarıyla eserde yer alır. Eser semboller ve mecazlar bağlamından oluşmuştur. (Yüksel 1963: 99; Holbrook 64 Defter D:68-69; Bilgegil 2017: 24-28)Hüsn, Hüsn-i Mutlak; Aşk, Aşk-ı İlâhi; Benî Mahabbet, tarikat; Mekteb-i Edeb, dergâh; Molla-yı Cünun, mürşit; Suhan, kamil mürşit; Gayret, mücadele; İsmet, ihlas; Kalp Kalesi, gönül; Hüsruba, nefistir. Bu temel sembollerin yanında kuyu, cinler, ateş denizleri, mumdan gemiler, cadı, gulyabani vb. de onun Vahdet'e ulaşma yolunda karşısına çıkan güçlüklerdir.(Yüksel 1963: 97; Kaplan 1944:6-9; Ergun 1935: 20-21;Gölpınarlı 2013:XLVIII) Bu arada şunu da ifade etmek lazımdır ki *Hüsn ü Aşk* yalnızca tasavvuf ve vahdet-i vücud felsefesinin alegorik tarzda bir anlatımı olarak görmek sığ bir yaklaşım olacaktır.(Doğan 2008: 65 Dip Not.73, 74,75); Ergun 1935: 21; Holbrook 2017: 123-124) Zira eserin ortaya çıkış serüveni, Şeyh Galib'in dil, üslup ve şairlik gücü konusunda Nabi'yi yetersiz ve özgün bulmaması yaklaşımı ile başlar. (Yüksel 1963: 95; Kaplan 1944:6-9; Gölpınarlı 2013:XXXVII; Ergun 1935: 21) Dolayısıyla eser, bir Mevlevî şeyhi olan Şeyh Galib'in insanın kâinata var oluş sebebine bigâne kalmadan şairlik hünerini ortaya dökmesidir. Bu bakımdan eser hem seçilen konu, hem de konunun ele alınış ve işleniş bakımından önemlidir.(Gölpınarlı 2013: XLIX; Abdülhalim Memduh 1303: 62-64; Ekrem 1305: 53-54;Gibb Cilt IV:189;Menzel Cilt:145)

Şeyh Galib'in kendine has, zengin hayallerle dolu üslubu *Hüsn ü Aşk*'ta en üst düzeydedir. (Yüksel 1963: 100; Kaplan 1944:6-9; Gölpınarlı 2013: XLIX; Bilgegil 2017: 26) Şiir sahasına çıktığı andan itibaren yeni ve kendinden öncekilere benzemeyen söyleyişlerin peşinde olan şair, yazdığı bütün eserlerde bunu gerçekleştirme çabasındadır. Yeni söz söyleme imkânının ilahî bir lütuf olduğu

ve asla bu lütfun sonlu olmadığı inancındadır.(Bilgegil 2017: 15; Yüksel 1963: 76; Kaplan 1944:6-9;Köprülü 2016: 428-433)

Feyyâz-ı suhan Cenab-ı Hak'dır
İnsan bu atâyâ müstehaktır

Burada şunu da belirtmek gerekir: Şairin üslup gücü bu renkli, zengin ve anlaşılması zor mısraları ortaya koymakla birlikte Galib divan şiirini biçim ve söyleyiş bakımından yepyeni bir sahaya taşımış da değildir. Şekil bakımından geleneğin devamı olan eserleri üslup bakımından da divan edebiyatı söz varlığının ustaca kullanımıdır denilebilir. Bu durumda Galib bir müceddit değildir. Divan şiirine, sönmek üzere iken, yeni ve etkisi sonraki zamanlara taşan bir hamle getirmiştir. (Kaplan 1944:6-9; Yüksel 1963:69,116; Köprülü 1931: 585; Köprülü 2016: 399; Ergun 1935: 22-23)Bu üslup başarısında kuşkusuz Şeyh Galib'in benimsediği ve en başarılı temsilcilerinden biri olduğu Sebk-i Hindî etkisi yadsınamaz. Galib, yeni ve alışlagelmişin dışında bir üslup anlayışına en yakın bulduğu bu tarzın temsilcisi Şevket-i Buhari'nin geniş ve zengin muhayyilesinden etkilenmiştir. Eserlerinde özellikle *Hüsn ü Aşk*'ta bu üslup çok başarılı bir biçimde kullanılmıştır. Şair, bu üsluba olan beğenisini ve üzerindeki etkisini asıl hikâyeye başlamadan önceki beyitlerde belirtir.(Yüksel 1963: 90; Kaplan 1944:6-9; Gölpınarlı 2013:VIII, Tarlan 1936: 16)

Bed-reng ise de kumâş-ı Evren
Kalmaz yine kâle-i Haleb'den

Ân kes ki şehr-i âşîyânîst
Dâned ki metâ'-ı mâ kocâyîst (M D 2008: s.64 b.438-438)

Galib, kendinden önce gelen Osmanlı şairlerinden hiçbirine benzememeyi hareket noktası edinmiştir. Geçmişe dönük eleştirilerinin başında sade ve samimiyetten uzak süslü ve sanatlı üslup gelmektedir. Bu eleştirisinde dönemin Mahallileşme ve halk zevkine yönelişin elbette etkisi olmuştur. Fakat *Hüsn ü Aşk*'ta sade mısralar ve halk zevkine yakınlığı yansıtan çok az örnek bulunmaktadır. Zira bağlı bulunduğu muhit, hayat tarzı ve fikrî yapısı şairi, tasavvufî lirizm ve bu bağlamdaki zengin hayal âlemine odaklamıştır. (Yüksel 1963: 83; Bilgegil 2017: 14; Kaplan 1944: 6-9;Ergun 1935 18-19)

Galib'in bir diğer özelliği de şiir türlerine olan ruhî yakınlığı doğrultusunda eserler vermesidir. Bağlı bulunduğu hayat şartları, tasavvufu özümseyen ruh dünyası bizi şarkılarının çoğu zaman kuru, gazellerinin hepsinin aynı güç ve güzellikte olmadığı, kasidelerinin kısa olduğu ve devlet erkânından ziyade Mevlevî büyüklerinin övgüsünü işlediği gerçeğine götürmektedir. (Yüksel 1963: 83-87; Ergun 1935: 18-19) Bunun yanında *Hüsn ü Aşk* şairin tamamen kendi dünyasını, duygu ve düşüncelerini şairlik dehasıyla birleştirdiği bir eser olarak yazılmıştır. Tabi bu arada *Hüsn ü Aşk*'ın klâsik bir tarzda ele alındığını, eserin belli yerlerine tardiyelerin serpiştirilmiş olduğunu tekrar belirtmek gerekir. Şair, bu tarz manzumeleri yine kendi duygu ve hayal dünyasını yansıtmada daha etkin bulduğu için tercih etmiştir.(Yüksel 1963: 88-89; Gölpınarlı 2013:XXXVII; Kaplan 1944:6-9; Holbrook 64 Defter D:75; Bilgegil 2017: 20)

Galib, herkes tarafından beğenilmeyi ve anlaşılır olmayı da bir kusur sayar. Bu durumun şairi donuklaştıracağı ve sınırlayacağı kanaatindedir. (Bilgegil 2017: 14; Yüksel 1963: 69)

Aşağıda vereceğimiz örnek ve alıntılar, bu durumun izahı konusunda önemlidir.

Âfet bana i'tibâr-ı amme

Ol şâir-i kem-yâb benim Gâlib kim
Mazmunlarımı anlamamak 'ayb olmaz

“Şeyh Galib, nüfuz edilmez zorluğuyla ünlüdür ve bu özellik Galib'in ününü yaratanlar açısından en yüksek değerdir. Bir tinsel seriiven öyküsüdür bu. Temposu yüksek, bol imgeli, coşkulu bir öykü... Hem kitabın anlattığı öykü hem de kitabın alımlanışının öyküsü...

...

Hüsn ü Aşk, bir Türk binyılının şiirsel pratiğinin doruğu ve tamamlanıştıydı.” (Holbrook 2017:s.15 p.1)

“Zorluk retoriği bir yerde ‘etki’ retoriğiyle de yakından ilgilidir ve söylemsel zeminini ‘özgünlük’ retoriğinde bulur. Bir yerde eser, zorluk-etki ve özgünlük kavramları birbirinden ayrı tutulmamak esası üzerine kurulmuştur.” (Holbrook 2017:s.28 p.2)

Şeyh Galib, yukarıda verilen örnekler ve alıntılar doğru olmakla birlikte eserinde kendinden önce bu sahada yazılan eserlerden bir kültür anlamında elbette etkilenmiştir. Lakin bu alanda yapılan çalışmaların ortak kanaati, eserin bambaşka bir duyuş ve muhayyile eseri olduğudur. Bu konudaki en önemli sebep, seçilen kahramanların eserde işleniş biçimidir.(Bilgegil 2017: 28; Yüksel 1963: 97;Kaplan 1944:6-9) Burada Hüsn, dışıl bir özelliğe bürünen Tanrı tezahürü değil, bizzat Tanrı’dır. Tasavvuf felsefesindeki Rabb’in kula teveccühü, hikâyenin başında Hüsn’ü aktif kılar.(Holbrook 2017:251)

Ber hük-m-i kazâ-yı nâ- muvâfık
Hüsn oldu cemâl-i ‘Aşk’a ‘âşık

Biñ cân ile Hüsn-i ‘âlem-ârâ
Çün oldu o Yûsuf ‘a Züleyhâ

Ma‘şûk olacağıken oldu ‘âşık
‘Azrâ olacağıken oldu Vâmık (MD s.92 b.375-377)

Eserin konuyu işleyişi bakımından benzerlerinden ayıran bir başka önemli husus da sonunun kahramanların vuslatı ile bitmesidir. Zira burada Tanrı yukarıda da belirttiğimiz gibi dışıl bir tezahür şeklinde değildir. Bu nedenle de âşığın bu dünyevî tezahürden sıyrılmasına da hacet kalmamıştır. Bir aşk alegorisi içerisinde “Birlik” gerçekleşmiştir. (Holbrook 2017:261;Gölpınarlı 2013:XLVII-XLVIII)

“*Hüsn ü Aşk*’ın sonu, Fuzuli’nin Leyla ve Mecnun’unun sonunu tersine çevirir. Fuzuli’nin Leyla’sı Mecnun’un Tanrı eğretilmesi idi. Sonunda Mecnun sevdiği göstergeyi onun gösterilenine ulaşmak için geride bırakmıştı. Fuzuli’nin bitirisi tinsel bir zaferi ve dünyevî bir trajediyi betimler. Oysa Galib’in *Aşk*’ı, Mevlana’nın üçüncü şehzadesi gibi ‘her şeyi-hem biçimi hem anlamı-kazanır’ Onu *Hüsn*’le ilgili tüm arzularının keyfini çıkarmak üzereyken bırakırız. ‘Gizlenmiş olan her şey şimdi açığa vurulabilir/ ve açığa vurulmuş olan her şey şimdi gizlenebilir’ sözüyle ifade ettiği düşünce, âşık ve maşukun kopuk öznelliğinden **kalemle gösterilemeyecek** bir birliğe geçilmiş olduğudur. Kalemle gösterilemez çünkü bu birlik, söylemin ve böldüğü şeylerin ötesinde gerçekleştirilir.”(Holbrook 2017:s.261 p.3)

Şeyh Galib, *Hüsn ü Aşk* ile alegorik bir aşk hikâyesini işlerken şiirde ustalığa büyük önem verir. Galib, şiiri bir tür vahiy olarak görür. Şiir, Allah ve kul arasında bir çeşit bağlantıdır. Bu nedenle Şeyh Galib’i ve *Hüsn ü Aşk*’ı değerlendirirken eseri sırf seyrisüluku şiir biçiminde anlatan temsili bir eser demenin yetersizliği kendiliğinden ortaya çıkar. Eserde konunun başarıyla ele alınması ve üslubun en iyi biçimde işlenmesi hedeflenmiştir. Eserin üslup başarısında Galib’in benimsediği Sebk-i Hindî de etkili olmuştur. (Kocatürk 1944:6-7; Nurdoğan 2008: 10-11; Yüksel 1963: 69-107; Holbrook 2017:123-124) *Hüsn ü Aşk*’ın aruzun “mef’ûlü mefâ’ilün fe’ûlün” kalıbıyla yazılması da tesadüfi değildir. Bu vezin, kısa olması ve anlam yoğunluğuna elverişli olması sebebi ile sebk-i Hindî şairlerince tercih edilen bir vezin olmuştur. (Babacan 2010/19:1-24)

Tez konusu olan teşbih ve mecazlar da bir alegori içerisinde işlenen mesnevinin üslubu üzerinde önemli bir yere sahiptir. Sözlüğü oluşturan her bir teşbih ve mecazın divan şiir geleneğinin tamamen dışında bir yaklaşım veya arayışa sahip olduğu düşünülmemelidir. Şeyh Galib, büyük bir söz ustalığıyla eski şiir dili üzerine yepyeni, kendi duyuş ve düşüncesine özgü kullanımlarla yepyeni bir şiir dili oluşturmuştur. (Yüksel 1966: 99-100; Kaplan 1944:6-9; Gölpınarlı 2013:XLIX: Ergun 1935: 21-22) Eseri taklitten de sanattaki yozlaşmadan da alıkoyan bu olmuştur.

Yeni ve etkili söylemin peşinde olan şair, eserinde mahalli söyleyişlere az da olsa yer vermiştir.

‘Afv eyleyelim ki belki bilmez

Bir sürçen atun başı kesilmez (MD 2008:s.56 b.195)

Bâzâr-ı cihânda kâmin almış

Meydân-ı sülhânda nâmin almış (MD 2008:s.92 b. 198)

Eser üzerinde Mevlana’nın ve Mevlana’nın *Mesnevi*’sinin etkisi şüphesiz ki vardır. (Bilgegil 2017: 19; Kaplan1944:6-9; Holbrook 2017: 65-96) Eserde yer alan kimi motifler *Mesnevi*’dendir. Galib, eserin başında hürmetle yâd ettiği ve on sekiz beyitle andığı Mevlana’yı üstadı kabul eder ve öğretisi ve söylemlerinin de mirasçısı olduğunu kendine has özgüven dolu ifadelerle dile getirir. Eserinde Olması gerekeni gerçekleştirmiştir.

Esrâmı Mesnevî’den aldım

Çaldım veli mîr îmalı çaldım

Fehm itmege sen de himmet eyle
Ol gevheri bul da sırkat eyle (MD s.406 b.2020-2021)

Şeyh Galib, eserinin yine son bölümünde şiir vadisinin bitmez tükenmez bir hazine ve kendisinin de usta bir hazine avcısı olduğunu belirtir. Hazineye ulaşmak için bambaşka usullerle yola çıktığını ve bu arayışında da başarılı olduğunu mağrur bir eda ile ifade eder. Hatta bu hazineyi kendinden sonra da anlayıp değerlendirecek kimse olmadığını da vurgular.

Gencînede resm-i nev gözeddüm
Ben açdum o genci ben tükeddüm (MD s.406 b.2019)

Şeyh Galib, fahriye bölümünün ardından dervişane bir alçak gönüllülük içerisinde duygu ve düşüncelerini dile getirir.

Ey hâme eşer senüñ degüldür
Ey şeb bu şehir senüñ degüldür (MD s.406 b.2024)

diye başladığı “Hakikat-i Hal ve Hatime-i Kitab” bölümünde ilhamını Mevlana’dan ve *Mesnevi*’den aldığını, Mevlevi dergâhının onu yetiştiren bir ocak, bir yuva olduğunu dile getirir. Allah’a yakarış ve O’ndan yardım duasıyla da eserini sonlandırır.

2.1.2. HÜSN Ü AŞK'IN ÖZETİ

Benî Mahabbet adlı bir Arap kabilesinde bir gece biri kız, diğeri erkek iki çocuk dünyaya gelir. Kıza Hüsn, erkeğe Aşk adı verilir ve bu iki çocuk kabilenin ileri gelenleri tarafından birbirleriyle nişanlanır.

Aşk ile Hüsn tahsil çağına gelince Mekteb-i Edeb'e gidip Molla-yı Cünûn adlı bir hocadan ders okumaya başlarlar. Hüsn, Aşk'a âşıktır. Fakat Aşk tarafından sevilip sevilmediğini bilememekten derin bir üzüntü içindedir. Hüsn ile Aşk, zaman zaman buluşup “nüzhetteh-i ma'nâ” denilen bahçede dolaşır, burada yer alan “havz-ı feyz” kenarında sohbet ederler. Bahçenin sahibi, her şeyi bilen ve istediği zaman her kılığa girebilen Suhan adlı bir ihtiyardır. Suhan, bunların dertlerini anlar, aralarını bulur. Fakat kabile içinde, o diyarın hâkimi Hayret adlı bir kişi, Hüsn ile Aşk'ın bir arada bulunmalarına ve birbirleriyle görüşmelerine engel olur. Bu duruma her ikisi de çok üzülür.

Birbirinden ayrılan Aşk ve Hüsn, Suhan vasıtasıyla mektuplaşırlar. Aşk'ın Gayret adlı bir lalası, Hüsn'ün de İsmet adlı bir dadısı vardır. İsmet, Hüsn'e nasihatler verir; sabır tavsiye eder. Öte yandan Aşk'a da lalası Gayret yardım sözü verir.

Aşk, Molla-yı Cünûn'dan fetva alarak kabile reislerine başvurur. Onlardan Hüsn'ü ister. Kabilenin ileri gelenleri bu isteği alayla karşılar ve “Kalp” diyarına gidip oradaki “kimya”yı bulup getirirse ancak o zaman Hüsn'ü kendisine verebileceklerini söylerler.

Aşk Gayret'le birlikte yola çıkar fakat daha ilk adımda içinde korkunç bir dev bulunan derin bir kuyuya düşerler. Dev bunları hapseder. Bu arada Suhan yetişerek onları kurtarır. Aşk ile Gayret dondurucu soğuklar içinde “Harâbe-i Gam”da yürürken ihtiyar bir cadıya rastlar. Cadı, Aşk'a gönül verir ve onu sultan yapacağını söyler fakat bir karşılık görmeyince onu çarmla gerer. Suhan imdada yetişir, sihri bozarak Aşk'ı kurtarır ve cadıyı öldürür.

Hüsn, Aşk'a Suhan vasıtasıyla “Tîğ-i Âh” isimli kılıçla “Eşkar” adlı bir at, Gayret'e de iki kanat gönderir. Aşk bu ata binerek yoluna devam eder. Birçok badire atlatacak kıyısında mumdan yapılmış gemiler bulunan “Deryâ-yı Âteş”e ulaşırlar. Cinler onlara bu gemilere binmelerini teklif ederlerse de binmezler. At, semender gibi süzülerek, Gayret de uçarak denizi geçer, Çin ülkesinin sahiline ulaşırlar.

Bir papağan şekline giren Suhan gelip Aşk'a, Çin padişahının Hûşrubâ adlı kızına gönlünü kaptırırsa onu Zâtüssuver Kalesi'ne hapsedeceğini haber verir. Fakat Aşk, Hûşrubâ'yı görünce onu Hüsn zanneder. Kızın daveti üzerine içip eğlenirler. Bu arada kız Aşk'ın elinden “Tîğ-i Âh”ı alıp kaybolur. Ertesi sabah Hûşrubâ yine görünür. Aşk'I, Zâtüssuver Kalesi'ne götürüp hapseder. Kaleye girdikleri kapı silinip yok olur. Gayret'le orada mahpus kalırlar. Burası da binbir tehlikeyle dolu bir yerdir. Aşk, Gayret'in nasihatıyla Eşkar'a binerek kaleden kurtulmak ister, yine cadılarla, gulyabanilerle savaşır. Ancak çıkacak yol bulamaz, artık perişan haldedir. Nihayet Suhan imdadına yetişir ve kaleyi ateşe verip kurtulurlar. Hûşrubâ ile birlikte kale yanar. Aşk perişan bir vaziyette yoluna devam eder. Her adımda binbir tehlike ile karşılaşır, atını kaybeder. Daha sonra Suhan bir

hekim kılığında gelir. Bu arada Gayret kaybolur. Sühan, Aşk'ı alıp Kalp Kalesi'ne götürür; burası Hüsn adlı sultana tâbi olan melekler ve perilerle doludur. Aşk, sevgi ve hürmetle karşılanır. Suhan bu pek muhteşem hisarda Aşk'a Esrâr-ı hafıyye'yi (Aşk'a yanlış bir yol tuttuğunu, cadıyı öldürenin, öğüt verenin, hekim kılığında gelenin hep kendisi olduğunu söyler. “Aşk Hüsn'dür, Hüsn de Aşktır. Birliğe ikilik sığmaz, bu derlere yanlış düşüncen yüzünden uğradın” der.) öğreterek onu Hayret'e teslim eder. Hayret de Aşk'ı “Süradikât-ı vuslat"a götürür.

Artık başına gelenlerin hepsi geride kalmıştır. Hayret, Aşk'ı alıp Hüsn'e götürür. Nihayet gayb perdeleri açılmış, Aşk, bütün engelleri aşmış, olgunluğa ulaşmış ve gerçeği anlamıştır.(Yüksel 1963:96-97;Gölpınarlı 2013:XL-XLI; Bilgegil 2017:35-49; Kaplan 1944:6-9)

3.BÖLÜM

3.1.TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

ء: ʾ	ذ: z	ق: k
ا: a, ā	ر: r	ک: k
أ: a, e, ı, i, u, ü	ز: z	گ: g
آ: ā	ژ: j	ل: l
ب: b	س: s	م: m
پ: p	ش: ş	ن: n
ت: t	ص: ş	و: v, ū, u, ü, o, ö
ث: ṡ	ض: z, d	ه: h, a, e
ج: c	ط: t	ی: y, ı, i, ì
چ: ç	ظ: z	
ح: h	ع: ʿ	
خ: h	غ: ğ	
د: d	ف: f	

3.2.TEŞBİH SÖZLÜĞÜ

āb (Far.): Benefşe

Nüzhet-geh-i Ma'nā öyle bir yer
Kim ābı benefşe hāki 'anber

b.633/ s.146

āb-ı Hızır (Far. Ar.): Hatt-ı lebi 'Aşk

Nüş eylese āb-ı Hızır'ı 'İsā
Hatt-ı lebi 'Aşk başka ma'nā

b.512/ s.120

āb-ı huşk (Far.): Āteş-i ter

Mey-hārelük oldu zühde hem-ser
Āb-ı huşk oldu āteş-i ter

b.1369/s.282

āb-ı rūy (Far.): Cübār-ı hayāt

Cübār-ı hayāt āb-ı rūyı
Mehtāb gibi sefid mūyı

b.1879/s.380

Ādem (Ar.): Bāğ-ı nebevīde bir şecer

Ādem ki cenāb-ı bü'l-beşerdür
Bāğ-ı nebevīde bir şecerdür

b.28/ s.26

‘adem (Ar.)1.Mülk

Bāl ü per-i rengin eylese bāz
Mülk-i ‘ademe iderdi pervāz b.1830/s.368

2.Şahrā

Şahrā-yı ‘ademde eyledin cūd
Virdüñ yoğ iken libās-ı mevcūd b.1580/s.320

āfāt (Ar.): Tegeng

Encüm arasında iktirānāt
Bārān-ı ferağ tegeng-i āfāt b.295/ s.76

āfet-i semen-ber (Ar. Far.): Sīm-āb

Cünbide olunca mehdi her ān
Sīm-āb gibi olurdı lerzān b.320/ s.82

‘āfiyet (Ar.):Peymāne

Evzā’-ı zemāneden ciger-ğün
Peymāne-i ‘āfiyet diğer-ğün b.1847/s.370

āftāb (Far.): Ĥabāb

Geh söylenüp āftāba karşı
Āteş qor idi ĥabāba karşı b.1105/s.228

āh (T.): 1. Fesāne

2. Terāne

Yār uyhusına fesānedür hep
Bezminde anuñ terānedür hep

b.1156/s.242

3. Berķ

Geh encüme eyleyüp nigāhı
Ol kişti yaķardı berķ-i āhı

b.1106/s.228

4. Buķār-ı ser

Sen āhı buķār-ı ser mi şanduñ
Feryādımı bî-eşer mi şanduñ

b.1155/s.242

5. Neheng-i āteş

Āh itsem olur¹⁰ neheng-i āteş
Āhır baña kaşd ider o ser-keş

b.1797/s.362

6. Tavķ-ı gird-āb

Eşki gibi Hüsni olurdı bî-tāb
Her āh başına tavķ-ı gird-āb

b.400/ s.98

7. Tîğ

Da‘vāne seniñ güvāhdır bu
Kec baķma ki tîğ-i āhdır bu

b.1479/s.304

8. Tîğ

Her nesne ki sedd ola bu rāha
Kıl anı havāle tîğ-i āha

b.1480/s.304

¹⁰ Olup: Ü

9. Tîr

Yazık saña kim tebâh olursun
Âzürde-i tîr-i âh olursun

b.991/s.208

10. Tîğ

Biñ cām içirürdi her nigāhı
Gözden geçirürdi tîğ-i âhı

b.1675/s.340

11. Tîğ

Biñ havf ile geçdi ‘Aşk o rāhı
Çün yokdı elinde tîğ-i âhı

b.1736/s.352

12. Tîğ

¹¹Buldı o zemінде tîğ-i âhı
Hem tîr-i du‘â-yı şubh-gāhı

b.1778/s.358

13. Tîğ

Her gül-i belā ki çıkdı rāha
Kıldı anı tu‘me tîğ-i āha

b.1529/s.312

14. Tîğ

Yol korkulı tîğ-i āh nā-būd
Terk itdi bunı nigār-ı ma‘hūd

b.1684/s.342

aḥādiyyet (Ar.): Mevc

Birdür didi āšnā-yı vaḥdet
Mevc-i aḥādiyyet Aḥmediyyet

b.26/ s.26

¹¹Bu beyit, Ü’de bulunmamaktadır.

āh-ı dil (Far.): Zengî-i mest

Āh-ı dilüñ itme zengî-i mest
 Āyine-i 'Āşk'ı itme işkest

b.856/ s. 187

āh-ı serd (T.Far.): Āyet-i berd

Çün āyet-i berd āh-ı serdi
 Ol āteşi dūd-veş geçerdi

b.1603/s.324

āh-ı serd (T.Far.):Dūd

Çün āyet-i berd āh-ı serdi
 Ol āteşi dūd-veş geçerdi

b.1603/s.324

aḥker (Far.): Cür'a-nüş-ı gird-āb

Dūzaḥ veli şu'le-zār-ı sīm-āb
 Her aḥkeri cür'a-nüş-ı gird-āb

b.1590/s.322

aḥker (Far.):Aşkar (adlı at)

Sāye gibi düşdi Aşkar'inden
 Ayrıldı şerāre aḥkerinden

b.1845/s.370

Aḥmediyyet (Ar.): Mevc

Bürdir didi āšnā-yı vaḥdet
 Mevc-i eḥādiyyet Aḥmediyyet

b.26/ s.26

āhū (Far.): Dūd-ı āh-ı ser-keş

Āhūları dūd-ı āh-ı ser-keş
 Endāmı siyāh şāḥı āteş

b.267/ s.70

āhū (Far.): Nūr-ı nıgeh

Nūr-ı nıgeh idi şan o āhū
Olmuşdı maḳāmı künc-i ebrū b.325/ s.84

Aḳl (Ar.): Türrēh ü mesāvi (olan) söz

Yanında şeh ü gedā müsāvi
'Aḳluñ sözi türrēh ü mesāvi b.363/ s.90

(ālāy-ı) cünd-i envār (Ar. Far.):1. Cāme-i şubḥ içinde ḥurşid

Hem-çün rem-i āhuvān-ı esfid
Hep cāme-i şubḥ içinde ḥurşid b.1945/s.392

2. Ḳanadlı ḥūr-sīmā

Yek-pāre ḳanadlı ḥūr-sīmā
Başdan başa her birisi ķimyā b.1947/s.392

3.Rem-i āhuvān-ı esfid

Hem-çün rem-i āhuvān-ı esfid
Hep cāme-i şubḥ içinde ḥurşid b.1945/s.392

4.Ķimyā

Yek-pāre ḳanadlı ḥūr-sīmā
Başdan başa her birisi ķimyā b.1947/s.392

(ālāy-ı) lāciverd-pūşān-i cünd-i envār (Far.):Deryā

Bir cānibi lāciverd-pūşān
Deryā gibi oldılar ḥurūşān b.1948/s.392

(ālāy-ı) siyāh-pūşān-ı cünd-i envār (Far. Ar.): Şām-ı mi‘rāc

Ta‘rife degil birisi muhtāc
Şām idi velik şām-ı mi‘rāc

b.1955/s.394

(ālāy-ı) siyāh-pūşān-ı cünd-i envār (Far. Ar.):Leyl içre encüm-i dıraḥşān

Bir cānibi hep siyāh-pūşān
Leyl içre çü encüm-i dıraḥşān

b.1954/s.394

(ālāy-ı) sürḥ-pūş-ı cünd-i envār (Far. Ar.):

1.Mihr ü māh

2.Cennet

3. Şu‘lezār

Her birisi mihr ü māha hem-ser
Cennet veli şu‘lezāra benzer

b.1950/s.394

ālū-yı siyāh (Far.): 1.Āb-ı ḥayvān

2. Gevher-i bī-naẓīr-i Seylān

Ālū-yı siyāhı āb-ı ḥayvān
Yā gevher-i bī-naẓīr-i Seylān

b.668/ s.152

‘arāḳ (Ar.): Şeb-nem

Perverde-i şīr idüp muḳaddem
Virmiş o güle ‘arāḳla şeb-nem

b.970/s.204

‘arāḳ (Ar.): Şerāb-ı aḥmer

Şermende idince ol semen-ber
Olurdu ‘arāḳ şerāb-ı aḥmer

b.1672/s.3

ārām u sükûn (Far. Ar.): Düş

Ārām u sükûn kārı düş-vār¹²
 Āvārelık ihtiyārı düşvār

b.551/ s.130

Aristetālis (Yun.): Molla Cünûn'un kaşmer başısı

İhsânına kör dilenci İblīs
 Kaşmerbaşısı Aristetālis

b.373/s.92

ārzū (Far.): Sarāy

Vîrān iden ārzū sarāyın
 İşkeste iden ümîd pāyın

b.866/ s. 188

āşār-ı neşāt-ı cāvidānī (Ar. Far.): Āvāze-i ṭabl-ı şād-mānī

Āvāze-i ṭabl-ı şād-mānī
 Āşār-ı neşāt-ı cāvidānī

b.1979/s.398

‘Aşk (Ar.):1. Ġılāf içinde ditreyen şemşîr

Gehvārede çün olurdu dil-gîr
 Ditrerdi Ġılāf içinde şemşîr

b.323/ s.84

2. Çāh içre māh-ı Nahşeb**3.Burc-ı ‘Aķreb’deki mihr**

Çāh içre mişāl-i māh-ı Nahşeb
 Yā mihre yer oldu burç-ı ‘Aķreb

b.322/ s.84

¹² HD: MD kelimeyi “düş-var” şeklinde okurken Abgülbaki Gölpinarlı “düşvar” şeklinde okumuştur. **Gölpinarlı**, Abdülbâkî (2013) *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, İstanbul, s. 39.
 Türkçe kelimelere Farsça ek gelemeyeceğinden “düşvar” şeklinde okunması doğru bulunmuştur. Bununla beraber esas metin olarak MD alındığından madde başı yukarıda belirtildiği gibidir.

4. Āh

Bir rütbe za‘if idi ki ol mäh
Gähice olurdı āha hem-rāh

b.1111/s.230

5. Āhū

Āhū gibi hūş-hırām u bed-hū
Hiç kimseye eylemez tekāpū

b.404/ s.98

6. Āteş içre büryān

Hüsn’i iden āftāb-ı raḥṣān
‘Aşk’ı iden āteş içre büryān

b.928/s.198

7. Bīmār

Ammā yine gāmdan idi bīzār
Rāḥat döşeginde şanki bīmār

b.327/ s.84

8. Bülbül-i zebūn

Ey gül deme pāre pāre hūnum
Zānnetme ki bülbül-i zebūnum

b.945/s.200

9. Dāğ

Çok eyledi penbelerde pinhān
Tā dāğ-veş ola (ide) toptolı kan

b.1125/s.236

10. Deryā-yı gām ḥabābı

Deryā-yı gama ḥabāb olurdı
Alduḳca nefes ḥarāb olurdı

b.1827/s.366

11. Gerdün

Ger Hüsni ise âftâb-ı rüşen
Gerdünü o nûruñ olmuşum ben b.1196/s.248

12. Gird-âb

Şüretde cenâb-ı ‘Aşk hāmūş
Gird-âb gibi muhîṭ ider nūş b.393/ s.96

13. Gird-bād

İtdi nice serserî tekāpū
Mânende-i gird-bād her sū b.1380/s.284

14. Ğonce-i şu‘le-zâr-ı dūzaḥ

K’ey ğonce-i şu‘le-zâr-ı dūzaḥ
N’oldi ki idersin öyle âveh b.1129/s.236

15. Hezâr-ı nālân

Eylerdi hezâr-güne efgân
Şanurdı gören hezâr-ı nālân b.1427/s.292

16. Hün-âb-ı şafaḫda ḥurşid

Nūr¹³ itdi cemâl-i ‘Aşkî teşdîd
Hün-âb-ı şafaḫda şanki ḥurşid b.1595/s.322

17. Hüsni’ün şu‘le-pūş âhı

Bir âfete sen de dūş olursun
Âhım gibi şu‘le-pūş olursun b.902/s.194

¹³ Nār: Ü

18. ħüsûf-ı mehden bir fitne

Dūd içre ƙalup o mihr-i rüşen
Bir fitne idi ħüsûf-ı mehden

b.1600/s.324

19. Kebk

İkisi de gerçi kim naẓar-bāz
Ammā biri kebk ü biri şeh-bāz

b.813/ s.178

20. Kūh

Terk eyle bu rütbe hūy u hāyı
Boş boşuna kūhveş şadāyı

b.1144/s.238

21. Manşūr

Çıkdım ser-i dāra hemçü Manşūr
Āvāzem ezān-ı nefĥa-i şūr

Tardiye IV/s.296

22. Mecnūn

Mecnūn gibi deşti itmeyüp cā
Her şehre ki baƙdı oldu şahrā

b.1107/s.228

23. Mesîh

Ammā biri duĥter-i semen-ber
Biri püser-i Mesîh-manzar¹⁴

b.303/s.76

24. naƙş-ı dīvār

Biñ nāz ile itdi ‘arz-ı dīdār
‘Aşƙ oldu hemen çü naƙş-ı dīvār

b.1641/s.334

¹⁴ Mesîh-manzar: MD

25. Nesim-i şubh-gāhī

Velhāşıl o âteşin rāhı
Geçdi çü nesim-i şubh-gāhī b.1605/s.324

26. Peşşe

Çün peşşe olup za‘if ü nā-kām
Nemrūd-ı sipihri kıldı ser-sām b.1110/s.230

27. Rāh

Besbellü ki derd-i ‘aşkdur bu
Bir rāh-neverd-i ‘aşkdur bu b.1007/s.210

28. Rişte-i şerāre

Za‘f ile çü rişte-i şerāre
Rāh-ı ‘adem açdı her diyāre b.1109/s.230

29. Sebg-pāre

Dil-ḥūn idügi bu āşkāre
Zāhirde ol ise sebg-pāre b.402/ s.98

30. Şeh-bāz

Var iste kabīle içre yārin
Şeh-bāzsın al hemān şikārın b.1161/s.242

31. Şu‘le

Sūz-ı gam ile idüp müvāsā
Ḥandān görünürdi şu‘le-āsā b.572/ s.132

32 Toħm-ı lāle

Yıldan yıla toħm-ı lāle-āsā
Şaqlardı ki dāğın ide peyda

b.1124/s.236

33. Āh

Geh eşk gibi zemīne girdi
Geh āh-veş āsmāna erdi

b.1822/s.366

34. Berķ

Ol tīg ile ‘Aşk-ı berķ- cevlan
Ĝam deştini itdi rīk-i meydān

b.1529/s.312

35. Eşk

Geh eşk gibi zemīne girdi
Geh āh-veş āsmāna erdi

b.1822/s.366

36. Gird-āb

Cānān ile ‘ayş ü nūş iderdim
Gird-āb gibi ħurūş iderdim

Tardiye VI.bent/s.328

37. Hevā

Ķımransa hevāya ħalb olurdı
Mırlansa şadāya ħalb olurdı

b.1837/s.368

38. ‘İsā

¹⁵Ĥurşid’e süvār olub çü ‘İsā
İtmezdi seyāĥatı mūbālā

b.1325/s.312

¹⁵ Bu beyit, Ü’de bulunmamaktadır

39.Māh

Āgūş-ı ‘arîş içinde ol şāh
Āgūşına aldı ‘Aşk’ı çün māh b.1653/s.336

40.Māh

Bir şi‘r-i teri okurken ol māh
Bir şavt-ı ġarîb işitdi nā-gāh b.1619/s.330

41.Mürde şu‘le

Za‘f eyledi ol kadar füsürde
Bir şu‘le idi velîk mürde b.1836/s.368

42.Peymāne

Düşmenler elinde hastelendim
Peymāne idim şikestelendim b.1807/s.364

43.Sāġar

Çün nārı geçüp kenāra düşdüm
Sāġar gibi pāre pāre düşdüm Tardiye IV.bent/ s.328

44.Sāye

Sāye gibi düşdi Aşkar’inden
Ayrıldı şirāre ahkerinden b.1845/s.370

45.Şem‘

Ammā ki çü şem‘-i ‘aşk sönmez
Bensiz bu medār-ı derd dönmez b.1917/s.388

46.Şem‘

‘Aşk ‘aqlını başına idüp cem‘
Bî-sûd idi lîk yandı çün şem‘

b.1691/s.344

47.Şu‘le

Bir şu‘le idi çü kirm-i şeb-tâb
Geh Zâhir ü gâh olurdu nâ-yâb

b.1831/s.368

48.‘Ukâb

Mânend-i ‘ukâb eyle pervâz
Ol pûta-i imtiḥânda mümtaz

b.1596/s.324

49.Zerre

Çün zerre-i ‘aşka mazhar itdüñ
Ḥurşide başım berâber itdüñ

b.1568/s.318

‘Aşk’ın kuyuya düşmesi (Ar. T.):

1. Zeneḥdânın zülfe cây olması

2.Mâh-ı Ken‘ân’ın Hârut’la buluşması

Şan zülfine cây olup zeneḥdân
Hârût’a buluşdı mâh-ı Ken‘ân

b.1268/s.260

‘Aşk’ın sözleri (Ar. T.): Āteş

Geh söylenüp âftâba karşı
Āteş qor idi ḥabâba karşı

b.1105/s.228

Aşkar (Ar.):‘Ankā

Aşkar süzülüb mişâl-i ‘Ankā
Ol âteşe girdi bî- muḥâbâ

b.1587/s.322

āteş (Far.):1. Baħr

Biñ başlı bir ejder-i münakkaş
Mumdan gemi altı baħr-ı āteş

b.1246/256

2. Deryā-yı şerāre

Ĥūn-āb-ı ciger-miśāl-i gül-gūn
Deryā-yı şerāre ҡulzūm-i ĥūn

b.1592/s.322

3. Ĥırmen

Nā-gāh anı gördi ol perī-veş
Ĥırmen gibi bir maḥūf āteş

b.1382/s.284

4. Ĥūn-āb-ı ciger- miśāl-i gül-gūn

Ĥūn-āb-ı ciger-miśāl-i gül-gūn
Deryā-yı şerāre ҡulzūm-i ĥūn

b.1592/s.322

5. Ґulzūm-i ĥūn

Ĥūn-āb-ı ciger-miśāl-i gül-gūn
Deryā-yı şerāre ҡulzūm-i ĥūn

b.1592/s.322

6. Mihr-i raḥşān

Āteş nazarımda mihr-i raḥşān
Cennet gözüme diken muḡaylān

b.1819/s.366

7.Baħr

Cādū ile eyleyüp keş-ā-keş
Geldi yolu üzre baħr-ı āteş

b.1734/s.352

8. Kûlzûm

Çün kûlzûm-i âteş oldı seyrân
Tûfân-ı şarâbı gördi cûşân

b.1668/s.338

âvâz (Far.): Ezân-ı nefha-i Şûr

Çıkıldım ser-i dâra hem-çü Manşûr
Âvâzem ezân-ı nefha-i Şûr

Tardiye IV/s.296

âvâz (Far.): Şu'le

Kıldukda uşûl nağme-i sâz
Hûânendesi mest-i şu'le-âvâz

b.1659/s.336

âvâz-ı sürûd-ı nây u şanbûr (Far.): Şûr

Âvâz-ı sürûd-ı nây u şanbûr
Bîr velvele hemçü nefha-i Şûr

b.1978/s.398

ay çiçeği (T.): 1. Bedr-i tâbân

Mirrîh idi pās-bân-ı bûstân
Ay çiçeği anda bedr-i tâbân

b.645/ s. 148

2. Âftâb

Gerdûn-veş o bûstân-ı enver
Ay çiçeği âftâba benzer

b.1612/s.326

âyine (Far.): 'Aql-ı derrâk

Ammâ ki zemîn-i kal'a-i pāk
Âyine idi çü 'aql-ı derrâk

b.1959/s.394

āyīne-yi vaḥdet-i ilāhī (Far. Ar.): Mir‘at-i vücūd

Āyīne-yi vaḥdet-i ilāhī
Mir‘at-i vücūdudur kemāhī b.36/s. 2

‘Aynī Çelebi (Ar. T.): Nūr-ı dīde

Yā miḥnet-i belā-keşīde
‘Aynī Çelebi o nūr-ı dīde b.720/ s.162

‘Azrāil (Ar.): Sākī-i ḥāş

‘Azrāil o kavme sākī-i ḥāş
Mirrīḥ bezimlerinde rakḳāş b.258/ s.68

bād (Far.): Sūvār

Geh ebre sūvār olurdu çün bād
Geh āteşe itdürürdi feryād b.1399/s.288

bādām (Far.): Çeşm-i bed-i ḥalk

‘İşret arasında nuḳl u bādām
Çeşm-i bed-i ḥalk u zehr-i ālām b.260/ s.70

bāğ u bustān (Far.): Bāğ-ı Rıdvān

Her gūşede niçe bāğ u bustān
Her birisi reşk-i bāğ-ı Rıdvān b.1968/s.396

bāğ-ı behişt (Far.): Ḥāk-i ḥürrem

Ol bāğ-ı behişt o ḥāk-i ḥürrem
Ḥāk idi velik ḥāk-i Ādem b.634/ s.146

bāğ-ı şu‘le (Far. Ar.): Müstağnî-i mihr ü mäh-ı gerdün bir hāmün

Olmuşdı o bāğ-ı şu‘le hāmün
Müstağnî-i mihr ü mäh-ı gerdün b.674/ s.154

bağr (Ar.): Kerem

Bağr-ı keremün verāsı yokdur
Ol bağrda dürr-i feyz çokdur b.171/ s.52

bağr-ı bî-kerāne (Ar. Far.): Hüm-ı reng

Güyā ki o bağr-ı bî-kerāne
Olmuş hüm-ı rengden nişāne b.2031/s.408

bağt-ı şüm (Far. Ar.): Büm

Oldı dile bağt-ı şüm düşmen
Vîrāneyi gör ki büm-düşmen b.1787/s.360

bār u ber (Far.): Şu‘le

Bār u beri şu‘le şāh-ı āteş
Endāmı pür-āteş ü müzerkeş b.1471/s.302

bārū-yı qal‘a-i Qalb (Ar. Far.): Genç-i esrār

Her burcda reng reng envār
Bārūları cümle genç-i esrār b.1927/s.390

baş egme (T.): Tāc-ı ser

Ser-māye-i ārzū hünerdür
Baş egme kişiye tāc-ı serdür b.341/ s.86

bāzū (Far.): Kevser-i muḥalled

Bāzūları kevser-i muḥalled
Engüşterleri cevher-i mücerred b.437/ s.104

belā (Ar.):1. Bāzār

Sāḳī meded ki müst-mendim
Bāzār-ı belāda ğam-pesendim b.536/ s.128

2. Gird-āb

Gerdūn-ı veġā vü ceng māhı
Gird-āb-ı belāda tīg-i māhī b.1470/s.302

3. İklīm

İklīm-i belāda Şeyhülislām
Ḳavline terettüb itmez aḥkām b.374/ s.92

4. Ḳulzüm

Söz kıanda bu ḳulzüm-i belādan
Efġān yanar bu mācerādan b.1069/s.226

5. Ḳühsār

Ben daḳı senüñle hem-süvārım
Ḳühsār-ı belāda yār-ı ġārım b.1163/s.244

6. Tūfān

Ḳaşd eylese bunlar ‘ayş u nūşa
Tūfān-ı belā gelürdi cūşa b.254/ s.68

7. Yem

Virdükde nefes yem-i belāya
Şıgmazdı habāb-veş semāya b.1102/s.228

bende (Far.): Qahramān-ı kâtil

Bir şāha esir oldı kim dil
Her bendesi Qahramān-ı kâtil Tardiye I/s.232

Beni Maḥabbet kabilesi (Ar. T.): Ney

Har-gehleri dūd-ı āh-ı hırmān
Şoḥbetleri ney gibi hep efgān b. 247/ s 66

Beni Maḥabbet kabilesinin giydikleri (Ar. T.): Āftāb-ı temmūz

Giydükleri āftāb-ı temmūz
İçdükleri şu'le-i cihān-sūz b.245/ s.66

Beni Maḥabbet kabilesinin içdükleri (Ar. T.): Şu'le-i cihān-sūz

Giydükleri āftāb-ı temmūz
İçdükleri şu'le-i cihān-sūz b.245/ s.66

ber (Far.):1. Semen (yasemin)

Mehd içre o āfet-i semen-ber
Māh-ı nev içre içinde mihr-i enver b. 319/ s.82

2. Semen (yasemin)

Mehd içre uyu ki ey semen-ber
Qalmaz bu revişde çarḥ-ı çenber bent 5/s.82

3.Semen

Ammā biri duḡter-i semen-ber
Biri püser-i Mesîḡ-manzar b.303/s.76

4.Semen

Şermende idince ol semen-ber
Olurđı ‘araḡ şerāb-ı aḡmer b.1672/s.340

Berehmen (Fr.): Hüsn

Olsam o büti görüp Berehmen
Maḡbûbına ḡidmet eyleşem ben b.412/s.100

berf (Far.): Dendān

Sermā ile berf olunca munşab
Dendānı şırıtdı zengî-i şeb b.1335/s.274

berf içinde deycür (Far. T. Ar. ?): Sevād-ı dide

Bir bakıma berf içinde deycür
Mānend-i sevād-ı dide maḡşûr b.1332/s.272

berg-i eşcār (Far. Ar.): Şeh-perr-i sürüş

Şeh-perr-i sürüş berg-i eşcār
Mānend-i gül-i inār gül-nār b.643/ s. 148

berg-i giyāh (Far.): Mār-ı cān-kāh

Ammā ki ne rāh her ḡadem çāh
Her berg-i giyāhı mār-ı cān-kāh b.1780/s.360

berk (Ar.): Beni Mahabbet Kabilesi'nin insanları

Peyvend idüp āh-ı dāğı dağa
Çün berk giderler idi bāğa

b. 272/ s.72

beyt-i vaḥdet (Ar. Far.): Zin-ḥāne

Çün basdı rikāba pāy-ı himmet
Zin ḥānesi idi beyt-i vaḥdet

b.72/s.36

bezm (Far.):Bāzār

Bāzār-ı bezimde vardı revnāk
Boş gitse ṭolı gelürdi zevrāk

b.1664/s.338

bī-diller (Far. T.)¹⁶: 1. ' Aşk'ın vaatleri

2. Ḥabāb

Bī-dilleri va' di gibi ber-bād
Mānend-i ḥabāb süst-bünyād

b.505/ s.120

bilmeyeni afv eylemek (T. Ar.): Bir sürçen atın başının kesilmemesi

' Afv eyleyelim ki belki bilmez
Bir sürçen atın başı kesilmez

b.195/ s.56

bināgūş (Far.): Envār-ı şabāḥ

Envār-ı şabāḥ-veş bināgūş
Ḥurşid aña şeb-çerāğ mengūş

b.434/ s.104

¹⁶ Beyitin sıralaması Ü'de farklıdır.

bir lāle-ruḥ-ı siyah-kākül(T. Fars.): Sünbüller içinde gonca-i gül

Bir lāle-ruḥ-ı siyah-kākül
Sünbüller içinde gonca-i gül b.419/ s.100

bir şāḥda iki gonca-i gül (T. Far.): Birbirlerinin bülbülü

Bir şāḥda iki gonca-i gül
Birbirlerine olurdu bülbül b.349/ s.88

buḳ‘a (Ar.): Taḥt-ı İbni Edhem

Mülk-i suḥanı sevād-ı a‘zam
Bir buḳ‘ası taḥt-ı İbni Edhem b.146/s.48

būse (Far.): Gül

Baḳ baḳ ne güzel edā-yı şirīn
Gül-būse yanında lā‘l-i nūşīn b.785/ s.174

būstān-ı enver (Far. Ar.):Gerdūn

Gerdūn-veş o būstān-ı enver
Ay çiçeḡi āftāba benzer b.1612/s.326

buz (T.): Evtād

Āteşgeh-i mihr olurdu ber-bād
Şubḥ urmasa buzdan aña evtād b.1352/s.278

bülbül (Far.): Tūṭī-i sūḥan-sāz

Bülbülleri tūṭī-i sūḥan-sāz
Bebḡaları sūz u sāza hem-rāz b.1607/s.326

bülbül (Far.): Ğonca

Bir rütbe hevâsı şâf ü dil-cû
Bülbülleri ğonca gibi hoş-bû b.1614/s.326

bülbül sözi (Far. T.): Gül-füsün

Gülgünedür olsa hûn degüldür
Bülbül sözi gül-füsün degüldür b.946/s.202

bülbüller (Ar. T.): 1.Ehl-i ülfet. (Mecliste bulunan birbiriyle dost kişiler.)

Meclis velî gülşen-i maḥabbet
Bülbülleri yek-ser ehl-i ülfet b. 174/ s.54

2. Şâ'ir-i süḥan-senc, usta şair.

Her birisi şâ'ir-i süḥan-senc
Gencineler elde cümlesi genç b.175/ s.54

büt (Far.): Semen

Sîmîn teni bir büt-i semen-sâ
Ḥâmûş idi lîk şûret-âsâ b.1636/s.332

cadde (Ar.) : Cû

Cû gibi iderdi cadde sür'at
Ğam atmağa anda yokdı ḥâcet ¹⁷ b.1942/s.392

¹⁷ Kām atmağa anda yokdı ḳudret : Ü

cādū (Far.): 1. Bād

2.Süvār

Geh ebre süvār olurdı çün bād
Geh âteşe itdürürdi feryād b.1399/s.288

3. Çuvala girmiş it lâşesi

Ne gördi bir özge hâle girmiş
İt lâşesi bir çuvala girmiş b.1450/s.298

4. Hınzır ölüsü

Ne zîneti var ne zîb ü zîver
Hınzır ölüsü füsürde kâfer b.1452/s.298

5. Nemrūd

Nemrūdluq eyleyüp kemāhî
Şalb eyledi sihr ile o şāhı b.1421/s.292

6. Şeytān

Dūzaḥda maḳarrı şanki şeytān
Dört yanı caḥīm ü zift ü ḳatrān b.1386/s.286

cādūnun ağızı dişi (Far. T.): Köhne gūr-ı küffār

Başı Ḳaradağ'dan nümū-dār
Ağızı dişi köhne gūr-ı küffār b.1387/s.286

cādūnun başı (Far. T.): Ḳaradağ

Başı Ḳaradağ'dan nümū-dār
Ağızı dişi köhne gūr-ı küffār b.1387/s.286

cādūnun burnı (Far. T.): 1. Moda Burnu Ovası

2. Żarbān Yatağı

3. Keler yuvası

Burnı Modaburnu'nuñ (?) ovası
Żarbān yatağı keler yuvası

b.1388/s.286

cādūnun çeşm-i bed-rengi (Far. Ar.): Kāplubağa

Kāplubağa iki çeşm-i bed-reng
Kırpükleri hem-çü pāy-ı ħarçeng

b.1390/s.286

cādūnun doğurduğı çocuklar (Far. T.): Tū'me

Tū'me ider idi yine tekrār
Doğurduğıñ ol kerih-i bed-kār

b.1401/s.288

cādūnun iki kulağı (Far. T.): Kırpi yuvası şıçan yatağı (olan)tarla koğığı

Tarla koğığı iki kulağı
Kırpi yuvası şıçan yatağı

b.1393/s.286

cādūnun iki memesi (Far. T.): Ser-zır edilmiş iki ħınzır

İki meme şekli iki ħınzır
Bir kār içün itmiş anı ser-zır

b.1391/s.286

cādūnun kaşlaru (Far. T.): İki kara çiyān

Kaş yapmış iki kara çiyānı
Zūlf¹⁸ itmiş iki küme yılanı

b. 1392/s.286

¹⁸ Saç: Ü

cādūnun kirpikleri (Far. T.): Pāy-ı ھاړçeng

Ƙaplubaga iki çeşm-i bed-reng
Kirpükleri hem-ü pāy-ı ھاړçeng b.1390/s.286

cādūnun leb-i ziri (Far. T.): Nāv-ı fil-i bed-bū

řarkmıř leb-i ziri tā-be-zānū
Mānende-i nāv-ı fil-i bed-bū b.1389/s.286

cām-ı ‘ayşım (Far. Ar.): Dāğ-ı dile

Bozdı felek intizām-ı ‘ayşım
Dāğ-ı dile döndi cām-ı ‘ayşım b.1789/s.360

cām-ı řahbā (Far. Ar.): Ƙaysilerin mecnūn-ı ھاıyāli

Ƙaysileri reng-i lā‘l-i Leylā
Mecnūn-ı ھاıyāli cām-ı řahbā b.664/ s.152

cām-ı zer-tāb (Far.):Nergis

Bir ھاıvż idi ھاıane-i mey-i nāb
Nergis leb-i ھاıvza cām-ı zer-tāb b.1662/s.336

cān (Ar.):1. Piyāle-nūř-ı řasret

Cān oldı piyāle-nūř-ı řasret
eřm oldı güher-fürūř-ı řasret b.1784/s.360

2. Rişte

Zülfinde hezār rişte-i cān
Peyveste-i tār u pūd-ı nisyan b.469/ s.112

3. Zād-ı reh

Bu yolda kim ola sedd-i rāhım
Cān zād-ı rehım Hūdā güvāhım

b.965/s.204

4.Cevher

Dest-i nıgehinde cām-ı rahşān
‘Azrā’ il elinde cevher-i cān

b.1674/s.340

5.Mülk

Ey hūş o zaman ki olup şād
Cān mülki idi meserred-ābād

Tardiye I.bent/s.328

6. Metā’

Satdukları hep metā’-ı cāndur
Aldukları sūziş-i nihnādur

b 253/ s.66

cehl (Ar.): Gice

Cehlūñ gicesin şabāh kılınmış
Menhileri hep mübāh kılınmış

b.360/ s.90

cellād-ı nigāh (Ar. Far.): ‘Azrā’ il

Cellād-ı nigāhın it temāşā
‘Azrā’ il’i gör ki rūh-bahşā

b.489/ s.116

cemāl (Ar.): Gülzār

Gülzār-ı cemālim oldı tārāc
Oldum yine bir bahāre muhtāc

b.1808/s.364

cennet (Ar.): Muğaylān dikenî

Âteş nazarımda mihr-i rahşān
Cennet gözüme diken muğaylān b.1819/s.366

cevānî (Far.): Âteş

Nev-reste nihāl-i ergāvānî
Bār-āver-i âteş-i cevānî b.658/ s.150

Cibrîl (Ar.):1. Hāberci

Cibrîl nevāline hāberci
Mīkāil anın vekil-i hārcı b.22/ s.24

2. Murğ-i nīm-bismil

Mağrūr nigāhına ne kâbil
Cibrîl ola murğ-i nīm-bismil b.478/ s.114

Cibrîl-i Emîn (Ar. Far.): Peyk-i da‘vet

Gönderdi Hudā idüp meşîyyet
Cibrîl-i Emîn’i peyk-i da‘vet b.65/s.34

ciger (Far.):Kebāb

Hecrūñle ciger kebāb ey dost
Gel gel ki gönül hārāb ey dost b.1861/s.372

cihān (Ar.):1. Serāb u gird-āb

Ol rütbe dökdi eşk-i pür-tāb
Kim oldı cihān serāb u gird-āb b.1108/s.228

2. ‘Aşk

Çün oldı cihān-ı ‘aşka reh-ber
Olmaz mı übüvveti mükerrer

b.165/ s.52

3. Bāzār

Bāzār-ı cihānda kāmın almış
Meydān-ı sūhānda nāmın almış

b.198/ s.56

cim (Ar.): Zülf

Cim okısa zülfe eyleyüp dāl
Bir noktada onlar idi bîñ hāl

b.380/ s.94

cism-i laṭīf-i nūr-peyker (‘Aşk) (Ar. Far.): Göz merdümü

Ol cism-i laṭīf-i nūr-peyker
Göz merdümü gibi oldı lāğar

b.1080/s.224

cuğd u büm (Far.): Dehşet

Şeh-bāzları nigāh-ı ḥasret
Tutdukları cuğd u büm-ı dehşet

b. 265/ s.70

cünbiş-i ebrū (Far.): Nüvīd-i ümmīd

Ebrūsı hilāl-i ‘īd-i ümmīd
Her cünbişi bir nüvīd-i ümmīd

b.1880/s.380

cünbişleri (Far.): Fitne-i kıyāmet

Cünbişleri fitne-i kıyāmet
Gīsūsı o fitneye ‘alāmet

b.428/ s.102

cünd-i şerîf (Ar. Far.): Sebz-deryâ

Bir cünd-i şerîf-i sebz-deryâ
Emvâcî hayât-ı cân- baḥşâ

b.1953/s.394

cünûn (Ar.): Şahbâ

Şahbâ-yı cünûn alup dimâğın
Bağlandı ayağı cûya bâğın

b.602/ s.140

cüvânî (Far.): Âteş

Sâkî getür âb-ı ergavânı
Yağdı beni âteş-i cüvânî

b.835/ s.182

çâh (Far.): 1. Baḥr-ı zulumât-ı bî-kerâne

2. Deycûr-ı firâğdan nişâne

Deycûr-ı firâğdan nişane
Baḥr-ı zulumât-ı bî-kerâne

b.1263/s.260

3. Râh-ı ‘adem

4. Zülmet-âbâd

Ne râh-ı ‘adem ne zülmet-âbâd
Bir çâh içi fiğân u feryâd

b.1262/s.260

5. Gencûr-ı künûz-ı ye’ s ü mâtem

Bir çâh bu kim sevâd-ı a ‘zam
Gencûr-ı künûz-ı ye’ s ü mâtem

b.1261/s.260

6. Sevâd-ı a ‘zam

Bir çâh bu kim sevâd-ı a ‘zam
Gencûr-ı künûz-ı ye’ s ü mâtem

b.1261/s.260

çāh-ı gird-āb (Far.): Ebed

Ammā ki ne çāh çāh-ı gird-āb
Mānend-i ebed verāsı nā-yāb

b.1259/s.260

çarḥ (Far.):1. Cellād

Bidārlik ile etme mu‘tād
Uyḥudan olur olursa imdād
Bir zehr şunub bu çarḥ-ı cellād

bent 6/ s.82

2. Ḥurşid

Yek-pāre bu çerḥ olaydı ḥurşid
Kaşına hilāl iderdi taklīd

b.508/ s.120

3.Minber

Tebşir için kudūmın ‘İsā
Tā minber-i çarḥe çıkdı gūyā

b.34/ s.28

4. Sā‘at

Çün sā‘at-ı çarḥa lāzım ‘Akreb
Vaqtā o da kıldı arz-ı maṭlab

b.120/ s.44

çarḥ-ı aḥder (Far. Ar.): Ḥām erik

Sidre’ydi nihāl o bāğa yek-ser
Bir ḥām erik anda çarḥ-ı aḥder

b.635/ s.146

çār-sū (Far.):Künişt

Hem-reng-i künişt çār-sūsı
Bir şehr-i ‘azīm yok ḳapusı

b.1710/s.346

çemen (Far.): Tūfān

Tūfān-ı çemen yem-i zümürüd
Yer gök yeşil 'ālem-i zümürüd

b.1609/s.326

çerāğ (Far.):1. Būlbūl

Var eyle o gülşeni tehayyül
Pervānesi gül çerāğı būlbūl

b.385/ s.94

2. Nūr-ı tenzīl

Raḥşende çerāğı nūr-ı tenzīl
Ferş-i çemen anda bāl-i Cibrīl

b.639/ s.148

çeşm (Far.):1. Şeh-bāz**2. Āhū-yı füsūn**

Ḥayret-dih-i cān çeşm-i şeh-bāz
Āhū-yı füsūn kebūter-i nāz

b.424/ s.102

3. Āhū

Āḥir uyuduḡda ol semen-rū
Ol bāğa iderdī çeşmin āhū

b. 577/ s.132

4. Cādū

Efsūn okur iki çeşm-i cādū
Pîş-i nıgehinde raḥle ebrū

b.345/ s.86

5. Güher-fürüş-i ḥasret

Cān oldı piyāle-nüş-i ḥasret
Çeşm oldı güher-fürüş-i ḥasret

b.1784/s.360

6. Hz. ‘İsa

Çeşminde nühüfte nutk-ı ‘İsā
Bir sözle kazāyı eyler ihyā b. 482/ s.116

7.Nem-i eşke gonca

Çeşmim nem-i eşke gonca oldu
Peymāne-i intizār doldı b.1798/s.362

8.Sāhîr

Şeşşîr-be-kef o çeşm-i sāhîr
Gencîne-i mülk-i nāza nāzır b.446/ s.106

çeşm ü ebru (Far.): Tığ

Reşk-āver-i tığ-i çeşm ü ebrū
Hāmūş-kün-i şā‘ir-i hecā-gū b.1463/s.30

çeşmān-ı siyehle naķş-i ebrū (Far. T.Ar.): Mihrābın içinde çifte “Yā Hū”

Çeşmān-ı siyehle naķş-i ebrū
Mihrābın içinde çifte “Yā Hū” b.466/s.112

çeşme (Far.): Gül-āb-dān-ı zibā

Micmer gibi göz göz oldu dünyā
Her çeşme gül-āb-dān-ı zibā b.612/ s.142

çeşm-i cādū (Far.): Benefşezāra āhū

Bî-ḥadd ü kıyās çeşm-i cādū
Olmuş o benefşezāra āhū b.667/ s.152

çeşm-i sāhîr (Far. Ar.): Nâzır

Şemşîr-be-kef o çeşm-i sāhîr
Gencine-i mülk-i nâza nâzır

b.446/ s.106

çîhr (Far.): Mihr

Âhına siper kılup sipihri
Yâd eyledi Hüsni mihr-çihri

b.1410/s.290

çîn-i sitem (Far.): Belâ-yı ümmîd

Çîn-i sitemi belâ-yı ümmîd
Mihr-i keremi şafâ-yı câvîd

b. 459/ s.110

dâğ (Far.): Âh

Peyvend idüp âh-ı dâğı dağa
Çün berķ giderler idi bâğa

b. 272/ s.72

dâğ-ı ğam (Far. Ar.): Gül-feşân

Dâğ-ı ğamı gül-feşân şanurlar
Khan ırmağın ergavân şanurlar

b.275/ s.72

dâr (Ar.): Künc-i maḥfil

Ger dâr ise künc-i maḥfilimdür
Ol nâr ise nâr-ı menzilimdür

b.1576/s.320

define-i nûr (Far. Ar.): Pîle-i çeşm-i rûşen-i hûr

Her bir şadefî define-i nûr
Çün pîle-i çeşm-i rûşen-i hûr

b.679/ s.154

def-zen (Ar. Far.): Teb-lerze-i cān-güdāz

Ḳānūn u neḳāre şavt-ı şiven
Teb-lerze-i cān-güdāz def-zen

b.259/ s.68

dehān (Far.): Ḳafes

Bir dahı dehānım itmeyim bāz
Ḳalsın bu ḳafesde tūṭı-i rāz

b.1181/s.246

dehān (Far.): Nokta

İ' cāz da ol dehāna maḳşūr
Bir nokta vü şerh-i āyet-i nūr

b.422/ s.100

dehān (Fars.): Āyet-i nūr

İ' cāz da ol dehāna maḳşūr
Bir nokta vü şerh-i āyet-i nūr

b.422/ s.100

dehān-ı seg (Far.): Āgūş-ı peder

Olsaydı segnūñ(?) dehānı pür-cūş
Āgūş-ı peder şanurdı ḥargūş

b.1355/s.278

dehr (Ar.): Zāl

Ḳavsine baḳınca Zāl-i dehrūñ
Pek za'fını gördi ḥāl-i dehrūñ

b.122/s.44

dendāne-i sîn (Far. Ar.): Erre

Dendāne-i sîn-i erre-simā
Eylerdi nihāl-i 'ömrin ifnā

b.382/ s.94

derd (Far.): Zevrāk

Men zevrāk-ı derd içinde nā-çār
Sāhilde fiğānda yāver ü yār

b.1799/s.362

dervāze-i tāk (Far. Ar.)¹⁹: “Kābe kavseyn”

Dervāze-i tākı “kābe kavseyn”
Ferş-i qademi ‘ulūm-ı kevneyn

b.24/ s.24

deryā (Far.): Tañrı

Deryā sözi şeb-neme ne lāyık
Tañrı işi ādeme ne lāyık

b.80/ s.36

dey (Far.): Sulţān

Sulţān-ı dey itdi şehri tezyin
Düşdi leb-i bāma nāy-i sīmīn

b.1350/s.278

deycūr (Far.-Ar.): Āhū-yı sefid

Āhū-yı sefide döndi deycūr
Şahrā tolı müşg içinde kāfur

b.1331/s.272

Deycūr-ı caḥīm (Far. Ar.): Cennet-ābād

Bir seyf ile itdi ol melek-zād
Deycūr-ı caḥīmi cennet-ābād

b.1534/s.312

¹⁹ Fekāne kâbe kavseyni ev ednâ (Necm 9. Ayet)
Diyanet İşleri Meali (Yeni)
(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar yahut daha az oldu.

dıraht-ı ālū meyvesi (Far.): Tūṭī-i şeker-gū

Ser-sebz-i şafā dıraht-ı ālū
Her meyvesi tūṭī-i şeker-gū

b.663/ s.152

dikḳat(Ar.)²⁰: Tiğ

Dest-i nighinde tiğ-i dikḳat
Endişeye dāğ açardı hayret

b.407 s.98

dil (Far.):1. Dāvūd

Dāvūd-ı dilim Zebūr-ḥān it
Müjgān-ı sürüşü bî-zebān it

b.1915/s.386

2.Māh

Mey nūrını çün dirîğ idersin
Māh-ı dili zîr-i miğ idersin

b.533/ s.126

3. Şadef

Ol dürr ise dil aña şadefdür
Cānān ile cān ḥalef selefdür

b.1195/s.248

4. Şeyh Ğalib

Dil ḥayret-i ğamla lāl kaldı
Ğalib gibi bî-mecāl kaldı

Tardiye IV/s.296

²⁰ rāh:Ü

5. Vaḥy

Peymāne-keş-i edā olur mı
Vaḥy-i dile āşnā olur mı b.775/ s.172

8.Zāviye(tekke)

Dil zāviyesinde münzevidür
Ser-bāz-ı muḥibb-i Mevlevidür b. 157/ s.50

9. Zülf

Ḥüsn'ün dili zülfi gibi pā-māl
'Āşq eylemez aña hiç iqbāl b.814/ s.178

10.Āyine

Āyine-i dil ḥarāb kaldı
Mehtāb güm oldu tāb kaldı b.1785/s.360

11.Ġonca

Bir sözle açıldı Ġonca-i dil
Bir şem' ile rūşen oldu maḥfil b.1903/s.384

12.Şeġal

Dil hem-çü şeġāl o bahre düşdi
Hem-cinslerim başıma üşdi b.2032/s.408

13.Şişe

Şad cāy şikeste şişe-i dil
Ermişdi o senglāhı menzil b.1847/s.370

14.Virāne

Oldı dile baht-ı şüm düşmen
Virāneyi gör ki büm-düşmen b.1787/s.360

dil-figār (‘Aşk) (Far.): Tıfl-ı şerer

Çün tıfl-ı şerer o dil-figārı
Beslerdi ki yağa her diyārı b.1122/s.234

dil-i şerer-nāk (Far. Ar.): Derd ‘ālemi

Derd ‘ālemidür dil-i şerer-nāk
Almaz o nücümü zic-i eflak b.1095/s.226

dil-nüvāz (Far.): Tıfl-i sirişk

Çün tıfl-i sirişk o dil-nüvāzı
Gerdi-i ğamın itdi hāk-bāzı b.1126/s.236

dīv-i hā’il (Far. Ar.): Zühāl

Karşu çağırup o dīv-i hā’il
Mihr oldı Zühalle şan muķābil b.1277/s.262

du‘ā (Ar.): Efgān

Ġam Kā‘besinüñ budur hevāsı
Efgāndur o ma‘bedüñ du‘āsı b.995/s.208

du‘ā-yı şubhğāh (Ar. Far.): Tır

Buldi o zeminde tığ-i āhı
Hem tır-i du‘ā-yı şubh-gāhı b.1778/s.358

dūd-ı şu‘le (Far. Ar.): Sihr

Eflāke reşide dūd-ı şu‘le
Sihr idi veli nümūd-ı şu‘le b.1384/s.286

duhter-i şāh-ı Çin (Far.): Şubh-ı gül-biz

Kim duhter-i şāh-ı Çin o hūn-riz
Bu bāğa gelür çü şubh-ı gül-biz b.1621/s.330

dūzāh (Far.):1.Şu‘le-zār-ı sīm-āb

Dūzah veli şu‘le-zār-ı sīm-āb
Her aḥkeri cūr‘a-nūş-ı gir-dāb b.1590/s.322

2. Tıfl-ı āgūş

Bir berķūn içindeyim ki medhūş
Dūzah nazarımda tıfl-ı āgūş b.1817/s.366

düm (Far.): Tār-ı şu‘ā-ı nūr-ı ḥurşid

Süm kāse-i mağz-ı dīv-i esfid
Düm tār-ı şu‘ā-ı nūr-ı ḥurşid b.1500/s.308

dünyā (Ar.):1. Maḥşer

Dünyā tolı neş‘e-i tarābdan
Maḥşer yeri naķş-ı bü‘l-‘acebden b.585/ s.136

2. Micmer

Micmer gibi göz göz oldu dünyā
Her çeşme gül-āb-dān-ı zībā b.612/ s.142

3. Mir'at-ı Sikender

Açdı reh-i ğaybı Hızr-ı ma'nā
Mir'at-ı Sikender oldu dünyā b.1870/s.376

dürrāc (Ar.): Perende 'aķrep

Tihūları sūsmār olur hep
Dürrācları perende 'aķrep b.264/ s.70

düzd-i bürehne-pā (Far.): 1. Manşūr

Bir düzd-i bürehne-pāyı gūyā
Manşūr'a diler ki ide hem-pā b.205/ s.58

2. Mesih

Bir düzd-i bürehne-pāyı gūyā
Manşūr'a diler ki ide hem-pā b.205/ s.58

Mi'rāc-ı hayāle eyleyib sāz
İster ki Mesih'e olsun enbāz b. 206/ s.58

ebr-i nev-demīde (Far.): Āhū

Āhū gibi ebr-i nev-demīde
Beslendi hevā-yı sūnbūlīde b.590/ s.136

ebrū (Far.): Hilāl-i 'īd-i ümmīd

Ebrūsı hilāl-i 'īd-i ümmīd
Her cünbişi bir nūvīd-i ümmīd b.1880/s.380

ecel (Ar.): Zehr

Çeşmim gibi lā'lim oldu bīmār
Zehr-i ecel oldu nūş-ı güftār b.1812/s.364

edā (Ar.): Peymāne

Peymāne-keş-i edā olur mı
Vaḥy-i dile āšnā olur mı

b.775/ s.172

edā-yı şükr ü taḥmīd (Ar. Far.) : Ḥūrşīd

Müşkildi edā-yı şükr ü taḥmīd
Ḳanda leb-i zerre Ḳanda ḥūrşīd

b.11/ s.22

efkār-ı ğam (Ar. Far.): Gīsū

Efkār-ı ğam eylese teselsül
Gīsūsın iderdi hep taḥayyül

b.1074/s.222

eflāk (Ar.): Zīc

Derd ‘ālemidür dil-i şerer-nāk
Almaz o nücümü zīc-i eflāk

b.1095/s.226

efsurde olmuş şērār-ı ser-keş (Far. T. Ar.): Gevherler içinde Ḳalmış āteş

Efsurde olup şērār-ı ser-keş
Gevherler içinde Ḳaldı āteş

b.1340/s.274

ejder (Far.): Şaf –ı küleng

Pertāb ile ḥalḳalansa ejder
Ḥūş geldi şaf –ı küleng dirler

b.266/s.70

ejderler (Far.): Keh-keşān

Döndürdi zemīni āsmāna
Ejderleri reng-i keh-keşāna

b.1531/s.312

elem (Ar.): Bezm (meclis)

Seyr it saña az vâkıtte n'eyler
Bezm-i eleme rebâb olursun

bent 5/s.82

elf (Ar.): Kıdd (Aşık' ın boyu)

Elf okısa kıddin eyleyüb yâd
Tâ 'arşa çıkardı âh ü feryâd

b.375/ s.92

emel (Ar.):1. Bâğ

Her gice mişâl-i kirm-i şeb-tâb
Bâğ-ı emele olurdu reh-yâb

b. 555/ s.130

2. Bâğ

İtmişdi firib va'd-ı kemmün
Bâğ-ı emele riyâz-ı limün

b.1077/s.222

3. Sâz

Zen her ne kadar ki tîg-i zendür
Sâz-ı emeli bozuğ düzendür

b.881/s.190

encüm (Ar.): Kış

Geh encüme eyleyüp nigâhı
Ol kıştı yakardı berç-i âhı

b.1106/s.228

endām (Far.):1. Gül

Velhâşıl o âteş-i gül-endām
Bu cünbüş ile geçürdi eyyām

b.330/ s.84

2. Şu‘le

Bir hāl ile eylemezdi ārām
Ditrerdi mişāl-i şu‘le endām

b.328/ s.84

3. Gül

Ġāyet hāzer it ki ey gül-endām
Bu nuṭṭuñı duymasın leb ü kām

b.1015/s.212

4. Gül

Şīrīn hareket ü Rüstēm-ārām
Reşk-āver-i abraş-ı gül-endām

b.1494/s.306

5.Şu‘le

Ṭağ gibi ṭurur o şu‘le-endām
Çün künbed-i lā‘l-reng-i Behrām

b.1496/s.306

6.ḥamīre-i nezāket

Endāmı ḥamīre-i nezāket
Her cünbişi cılve-i kıyāmet

b.1486/s.306

endişe (Ar.): Şeb-çerāğ-ı ‘irfān

Endişesi şeb-çerāğ-ı ‘irfān
Sırdaş-ı zāmīr-i cān u cānān

b.689/ s.156

engūr-ı siyāh (Far.): Hindū-yı bām

Engūr-ı siyāhı Hindū-yı bām
Ammā yeri çār ṭāḳ-ı ecrām

b.660/ s.152

engüşt ile pençe (Far. T.): Şāh-ı mercān

Ḳan itdi biribiriyle iḥvān
Engüşt ile pençe şāh-ı mercān b.1344/s.276

engüşter (Far.): Cevher-i mücerred

Bāzūları kevser-i muḥalled
Engüşteri cevher-i mücerred b.437/ s.104

engüşt-i sefid (Far.): Şem‘-i kāfur

Engüşt-i sefidī şem‘-i kāfūr
Gül-berg-i ḥınāsı gonca-i nūr b.426/ s.102

envār (Ar.):Cünd

‘Aşk oldı bu ḥāle mest-i serşār
Eṭrāfını aldı cünd-i envār b.1943/s.392

ervāḥ (Ar.):1. Hāk-i reh-i şāh-ı enbiyā

Ervāḥ ki tuḥfe-i Ḥüdādūr
Ḥāk-ı reh-i şāh-ı enbiyādūr b.19/s.24

2. Murğ

Ḥurşid dıraḥt-ı nūr-ı eşbāḥ
Yapmış aña lāne murg-i ervāḥ b.642/ s. 148

erzāk (Ar.): Belā-yı nā-gāh

Erzākları belā-yı nā-gāh
Āteş yağar üstlerine her gāh b. 249/s.66

esfid (?): Beyāz-ı çeşm-i giryān

Gül-günesi hūn-ı eşk-i hırmān
Esfidi beyāz-ı çeşm-i giryān

b.548/ s.130

esrār (Ar.):Genc

Her burcda reng reng envār
Bārūları cümle genç-i esrār

b.1927/s.390

eşcār ü şimār sīb ü nareñç (Ar. Far.): Mercān u ‘aķık

Mercān u ‘aķık genc-der-genc
Eşcār ü şimār sīb ü nareñç

b.646/ s. 148

eşk (Far.):1. Gevher

Biñ gevher-i eşk ile idüp yas
Zaħm-ı cigere ekerdi elmās

b.1098/s.226

2. Seyl-i deryā

Ol eşküñ idince seyl-i deryā
Bî-çäre olurdu rû-be-şahrā

b.979/s.206

3.Dür

‘Aşķ eyledi dürr-i eşki rîzān
Söz söyledi hemçü dürr-i ğaltān

b.1584/s.322

etfāl-i çemen (Ar. Far.): Cemşid

Bilmem ne şerāb içürdi hırşid
Etfāl-i çemen hep oldı Cemşid

b. 588/ s.136

Fânûs içinde şem‘-i raḥşân (Ar. T. Far.): Deryâda nühüfte şâh-ı mercân

Fânûsuñ içinde şem‘-i raḥşân
Deryâda nühüfte şâh-ı mercân b.1360/s.280

felek (Ar.):1. Abdâl (Mevlana Celaleddin-i Rûmî’ nin aşkıyla helak olan
abdâl.)

Abdâl-ı felek helâk-i ‘aşkı
Mihr ü mehi sine-çāk-i ‘aşkı b.148/ s.50

2. Fülk

Çün bulmaya anda kimse rāḥat
Fülk-i felege gerek felâket b.1117/s.230

fenâ (Ar.) Nār

²¹Bu nār-ı fenâdan olma ferrār
Baṭn-ı feres içre girme tekrār b.1599/s.324

ferah (Ar.): Bārān

Encüm arasında iktirānāt
Bārān-ı feraḥ tegeng-i āfāt b.295/ s.76

ferş-i çemen (Ar. Far.): Bāl-i Cibril

Raḥşende çerāğı nūr-ı tenzîl
Ferş-i çemen anda bāl-i Cibril b.639/ s.148

²¹Bu beyit, Ü’de bulunmamaktadır.

ferş-i qademi (Ar. Far.): ‘ulūm-ı kevneyn

Dervāze-i tākı “kābe kavseyn”
Ferş-i qademi ‘ulūm-ı kevneyn

b.24/ s.24

feyz (Ar.):1. Dürr

Baħr-ı keremün verāsi yoqdur
Ol baħrda dürr-i feyz çoqdur

b.171/ s.52

2. Hızır

Cüş-āver olunca Nıl-i kabzi
Mūsā’ya Hızır yetişdi feyzi

b. 30/s.26

fikr (Ar.):1. Seng-lāh

Çıkmaz ne umūrı şāh-ı fikre
Düşmez yolu seng-lāh-ı fikre

b.361/ s.90

2. Şarāb

Deryā-yı şarāb-ı fikre dalsın
Anı göreyim ki gevher alsın

b.781/ s.172

3. Şu‘le

Ġālib baña olamazlar enbāz
Ben şu‘le-i fikre eylerim nāz

b.1372/s.284

4. Diyār

Zencir idi aña tār-ı fikri
Seyr itmez idi diyār-ı fikri

b.1834/s.368

5.Tār

Zencir idi aña tār-ı fikri
Seyr itmez idi diyār-ı fikri b.1834/s.368

fikret (Ar.):1. Muḥīt

Mevc urmağ ile muḥīt-i fikret
Cüş eyledi ḥayret içre ḥayret b.17/ s.22

2. Reh

Oldı reh-i fikreti mu‘aṭṭal
Pervāne için yanar mı meş‘al b.808/ s.178

fitne (Ar.): Çeşmi bağı kurbān

‘Azrā’ıl-i ğamze āfet-i cān
Fitne aña çeşmi bağı kurbān b.479/ s.114

fu’ād (Ar.): Gülşen

Didi ki eyā gül-i murādım
Nev-reste-i gülşen-i fu’ādım b.1012/s.212

furqat (Ar.): Hār

Vaqtā ki tıyuldı kār-ı furqat
Gönlünde kırıldı hār-i furqat b. 1079/s.224

fülk (Ar.): Nār-ı pür felāket

Ol fülk ü o nār-ı pür felāket
Hep şem‘-i mezārdan ‘ibāret b.1559/s.318

fürkat (Ar.): Sedd

Gerdün gibi çevre kıldı himmet
Çekdi ara yerde sedd-i fürkat

b.845/ s. 184

Ġalib (Ar.): Mecnün

Ġalib gibi şad hezār meftün
Şahrā-yı maḥabbetinde Mecnün

Tardiye VI/s.234

ġam (Ar.):1. Āteş

Ol āteş-i ġam ki düşdi cāna
Luṭf eyle ki düşmesün zebāna

b.988/s.208

2. Defter

Ġam defterinüñ reşidi yoġdı
Senden baña kām ümīdi yoġdı

b.958/s.202

3. Deryā

Bu yolda egerçi kār çokdur
Deryā-yı ġama kenār yokdur

b.951/s.202

4. Dūzāḥ

Ne dūzāḥ-ı ġam ne zevk-i dīdār
Ġūyā ki ne yār var ne aġyār

b.917/s.196

5. Gerd

Çün tıfl-i sirişk o dil-nüvāzı
Gerd-i ġamın itdi ḥāk-bāzı

b.1126/s.236

6. g lzar

G lzar-ı  amında H  r-ı ma n 
Zehr- be-h  or-ı hay t-ı dünya b.477/ s.114

7. K  be

 am K  besin  n budur hev s 
Efg ndur o ma bed  n du  s  b.995/s.208

8. Leşker

Yohsa bunu sen kolay mı  andu 
 am le kerini alay mı  andu  b.1146/s.240

9. Me  al

 am me  alid  r bu sönmek olmaz
C n virmek olur da dönmek olmaz b.1294/s.264

10. Mevc

Kalmışdı zeb n-ı h  me h  m   
Kılmışdı hezar mevc-i  am c    b.159/ s.52

11. Mu  t

Oldu da mu  t-i  amda g  m-n  m
Hüsn adın a  up bulurdi  ar  m b.1076/s.222

12. N   

N   -ı  amı olsa “l   tezer ?” h    n
Fir avn  ıderdi  ar  -ı     n b.523/ s.124

13. Ser-māye

Mey vir ki sūḥan ḥitāma irdi
Ser-māye-i ḡam tamāma irdi b.539/ s.128

14. Seyl

Seyr it saña az vaḳitde n'eyler
Seyl-i ḡama āsyāb olursun bent 5/ s.82

15. Şaṭranc

Bir gūne ḡurardı lu'bet-i bāz
Şaṭranc-ı ḡama bulurdı açmaz b.552/ s.130

16. Tır

Bīgāne nigāhı ḡana mā'il
Tır-i ḡamı cāna āşnādur Tardiye I/s.232

17. Tūfān

Hıç āh u enini çāre virmez
Tūfān-ı ḡamı kenāra virmez b.911/s.196

18. Āteş

Dünyāları tutmuş āteş-i ḡam
Gird-ābları çeh-i cehennem b.1589/s.322

19. Deryā

Deryā-yı ḡama ḡabāb olurdı
Alduḡca nefes ḡarāb olurdı b.1827/s.366

20. Deşt

Ġam deştine eylerim tekāpū
Kimdür tūra şimdi baña qarşu b.1547/s.316

21. Tih

Tih-i ġama düşdüm āh feryād
Yok kimse ki zulmi idem isnād b.1803/s.362

22. Zencir

Kim²² Aşka hitāb idüp o bülbul
Zencir-i ġama virür teselsül b.1759/s.356

23. Tufan

Tufan ġama çü niyyet eyler
Etfa'li sirişke rahmet eyler b.522/ s.124

ġam-ı dil (Ar. Far.): Āteş

Gerçi ġam-ı dil beyān olunmaz
Āteş gibidür nihān olunmaz b.872/ s. 190

ġam-ı elim (furkat) (Ar. Far.): Firdevsten cahime açılması

Kim uğradı bu ġam-ı elime
Firdevsden atılup caħime b.1089/s.226

ġamze (Far.):1. 'Azrā' il

'Azrā' il-i ġamze āfet-i cān
Fitne aña çeşmi baġlı kurbān b.479/ s.114

²² Çün: Ü

2. Sāhîr

Ol sâhîr-i ğamze bî muhâbâ
Cibrîl çî vü kudâm 'İsâ

b.519/ s.124

3.Tercemân

Nutq eylemez idi hiç o kâfer
Ġamze idi tercemânı yek-ser

b.1638/s.334

ġarq u fark (Ar. Far.): Muḥîṭ

İtmişdür ihâta ġarb u şarkı
Emvâc-ı muḥîṭ-i ġarq u farkı

b.152/ s.50

ġavta (Ar.): Muḥîṭ-i âteş

Her ġavtası bir muḥîṭ-i âteş
Her lüccesi bir caḥîm-i ser-keş

b.1591/s.322

ġayb (Ar.): sürâdık

Zulmât çeküp sürâdık-ı ġayb
Sır söyledi mâha mihr-i lâ-rayb

b.52/s.32

Ġayret (Ar.):1. Şîr-şûret pervâne

Bâl açmış anuñ yanında Ġayret
Pervâne velîk şîr-şûret

b.1601/s.324

2. Tîġ

Ḥavfîm ki duyarsa Ḥazret-i 'Aşk
Eyler seni tîġ-i ġayrete meşk

b.1047/s.218

3. Zen

Gelmiş baña şart u 'ahd söyler
Zen gibi nevā-yı mehd eyler b.1177/s.246

gencine-i sine (Far.):1. Āyine içinde naqş-ı Erjeng

Gencine-i sine genc-i nireng
Āyine içinde naqş-ı Erjeng b.453/ s.110

2. Genc-i nireng

Gencine-i sine genc-i nireng
Āyine içinde naqş-ı Erjeng b.453/ s.110

gerden (Far.):1. Boğaziçi'nde mehtāb

Gerden leb-i cūda serv-i sīm-āb
Gūyā ki Boğaziçi'nde mehtāb b.433/s.102

2. Leb-i cūda serv-i sīm-āb

Gerden leb-i cūda serv-i sīm-āb
Gūyā ki Boğaziçi'nde mehtāb b.433/s.102

gerden-i nūr (Far. Ar.): Şem'-i kâfūr

Ol sine-i şāf o gerden-i nūr
Āyineye karşı şem'-i kâfūr b.448 s.108

gerdün (Far.): Tīmār-ḥāne

Ger t̄alib-i Ḥüsn olursa mecnūn
Tīmār-ḥāne olur bu gerdün b.1227/s.254

gevher-i eşk (Far.): Elmās

Biñ gevher-i eşk ile idüp yas
Zahm-ı cigere ekerdi elmās

b.1098/s.226

gird-āb (Far.):1. Çeh-i cehennem

Dünyāları tutmuş āteş-i ğam
Gird-ābları çeh-i cehennem

b.1589/s.322

2. Denizlerin suyunu içen insan, hayvan, canlı

Şüretde cenāb-ı ‘Aşk hāmūş
Gird-āb gibi muhīṭ ider nūş

b.393/ s.96

3. Tavk

Eşki gibi Hüsn olurdı bī-tāb
Her āh başına tavk-ı gird-āb

b.400/ s.98

4.Cür‘a

Dūzah velī şu‘le-zār-ı sīm-āb
Her aḥkeri cür‘a-nūş-ı gird-āb

b.1590/s.322

gird-i leb (Far.) (Etrafında hat çıkmış):Kendisine İncil nazil olmuş ‘İsa

Ḥaṭ gird-i lebinde nūr-ı tenzīl
‘İsā gibi nāzil olmuş İncīl

b.488/ s. 116

gīsūları (Hüsn’ün) (Far.): genc-i ‘anber-i hām

Gīsūları genc-i ‘anber-i hām
Ḥāl-i ruḥı aña Hindū-yı bām

b.439/s.104

gīsū (sı) (Far.): Fitneye ‘alāmet

Cünbişleri fitne-i kıyāmet
Gīsūsı o fitneye ‘alāmet

b.428/ s.102

gīsū-yı siyāh (Far.): Şām-ı ğurbet

Cem‘iyyete kıl şu sözde diĸkat
Gīsū-yı siyāh şām-ı ğurbet

b.786/ s. 174

ġonca (Far.):1. Cennet

Bir bāġ idi kim bu cāna me’vā
Her ġoncası cennet idi ġūyā

Tardiye II.bent/s.328

2. Ħurşid

Ser-sebz giyāhı ‘ömr-i cāvīd
Şeb-nemleri necm ü ġonca Ħurşid

b.636/s.146

3. Nūr

Engüş-t-i sefidī şem‘-i kâfūr
Gül-berg-i Ħınāsı ġonca-i nūr

b.426/ s.102

4.Ħurrem

Her ġoncası bir bahār-ı Ħurrem
Her şeb-nemi bir seġāb-ı pūr-nem

b.1611/s.326

ğonca-i nūr (Far. Ar.): Zenbūr

Zî-rûh olaydı ğonca-i nūr
Nûş-ı lebine olurdu zenbūr

b.514/ s.122

ğonca-i ter (Far.): Kāndīl

Kāndīl gibi o ğonca-i ter
Aşılma fūrūğın itdi ber-ter

b.1423/s.292

göñül (T.): Kāğıt

Bu nāme ki bir faķīrdendür
Göñli gibi kāğıdı şikendür

b.873/ s.190

göz- yaşı (T.): Bāzār

Geh baħt gehî sipihr ü geh yār
Göz-yaşını kıldı germ-i bāzār

b.1417/s.290

güftār (Far.):1. Naķd

Lāzım baña niçe naķd-ı güftār
Tā cins-i ğama olam hırīdār

b.537/ s.128

2. Rāh-ı üns

Sāķī saña Rūh-ı quds dirler
Güftārına rāh-ı üns dirler

b.1911/s.386

3.Nūş

Çeşmim gibi lâ'lim oldu bīmār
Zehr-i ecel oldu nūş-ı güftār

b.1812/s.364

göl (Far.):1. Çerâğ

Yağdı bu haberle lāle dāğı
 Āşüfdelenüp gülün çerāğı

b.628/ s.144

2. Kandil

Kandil-i gül olıcağ fūrūzān
 Şahbā idi revgān-ı dırağşān

b.654/ s.150

3. Manşūr

Ġam kıldı gülümü şah manşūr
 Oldum sipeh-i belāya mağşūr

Tardiye IV/s.296

4. Mevce

Zencir-i cünün idüp teselsül
 Cū-bāra qarışdı mevce-i gül

b.610/ s.140

göl ruh(ları) (Far.):1.Nev-bahār-ı gül-püş

La‘l-i lebi şu‘le-i şeker-nüş
 Gül ruğları nev-bahār-ı gül-püş

b.452/ s. 108

2. Cennet-i tebessüm

Rūh-ı lebi cevher-i tekellüm
 Gül ruğları cennet-i tebessüm

b. 445/ s.106

göl-berg-i hazān (Far.): Cevher-i cān

Şeb-būları şeb-çerāğ-ı imān
 Gül-berg-i hazānı cevher-i cān

b.640/ s. 148

göl-berg-i hınā (Far. Ar.): Ğonca-i nūr

Engüşt-i sefidî şem‘-i kâfūr
 Ğöl-berg-i hınāsı ğonca-i nūr

b.426/ s.102

göl-çemen (Far.): Üşkūfeli sebz şāl-i Keşmir

Ol gül-çemene ne dūn ta‘bır
 Üşkūfeli sebz şāl-i Keşmir

b.644/ s. 148

göl-ğonca (Far.):1. Lāne

Nesr-i felek indi āşināya
 Ğöl-ğonca hūmāya oldu lāle

b.604/ s. 140

2. Al kanadlı bülbul

Hem-hālet-i gülşen-i tehayyul
 Ğöl-ğoncelar al kanadlı bülbul

b. 651/ s.150

göl-gün kabā (Far.): Hūn-ı tāvūs

Ğöl-gün kabāsı hūn-ı tāvūs
 Nāzında hezār reng-i maḥsūs

b. 457/ s.110

gölgüne (Far.):1. Hūn-ı çeşm-i hūrşid

Ruḥsārı şabāḥ-ı ‘id-i ümmid
 Gölgünesi hūn-ı çeşm-i hūrşid

b.436/ s.104

2. Hūn-ı eşk-i hırmān

Ğöl-günesi hūn-ı eşk-i hırmān
 Esfidi beyāz-ı çeşm-i giryān

b.548/ s.130

göl-i bahār (Far.): Dūzah

Bir cennetedür ki reh-güzārı
Dūzahdur anuñ göl-i baharı

b.933/s.198

göl-i harīm-i vuşlat (‘Aşk) (Far. Ar.): Büm-ı ğurbet

Qaldı o göl-i harīm-i vuşlat
Ol bağda hem-çü büm-ı ğurbet

b.1692/s.344

gölşen-i ferāhnāk (Far. Ar.): Tab‘-ı şā‘ir-i pāk

El-kışşa o gölşen-i ferāhnāk
Mānend-i tab‘-ı şā‘ir-i pāk

b.685/ s.156

gölzār (Far.): Kulzüm-i nūr-ı sürh

Bir kulzüm-i nūr-ı sürh gölzār
Lū‘lū-yı hūş-āb lā‘l-i şeh-vār

b.637/ s.146

gölzār-ı ‘izār (Far. Ar.):Cennet

Gölzār-ı ‘izārı cennet-ābād
Şemşir-i nigāhı fūrkat-icād

b.1633/s.332

gürüh-ı dil-ber (Far.):Seyyāreler

Bir mäh ile gürüh-ı dil-ber
Seyyāreler içre mihr-i enver

b.1629/s.332

gürüh-ı yektā (Far.)²³: Envār-ı mücessem

Elvān ile her gürüh-ı yektā
Envār-ı mücessem idi gūyā b.1557/s.394

ḥāb (Far.):1. Murg

Gösterdi hevā çü sine-i bāz
Kimdür vire murg-ı ḥāba pervāz b.601/ s.140

2. Şehd

İnsānı ruṭūbet itdi mahmūr
Oldı müje şehd-i ḥāba zenbūr b.596/ s.138

ḥāb-ı nāz (Far.):Bülbül

Açılmadı gonca-i niyāzım
Bülbül gibi uçdı ḥāb-ı nāzım b.1815/s.366

ḥānçe-i mey-i nāb (Far.):Havz

Bir ḥavz idi ḥānçe-i mey-i nāb
Nergis leb-i ḥavza cām-ı zer-tāb b.1662/s.336

ḥabāb (Ar.): Mirriḥ-i belā

Bir hışm ile vir ki ol şerābı
Mirriḥ-i belā ola ḥabābı b.1542/s.314

ḥabāb-ı şahbā (Ar. Far.): Yāḳūt

Yāḳūt gibi ḥabāb-ı şahbā
Hiç şu'leden eylemezdi pervā b.1347/s.276

²³ ḥaḳḳā :Ü

ḥafā (Ar.): Zūlmāt

Tā mihr ide māha ‘arz-ı dīdār
Zūlmāt-ı ḥafāya girdi envār

b.53/ s.32

ḥāk (Far.): ‘Anber

Nüzhet-geh-i Ma‘nā öyle bir yer
Kim ābı benefşe ḥāki ‘anber

b.633/ s.146

ḥāk-i ḥurrem (Far.): Ḥāk-i Ādem

Ol bāğ-ı behişt o ḥāk-i ḥurrem
Ḥāk idi velik ḥāk-i Ādem

b.634/ s.146

ḥāl (Far.): Genç-cūyā bir Mağribī

Künc-i deheninde ḥālī gūyā
Bir Mağribīdir ki genç-cūyā

b.447/ s.108

ḥāl-i ruḥ (Far.): Hindū-yı bām

Gīsūları genc-i ‘anber-i ḥām
Ḥāl-i ruḥı aña Hindū-yı bām

b.439/ s.104

ḥāme (Far.): Kūmeyt

Ṭūṭī gibi gerçi āl-cāme
Ḥāmūş-kün-i kūmeyt-i ḥāme

b.1506/s.308

ḥançer (Ar.): Ebrū

Ḥançer burada zihī nezāket
Ebrūsına eylemiş işaret

b.787/ s. 174

ḥarābe-i Ġam (Ar. Far.): Ḳannāre

Ḳannāre imiş ḥarābe-i Ġam
Ḳanı ḥaṭ-ı cām o ḥizb-i a‘zam

b.1545/s.314

ḥāre vü seng (Far.): Ḥarīr-i gül-reng

Ol feyz ile oldı ḥāre vü seng
Hem-şa ‘şa ‘a-i ḥarīr-i gül-reng

b.616/ s.142

ḥargeh (Far.): Dūd-ı āh-ı ḥırmān

Ḥargehleri dūd-ı āh-ı ḥırmān
Şoḥbetleri ney gibi hep efḡān

b.247/s.66

ḥār-ı dīvār (Far.): Tūbā

Cennet ḥaberin getürdi gülzār
Tūbāya nazīre ḥār-ı dīvār

b.619/ s.142

ḥasret (Ar.): Ġül

Şeh-rāhıma çıkdı Ġül-i ḥasret
Döndi girü gitdi ‘aql ü ḥikmet

b.1801/s.362

ḥaṭ (Ar.): 1. Cevher-i sebz-i āb-ı şemşir

2. Mehtāb-ı siyeh-bahār-ı Keşmır

Ḥaṭ cevher-i sebz-i āb-ı şemşir
Mehtāb-ı siyeh-bahār-ı Keşmır

b.476/ s.114

ḥaṭ-ı mu‘anber (Ar. Far.): Ḳāfir

Ruḥsāresine ḥaṭ-ı mu‘anber
Firdevs-i berīn içinde kāfer

b.517/ s.124

ḥaṭṭ (Ar.):1. Dūd-ı nār-ı Nemrūd

Ḥaṭṭ-ı ruḥı dūd-ı nār-ı Nemrūd
La‘l-i lebi kevşer-i mey-ālūd

b.480/ s.114

2. Tiryāk

Ser-cümle helāk olurdu āfāk
Ḥaṭṭ olmasa mār-ı zülfe tiryāk

b.481/ s.116

3. Nūr-ı tenzıl**4. İncıl**

Ḥaṭ gird-i lebinde nūr-ı tenzıl
‘İsā gibi nāzil olmuş İncıl

b.488/ s. 116

ḥaṭṭ-ı leb (Ar. Far.): Ḥūn-ı ‘aqla fetvā

Ḥaṭṭ-ı lebi ḥūn-ı ‘aqla fetvā
Ḳurbān-ı nigāhı cān-ı taḳvā

b.501/ s.120

ḥavz (Ar.): Āyīne-i sīm

Āyīne-i sīm-i ḥavza her dem
Taşvır olunurdu başka ‘ālem

b.680/ s.154

ḥayā (Ar.): Cübār

Ḳılmış anı mevsim-i şabāda
Cübār-ı ḥayādan āb-dāde

b.971/s.204

ḥayāl (Ar.):1. Leylā

Leylā-yı ḥayāle keşf idüp rāz
Bu gūne ider kelāma āgāz

b.841/ s. 184

2. Mi' rāc

Mi' rāc-ı hayāle eyleyib sâz
İster ki Mesîh'e olsun enbâz

b. 206/ s.58

3 Şāhîn

4.Girîve

Her rāhda eyleyüp tekāpū
Şāhîn-i hayāli ala āhū

b.778/ s.172

Girdükde girîve-i hayāle
Çarpılmaya dîv-i kîl ü kâle

b.779/ s.172

5.Envār

Pertevleri kıldı reng-der-reng
Envār-ı hayāli ceng-ber-ceng

b.1958/s.394

hayāt-ı dünyā (Ar. Far.): Zehr-ābe

Gülzār-ı ğamında Hıẓr-ı ma'nā
Zehr-ābe-ḥ̣or-ı hayāt-ı dünyā

b.477/ s.114

Hayr-ābād'ın tanzîrinin ihtimali olmaması (Ar. Far. T.):

1. Rıtl-ı girān

Bir ğāyete irdi kim me'ālî
Tanzîrinüñ olmaz ihtimālî

b.183/ s.54

2. Şûret-i imtiḥan

Ol rıtl baña girân göründi:
Bir şûret-i imtiḥân göründi

b. 184/ s.54

Ḥayret (Ar.):1. Cemāl-i yārūñ āyînesi

Ol merd ile düşmez inkisārūñ
Āyînesidür cemāl-i yārūñ

b.855/ s.186

2. Gerdūn

Gerdūn gibi cevre kıldı himmet
Çekdi ara yerde sedd-i fūrkat

b.845/ s. 184

3. Nîl

Cüş eyledi şanki Nîl-i ḥayret
İḥyâ ola tâ ki Mısr-ı vuşlat

b.54/s.32

Ḥazret-i ‘Aşk (Ar. Far.): Mihr-i raḥşân

Hem Ḥazret-i ‘Aşk o mihr-i raḥşân
Ḥûn-âb-ı şafaḳda oldu ğaltân

b.850/ s. 186

hecr (Ar.): Ḥûn-âbe

Ḥûn-âbe-i hecre cân boyansun
Maḥmûr gözi şerâba ḳansun

Tardiye V/s.234

hem-râh (Far.): Râh

Bu râha şitâb iden dil-âgâh
Hem râhı bulup bulundı hem-râh

Tenhā-rev olan ger olsa hürşid
Hün içre olur maḳāmı cāvīd

b.822-823/ s.180

Her biri (Fars. T.): Süvār-ı mihr ü meh

Ol hāle sebeb bu iki şehmiş
Her biri süvār-ı mihr ü mehmiş

b.302/ s.76

her menāre-i ḳal‘a-i Zātu’ş-şuver (Far. Ar.):

1. Fānūs-ı hayāl

Fānūs-ı hayāl her menāre
Bir tuḥfe-i nevdi rūzgāre

b.1717/s.348

2. Nireng-i hayāl

3. Bāc-ı şehir-i şüret

Nireng-i hayālden ibāret
Her şüreti bāc-ı şehir-i şüret

b.1715/s.348

her şehir (Far. Ar.): Şahrā

Mecnūn gibi deşti itmeyüp cā
Her şehre ki bakdı oldı şahrā

b.1107/s.228

heves (Ar.):1. Ḳulzüm

Başımızdaki ḳulzüm-i hevesdür
Sözden ne çıkar ki bir nefesdür

b.535/ s.128

2. Piyāle

Ol dem ki senüñle hem-nefesdüm
Ser-mest-i piyāle-i hevesdüm

b.882/s.192

heves-gerān (Ar. Far.): Ney

Hem-nāle-i ney heves-gerānı
Bezminde terāne “len terānı”

b.499/ s.118

hezār Leylī (Far. Ar.): Āhū-reme

Āhū-reme-veş hezār Leylī
Mecnūn-ı hayālinūñ tufeyli

b.468/ s.112

hınā (Ar.): Gül-berg

Engüşt-i sefidı şem‘-i kâfūr
Gül-berg-i hınāsı gonca-i nūr

b.426/ s.102

hınnā (Ar.): Hūn

Hūn şanma görüp elinde hınnā
Bî-behredür ‘aşkıdan Züleyhā

b.944/s.200

hışt (Far.): Mücevher

Her hıştı mücevher ü muraşşa‘
Hurşid ile rû-be-rû muşa‘şa‘

b.1925/s.309

Hızr āb (Ar. Far.): Kān

Hūn-ı dil-i ‘āşıkāna beñzer
Hızr ābı velik kāna beñzer

b.1488/s.306

Hızr-ı çemen (Ar. Far.): Yem-i zümürüd

Hızr-ı çemeni yem-i zümürüd
Tarh arada zevrāk-ı zeberced

b. 652/ s.150

hilāl (Ar.): aş

Yek-pāre bu ar olaydı urid
aşına hilāl iderdi talīd

b.508/ s.120

iār-ı alb (Ar. Far.): arāy-ı lāhūt

Bir al ‘a ki sengi sūrh yāūt
Nāsūtda bir sarāy-ı lāhūt

b.1924/s.388

iāb (Ar.):1. Der

Bāz itdi Suan der-i iābı
Bu tarz ile virdi kim cevābı

b.1444/s.298

2. Güher

Bu geri degül cevāba lāyık
arf-ı güher-i iāba lāyık

b.713/ s.160

ūn (Far.):1. Gülgūne

Gülgūnedür olsa ūn degüldür
Bülbül sözi gül-füsūn degüldür

b.946/s.202

2. Gülgūne

Gülgūne-i ūn-ı eşke hem-reng
ānūn-ı maabbete hem āheng

b.1505/s.308

3. ulzüm

Lākin am u āh āre virmez
Bu ulzüm-i ūn kenāre virmez

b.1143/s.238

h n- be-i Ő r (Far.):Dery 

H n- be-i Ő ri itdi dery 
  aplan derisine döndi Ő hr  b.1533/s.312

h n-ı çeşm-i Ya  k b (Far. Ar.): G l-g ne-i nev- ar s-ı ma l b

Ol bi- ama h n-ı çeşm-i Ya  k b
 G l-g ne-i nev- ar s-ı ma l b b.498/ s.118

h n-ı dil (Far.): ar b

 hir sa a  a d ider per ler
 H n-ı dilini  ar b iderler b.1768/s.358

 urde-k r Ő ret (Far. Ar.): H y l-i Şevket

Hep andaki  urde-k r Ő ret
 B rik idi   n h y l-i Şevket b.1718/s.348

 ur  d (Far.):1.  te -i muşavver

 im- b vel k Ő le-peyker
 H r  d-ve   te -i muşavver b.1485/s.304

2. Bir avu  h k

Env r-ı cem li olmaz idr k
 H r  d yanında bir avuç h k b.494/ s.118

3. Dira t-ı n r-ı e b h

H r  d dir  t-ı n r-ı e b h
 Yapmış a a l ne m rg-i erv h b.642/ s. 148

4. Hüsni

Fi'l-hāl açıldı şubh-ı ümmîd
Hem mäh toğdı hem de hürşîd b.301/s.76

5. Şâh-ı âsmân

Hürşîd ki şâh-ı âsmândur
Ger zerreyi şaymaya yamândur b.889/s.192

6. Şeb-çerâğ mengüş

Envâr-ı şabâh-veş binâ-ğüş
Hürşîd aña şeb-çerâğ mengüş b.434/ s.104

7.Hz. 'Ali

Hürşîd şabâhı kıldı pür-nûr
Cây oldı 'Ali'ye küh-ı Billûr b.1865/s.374

hurşîd ü meh (Far.): Kirm-i şeb-tâb

Bir hırmen idi nücûm-ı pür-tâb
Hurşîd ü meh anda kirm-i şeb-tâb b.63/s.34

husûf (Ar.): Ekdâr

Açıldı biraz o mäh-peyker
Ekdâr-ı husûfî geçdi yek-ser b.1939/s.392

Huş-rubâ (Far.):1. Meh

Âyâ ki Hüsün müdür bu meh-veş
Kim sînemi kıldı genç-i âteş b.1642/s.334

2. Hüsni

Bir hür-nigāh-ı rûh-manzer
'Ayniyle cenāb-ı Hüsni'e benzer b.1632/s.332

3. Mah

Ol mäh-veş oldu anda cālis
Mihir oldu ya havz-ı nūra 'ākis b.1646/s.334

4. Perî

Ol duẖterüñ adı Huş-rubādur
Âdem-küşdür perî-likādur b.1622/s.330

5. Perî

Yohsa bu yerüñ perîsidür bu
Yanında perî çerisidir bu b.1643/s.334

Huş-rubā'nın arkadaşkarı (Far. T.): Perî çerisi

Yohsa bu yerüñ perîsidür bu
Yanında perî çerisidir bu b.1643/s.334

Hüdhüd (Ar.): Cem

Hüdhüdleri serde Cem gibi tēc
Perî çerisiydi kebk ü dürrāc b.672/ s.154

hüner (Far.): Semt

Şehrîlerimizden ba'zı yārān
Semt-i hünere olur şitābān b.735/ s.164

Ḥüsn (Ar.):1. Vāmık

Ma'şūk olacağken oldı 'āşık
'Azrā olacağken oldı Vāmık

b.377/ s.92

2.Mīnā

Mīnā gibi 'Aşk'a ser-furūde
Bu şişede san ki ol sebūde

b.401/s.98

3. Āteş

Āteş gibi Ḥüsn olur fūrūzān
Allāh bilür kim ola sūzān

b.399/ s.96

4.Eşk

Eşki gibi Ḥüsn olurdı bī-tāb
Her āh başına tavk-ı girdāb

b.400/ s.98

5. Āftāb

Ẓann- itme ki ğam ḥarābı sensin
Rūşen günūñ āftābı sensin

b.947/s.202

6. Āftāb-ı enver

Ey Ḥüsn ey āftāb-ı enver
Ey 'Aşk'ı iden esīr-i aḥker

b.1411/s.290

7. Āftāb-ı raḥṣān

Ḥüsn'i iden āftāb-ı raḥṣān
'Aşk'ı iden āteş içre büryān

b.928/s.198

8. Āftāb-ı rüşen

Ger Ḥüsn ise āftāb-ı rüşen
Gerdüni o nūruñ olmuşum ben

b.1196/s.248

9. Dām

Ḥüsn olmada ol füsün-kāre
Mānende-i dām pāre pāre

b.405/ s.98

10. Deryā

Deryā gibi birden eyleyüp cūş
Ey 'Aşk didi ve oldı ḥāmūş

b.1039/s.216

11. Dürr

Ol dürr ise dil aña şadefdür
Cānān ile cān ḥalef selefür

b.1195/s.248

12. Gevher

Kim gevher-i Ḥüsn'e tālibim ben
Ġavġā-yı talebde ġālibim ben

b.1194/s.248

13. Gül-i bahār

Yıllarca gül-i bahāruñ oldum
Āḥir ki ḥazān erüşdi şoldum

b.891/s.192

14. Gül-i murād

Didi ki eyā gül-i murādım
Nev-reste-i gülşen-i fu'ādım b.1012/s.212

15. Hābāb

Ġamdan nefes almayup o bī-cān
Mānend-i hābāb olurdu lerzān b.560/ s.132

16. Hāk-i pāy-i yār

Farz eyleyelim ki hāk-sārım
Yok şüphe ki hāk-i pāy-i yârım b.888/s.192

17. Harf içinde ma'nā

Żulmetde gezerdi bī- maḥābā
Ma'nā idi harf içinde gūyā b. 562/ s.132

18. Huffāş

Huffāş-veş ol hümā-yı devlet
Şeb-revligi eylemişdi ādet b.561/ s.132

19. Hünkār

Ey bendesin öldürici hünkār
Tedbîr nedür elimde nem var b.935/s.200

20. Kānūn

Kānūn gibi oldu cāyı gūşa
Şüretde çeküldi 'ayş ü nūşa b.1061/s.220

21. Kevkeb-i şābite

Çün kevkeb-i şābite giderdi
Gūyā ki felekle seyr iderdi b.555/ s.130

22. Kirm-i şeb-tāb

Her gice mişāl-i kirm-i şeb-tāb
Bāğ-ı emele olurdu reh-yāb b. 555/ s.130

23. Mecnūn

Mecnūn-veş olurdu ol hūred-mend
Bir sāde nezāre ile hūrsend b.578/ s.134

24. Meh

Kim Hūsn idüp iştiyāk-ı efzūn
Günden güne meh-veş oldu dil-hūn b.543/ s.128

25. Nāhīd

Nāhīd gibi olup şeb-āheng
Qalmazdı şabāha nağme-i çeng b.553/ s.130

26. Nev-reste-i gülşen-i fu'ād

Didi ki eyā gül-i murādım
Nev-reste-i gülşen-i fu'ādım b.1012/s.212

27. Şābā

Geh zūlfini ferş-i rāh iderdi
Geh hem-çü şabā gelür giderdi b.550/ s.130

28. Şāh-ı diyār-ı hüsñ ü āndur

Ol şāh-ı diyār-ı hüsñ ü āndur
Feryād-res-i fütādegāndur

b.1446/s.298

29. Şeh-bāz

İkisi de gerçi kim nazar-bāz
Ammā biri kebk ü biri şeh-bāz

b.813/ s.178

30. Tığ-i ğayrete meşk

Ĥavfim ki duyarsa Ĥazret-i ‘Aşk
Eyler seni tığ-i ğayrete meşk

b.1047/s.218

31. Yek-pāre nezāket ü leṭāfet

32. Hem-vāre melāḥat u şabāḥat

Yek-pāre nezaket ü leṭāfet
Hem-vāre melāḥat u şabāḥat

b.471/ s.112

33. Hezeyanlar içindeki bīmār

Hep bildüğimi tüketti hicrān
Bīmār olan eylemez mi lerzān

b.878/s.190

34. Āftāb

Bağdukça alır cenāb-ı Ĥüsñ’i
Cezb eyler o āftāb-ı Ĥüsñ’i

b.397/ s.96

Hüsn ü 'Aşk (Ar.):1. Mihr ü mäh

Äyine iderler idi gähî
İrsâl-i meşelde mihr ü mähî b. 351/ s.88

2. Sîb

Mânende-i sîb ikisi yek-tâ
Şûretleri sur ü zerd-simâ b.803/ s.176

Hüsn ü Aşk (Bir yerde cālîs iken) (Ar.):**3. Aynaya giren 'aks ve 'ākîs**

Bir yerde olup ikisi cālîs
Äyineye girdi 'aks ü 'ākîs b.352/ s.88

4. Hāme gibi dü-zebān ü yek-dil

Hāme gibi dü-zebān ü yek-dil
Bir bahşî olurlar idi nākîl b.346/ s.88

Hüsn ve 'Aşk'ın Edeb adlı okula başlamaları (Ar. T.): dü mağz-ı bādāmın kışra girmesi

Bir kışra girüp dü mağz-ı bādām
Bir mektebe vardılar Edeb-nām b.343/ s.86

Hüsn ve 'Aşk'ın hālî (Ar. T.): Bāzîçe-i bāzgūn

Bu hāl aña kec-nümün göründi
Bāzîçe-i bāzgūn göründi b.804/ s.178

Hüsn'ün Aşk'a hün-germ olan lâ'l-i nüşîni (Ar. Far. T.): Şîrîn'in Ferhād'ına can vermesi

Hün-germ idi 'Aşk'a lâ'l-i nüşîn
Ferhād'ına cān virürdi Şîrîn b.386/ s.94

Hüsn'ün 'Aşk'ın uyuduğu yere sessizce gidip gelmesi (Ar. T.): Aşk'ın yaralı gönlünün ayna içinde Zengibar'ı dolaşması

Bî-sît ü şadā gelür giderdi
Güyā ki gönülde seyr iderdi

Tayy-eyler idi dil-i figārı
Āyîne içinde Zengibār'ı b. 567-568/ s.132

Hüsn'ün endamı (Ar. Far. T.): 1. Sîm-āb

2. Āyîne

Endāmına lerze virdi bu tāb
Āyîne idi velîk sîm-āb b.546/ s.130

Hüsn'ün) āyîne-i sîne(si) (Far.): Baḥr-ı sîm-āb

Āyîne-i sîne baḥr-ı sîm-āb
'İkd-i güher olmuş anda gird-āb b.420/ s.100

Hüsn'ün dendān u dehān(ı) (Far.): Pür dürr ü güher ḥazîne-i ḡayb

Dendān u dehānı idi lâ-rayb
Pür dürr ü güher ḥazîne-i ḡayb b.421/ s.100

Hüsn-i 'ālem-ārā (Ar. Far.): Züleyḥā

Biñ cān ile Hüsn-i 'ālem-ārā
Çün oldu o Yūsuf 'a Züleyḥā b.376/ s.92

Hız. Muhammed'in şıfâtı (Ar. T.): Kur'an-ı Kerim'in mazrûfu, içeriği

“Levlāk” ile zāt-ı pāki mevsûf
Kur‘ân’a şıfâtı zarf u mazrûf b.23/s.24

Hız. Yûsuf (Ar.): ‘Aşk

Ger Yûsuf olaydı ħaml-i Meryem
Olurdu cemāl-i ‘Aşk’a tev’em b.513/ s.120

‘ıkd-ı gevher (Hûsn’ün gerdanına beste) (Ar. Far.): Pervîn-i felek ve
sâ’ir aĥter

Pervîn-i felek ve sâ’ir aĥter
Gerdânına beste ‘ıkd-ı gevher b.438/ s.104

‘ıkd-i güher (Ar. Far.): Gird-âb

Âyîne-i sîne baĥr-ı sîm-âb
‘ıkd-i güher olmuş anda gird-âb b.420/ s.100

ırmağ (T.): La‘l

Her tūde-i ḥāk olup Bedehşān
Lā‘l ırmağı oldu bāğa cūşān

b. 615/ s.142

ışılāḥāt (Ar.): Baḥr

Ḳerrāke-i şūf-pür-mühābāt
Mevc-āver-i baḥr-i ışılāḥāt

b.728/ s.162

ıztırāb (Ar.):1. Ḳımāt(kundak)

Bed’ eyledi ‘Aşk pīç ü tāba
Bend oldu ḳımāt-ı ıztırāba

b.316/ s.78

2.Ḳulzüm

Olmuşdı ol āftāb-ı pür-tāb
Bu ḳulzüm-i ıztırāba ğarḳ-āb

b.1820/s.366

İblīs (Ar.): Kōr dilenci

İḥsānına kōr dilenci İblīs
Kaşmer başısı Aristetālis

b.373/s.92

İbrāhīm-i Gülşenī (Ar. Far.): Bülbül-i ferd

İbrāhīm-i Gülşenī gibi merd
Olmuştur o bāğa bülbül-i ferd

b.147/ s.48

iki hümā-yı rif‘at (‘Aşk ve Ğayret) (T. Far. Ar.): Büm-ı ğurbet

Bāl açdı iki hümā-yı rif‘at
Düşdi yola hem-çü büm-ı ğurbet b.1322/s.270

iki şüh-ı ‘ākıl (T. Far. Ar. Hüsn ü Aşk): Bedr-i kāmīl

Kim ola bu iki şüh-ı ‘ākıl
Taḥsīl-i hünlerle bedr-i kāmīl b.340/ s.86

īmān (Ar.): murğ

Fitrākine beste murğ-i īmān
Zünnār güsiste rişte-i cān b.500/ s.118

imtiḥān (Ar.):Pūta

Mānend-i ‘uḳāb eyle pervāz
Ol pūta-i imtiḥānda mümtāz b.1596/s.324

‘ināyet (Ar.):Baḥr

Çün baḥr-ı ‘ināyet eyleye cūş
Hāşā ola bendeler ferāmūş b.1577/s.320

intizār (Ar.):Peymāne

Çeşmim nem-i eşke ğonca oldu
Peymāne-i intizār doldı b.1798/s.362

‘İsā (Ar.): Dāmād

Eyler nigehi iderse bī-dād
‘İsā’yı ‘arūs-ı merge dāmād b.487/ s.116

‘İsā-güli (Ar. Far. T.): Buḥūr-ı Meryem

Hıdmetde o gülşene demādem
‘İsā-gülidür buḥūr-ı Meryem

b.649/ s. 150

iṣṭiyāk (Ar.): Hevā

Germ eyle hevā-yı iṣṭiyākı
Şerḥ eyleyeyim ğam-ı firākı

b.839/ s.184

‘itāb (Ar.):1. Mey

Sāgar gibi pāre pāre düşdüm
Mey-nūş-i ‘itāb-ı yār idim ben

Tardiye IV.bent/ s.328

2. Nāvek

Gāh eyledi bahtına ḥiṭābı
Tiz eyledi nāvek-i ‘itābı

b.1429/s.292

i‘tibār (Ar.):Mey

Gönlümde o neş’e kaldı ḥālā
Mest-i mey-i i‘tibār idim ben

Tardiye II.bent/s.328

‘izār (Ar.):1.Āteş

Yakdı beni āteş-i ‘izārım
Ḥūn oldu gözümde nev-bahārım

b.1813/s.364

2.Gülzār

Gülzār-ı ‘izārı cennet-ābād
Şemşir-i nigāhı fūrkat-icād

b.1633/s.332

ḳabẓ (Ar.): Nîl

Cüş-āver olunca Nîl-i ḳabẓı
Mūsā'ya Hızır yitişdi feyzi

b. 30/s.26

ḳad (Ar.):1. Naḥl-i tābūt

Ḳaddim ki denürdi naḥl-i yāḳūt
Oldı baña şimdi naḥl-i tābūt

b.1811/s.364

2. Naḥl-i yāḳūt

Ḳaddim ki denürdi naḥl-i yāḳūt
Oldı baña şimdi naḥl-i tābūt

b.1811/s.364

kākül (Far.): Sünbül

Yok yok o 'izār-ı pāke kākül
Hırmen-geh-i āteş içre sünbül

b.518/ s.124

Kākülleri (Far.): Āfet-i dil ü dîn

Kākülleri āfet-i dil ü dîn
Fermânına beste Çîn ü Māçîn

b.465/ s.112

ḳal'a (Ar.):1. Sūmenāt

Bir ḳal'a ki Sūmenāt'a beñzer
Her seng-i siyāhı Lāt'a benzer

b.1709/s.346

ḳal'a (Zātü's-şuver):2.Kapusı yok şehr-i 'azîm

Hem-reng-i künişt çār-sūsı
Bir şehr-i 'azîm yok ḳapusı

b.1710/s.346

ḳal‘a-i Ḳalb (Ar. Far.): Hürşid

Her hıştı mücevher ü muraşşa‘
Hürşid ile rû-be-rû muşsa‘şa‘ b.1925/s.309

ḳal‘a-i Zātu’ş-suver (Ar. Far.):1. Hücra-i Züleyhā

Naḳş-ı felekü’l-burūca hem-tā
Hem-hālet hücra-i Züleyhā b.1712/s.348

2. Kūh-ı Bīsütün

Güyā ki o kūh-ı Bīsütün’dur
Şirînleri mäh-ı lāle-gündur b.1713/s.348

ḳal‘a-i Ḳalb’in bāl ü peri (kapı kanatları): (Ar. Far. T.): Kūh-ı Ḳāf’a Anḳā

Bāl ü peri sebz-i nūr-ı ḥaḍrā
Güyā ki o kūh-ı Ḳāf’a Anḳā b.1933/s.390

ḳal‘a-i Ḳalb’in beş bābı (Ar. Far. T.): ‘Arş

Beş bāb velīk ‘arş-fersā
Her ḳullesi kūh-ı Ḳāf’a hem-tā b.1931/s.390

ḳal‘a-i Ḳalb’in her ḳullesi (Ar. Far. T.): Kūh-ı Ḳāf

Beş bāb velīk ‘arş-fersā
Her ḳullesi kūh-ı Ḳāf’a hem-tā b.1931/s.390

Ḳalb (Ar.):1. Hışār

Çün oldu hışār-ı Ḳalb peydā
‘Aşḳ anda ne gördi ḳıl temāşā b.1923/s.388

2. Hışār

Ol mālīkidür hışār-ı Kālb'ün
Şāhenşehidür diyār-ı Kālb'ün

b.1897/s.382

3. Hışār

Turma gidelim hışār-ı Kālb'e
'Arz it bunı şehriyar-ı Kālb'e

b.1894/s.382

4. Diyār

Ol mālīkidür hışār-ı Kālb'ün
Şāhenşehidür diyār-ı Kālb'ün

b.1897/s.382

qālem-i siyāh-cāme (Ar. Far.): Rıdvān-ı behişt-i āferīnīş insānū'l-'ayn-ı ehl-i bīnīş

Rıdvān-ı behişt-i āferīnīş
İnsānū'l-'ayn-ı ehl-i bīnīş

Ya'nī qālem-i siyāh-cāme
Bu tarz ile bed'ider kelāma

b.581-82/ s. 134

qāmer (Ar.)²⁴: Beyza

Ser-pençe-i āftāb-ı rūşen
Çekmiş anı beyza-i qāmerden

b.1468/s.302

qāmet (Ar.): Serv

Āh eyleyicek o serv-qāmet
Başına qopar bunuñ kıyāmet

b.978/s.206

²⁴ Çekmiş anı beyza-i qāmerden
Ser-pençe-i āftāb-ı rūşen:Ü

kan (T.): Şabûh-ı ma‘nâ

Hep dökdügi kan şabûh-ı ma‘nâ
Feyz-i sühanı fütûh-ı ma‘nâ

Tardiye III/s.232

Ƙan ırmağı (T.): Ergavân

Dâğ-ı ğamı gül-feşân şanurlar
Ƙan ırmağın ergavân şanurlar

b.275/ s.72

Ƙaralar giymiş ‘Aşk (T. Ar.): Merdüm-i çeşm-i ehl-i sevda

Çün merdüm-i çeşm-i ehl-i sevdâ
Her dem Ƙara giydürirdi aña

b.1123/s.234

Ƙaranfûl (Far.): Şâne

Sünbül ruh-ı nesterende kâkûl
Eyler aña şânelik Ƙaranfûl

b.669/ s.152

karanlıқта yağan kar (T.): Müşg içinde kâfûr

Âhû-yı sefide döndi deycûr
Şahrâ tolı müşg içinde kâfûr

b.1331/s.272

Ƙaş (T.): Besmele-i kitâb-ı rahmet

Ƙaş besmele-i kitâb-ı rahmet
Leb sûre-i Kevşer’e işâret

b.1634/s.332

Ƙavm-i cân biñ cân (Ar. Far. T.): Ƙağnûs

Ammâ ki biraz da yâve-sencân
Pes-mânde-i Ƙavm-i cân biñ cân

Zu‘mınca suhan-ver-i zemâne

Seccāde-nişin-i kâhvehāne

Tiryākî-i herze h̃āb-ı menhūs
Āteşler içinde hem-çü kaḡnūs

b.714,715,716/ s.160

ḡaḡa (Ar.):1. Cāsūs

Cāsūs-ı ḡazadan oldu āḡāh
Kim Ḥüsn ile ‘Aşḡ’dur hevā-h̃āh

b.844/s. 184

2.Şerbet

Maḡmūr idi şerbet-i ḡazādan
Dil-gİR idi yār u āşnādan

b.1857/s.372

ḡazā-yı nā-be-sāmān (Ar. Far.): Ġāhvāre-cünbān

Olurdu ḡazā-yı nā-besāmān
Ḥüsn’e daḡı ḡāhvāre-cünbān

b.331/ s.84

kebk ü dürrāc (Far. Ar.): Perrī çerisi

Hüdhüdleri serde Cem gibi tād
Perrī çerisiydi kebk ü dürrāc

b.672/ s.154

kelām (Ar.):1. Gevher

Hiç ‘aşḡdan özge şey revā mı
Şarf etmege gevher-i kelāmı

b.225/s.60

2.Cesed

Bu bezme kılup şürāḡiyyi şūr
Eyle cesed-i kelāmı maḡşūr

b.1909/s.386

kelām-ı tāze mazmūn (Ar. Far.): Tab‘-ı mevzūn

Ya‘nī ki kelām-ı tāze mazmūn
Nā-yāb da hem-çü tab‘-ı mevzūn b.738/ s.164

kemāl (Ar.): Mir‘āt

Mir‘āt-ı kemāline Aristū
Hayretle hem-şire ser-be-zānū b.1883/s.380

kerrūbiyān (Ar. Far.): Cārūb-keş

Ol şāh ki tahtı lā-mekāndur
Cārūb-keşi kerūbiyāndur b.20/s.24

keşti-i mūm (Far.): Tābūt

Tābūt idi şaḥ²⁵... o keşti-i mūm
Olmaz girenūñ mezārı ma‘lūm b.1558/s.316

ketān (Ar.): Şubḥ-ı cāvīd

Meh-tābdan ol olur mı ümmīd
Kim ola ketānı şubḥ-ı cāvīd b.807/ s.178

kevkeb (Ar.): Hüsn

Bedr ise murādı ben şeb olsam
Gerdūnı severse kevkeb olsam b.410/ s.98

ķible-i derd (Ar. Far.): Benī Maḥabbet Kabilesi

Ammā ne ķabīle ķible-i derd
Bī’lcümle siḥāh-baḥt u rū-zerd b.244/ s.66

²⁵ ĩk: Ü

ķılıç (T.): Āftāb-ı hūn-bār

Elde ķılıç āftāb-ı hūn-bār
Eyler şühedāyı ġarķ-ı envār b.485/ s.116

ķīl ü ķāl (Ar.): Dīv

Girdükde ġirīve-i hayāle
Çarpılmaya dīv-i ķīl ü ķāle b.779/ s.172

ķin (Far.): Āteş

‘Aşķ āteş-i ķin ile olup germ
Didi ne gerek bu sözlerin nerm b.1287/s.294

ķubbe-i ķal‘a-i Zātu’ş-şuver (Ar. Far.): Dest-kār-ı Ferhād

Her ķubbesi dest-kār-ı Ferhād
Her sengi velī mezār-ı Ferhād b.1714/348

ķūçe vü ķūy-ı ķal‘a-i Zātu’ş-şuver (Far. Ar.): Yūsufistān

Hep ķūçe vü ķūyı Yūsufistān
Dīvārlarında naķşı hūbān b.1711/s.346

ķur‘ān (Ar.): Zarf

“Levlāk” ile zāt-ı pāki mevsūf
ķur‘ān’a şifātı zarf u mazrūf b.23/s.24

ķurbān-ı nigāh (Ar. Far.): Cān-ı taķvā

Ĥaţķ-ı lebi hūn-ı ‘aķla fetvā
ķurbān-ı nigāhı cān-ı taķvā b.501/ s.120

küfr (Ar.): Hārāb-ı dīne me'mūr

Küfr olsa hārāb-ı dīne me'mūr
Çeşm-i siyehi virürdi destūr

b.525/ s.124

küfr ü imān (Ar.): Haṭṭ

Bir şūrete girse küfr ü imān
Ol haṭṭı iderler idi burhān

b.515/ s.122

lāhūt (Ar.): sebzezār

Ebr-āver olub bahār-ı nāsūt
Cüş eyledi sebzezār-ı lāhūt

b.50/s.32

la'l ü yāḳūt (Ar. Far.): Āb (deniz)

Mevc-āver-i āb-ı la'l ü yāḳūt
Refref gibi rāh-vār-ı lāhūt

b.1483/s.304

Lālā (Ġayret): Ebr

Lālāsı idi o bī-mecālūñ
Ebriydi o gevher-i ḥayālūñ

b.1120/s.234

lāle (Far.):1. Būstānī-i ḥāş

Ol bāğda lāleler sera-ser
Būstānī-i ḥāş sürḥ-efser

b.670/ s.152

2. Dāğ

Her biri gezer kenār-ı bāğı
Devşürdügi lāle kendi dāğı

b.276/ s.72

la‘l-i leb (Ar. Far.):1. Gevher-i şeker-rîz

La‘l-i lebi gevher-i şeker-rîz
Şem‘-i ruḥı māhtāb-ı gül-bîz b.442/ s.106

2. Kevşer-i mey-ālūd

Ḥaṭṭ-ı ruḥı dūd-ı nār-ı Nemrūd
La‘l-i lebi kevşer-i mey-ālūd b.480/ s.114

3. ‘Ömr-i Nūḥ-ı ma‘nā

Lā‘l-i lebi ‘ömr-i Nūḥ-ı ma‘nā
Çeşminde nūḥüfte rūḥ-ı ma‘nā Tardiye III/s.232

4. Şu‘le-i şeker-nūş

La‘l-i lebi şu‘le-i şeker-nūş
Gül ruḥları nev-bahār-ı gül-pūş b.452/ s.108

leb (Far.):1. Ğonca-i nūr

Şîrîn lebi hem-çü ğonca-i nūr
Pervānesi hem-şafîr-i zenbūr b.454/ s.110

2. La‘l

Ḥaṭṭ-ı ruḥı dūd-ı nār-ı Nemrūd
La‘l-i lebi kevşer-i mey-ālūd b.480/ s.114

3. La‘l

La‘l-i lebi gevher-i şeker-rîz
Şem‘-i ruḥı māhtāb-ı gül-bîz b.442/ s.106

4. Lā' l

Lā' l-i lebi 'ömr-i Nūḥ-ı ma' nā
Çeşminde nühüfte rūḥ-ı ma' nā

Tardiye III/s.232

5. La' l

La' l-i lebi şu' le-i şeker-nüş
Gül ruḥları nev-bahār-ı gül-püş

b.452/ s.108

6. Sûre-i Kevşer

Kaş besmele-i kitāb-ı rahmet
Leb sûre-i Kevşer'e işâret

b.1634/s.332

7. Yâkût

Leb-teşne-i ḥarfı la' l ü incü
Yâkût-ı lebi velî süḥan-gü

b.429/ s.102

8.Şeker

Tûṭî görünürdi ol şeker-leb
Ma' şûk idi 'âşıkâne-meşreb

b.387/ s.96

leb-i ḥalk (Far. Ar.): Leb-i bām

Hep zāhire çıkdı meşreb-i ḥalk
Qalmaz leb-i bāmdan leb-i ḥalk

b.1358/s.280

leb-i şerḥa (Far. Ar.): Leb-i cū

Maşşüdları hemān aḳarşu
Yeksān leb-i şerḥa vü leb-i cū

b.273 / s.72

lerzide nefesle şöhet-i nās (Ar. Far.): Elmas zencir-i cünün

Lertzide nefesle şöhet-i nās
Zencir-i cünün velik elmās b.1358/s.280

Leyli (Ar.): Mecnün

Leyli'si hayāl-i Qays'a Mecnün
Pervāneye şem'i zār u dil-hün b.388/ s.96

likā (Ar.): Melek

Medd-i nazar eldeki 'aşāsı
Pür-nūr melek gibi likāsı b.1878/s.380

lū' lū-yı hūş-āb (Ar. Far.): Lā'l-i şehvār

Bir kulzüm-i nūr-ı sürh gülzār
Lū' lū-yı hūş-āb lā'l-i şehvār b.637/ s.146

lucce (Ar.): Caḥim-i ser-keş

Her gāvtaşı bir muḥit-i āteş
Her lüccesi bir caḥim-i ser-keş b.1591/s.322

māh ('Aşk) (Far.): 1. Seng-i mezar

Tā kim büyüdükde ola ol māh
Çün seng-i mezār rüy-ber-rāh b.1127/s.236

2. 'Aşk

Ben māha ki itmeye o ragbet
Eyler mi Sühā'ya şarf-ı diḳḳat b.415/s.100

3. ‘Aşk

Fi’l-hāl açıldı şubh-ı ümmîd
Hem mäh toğdı hem de hürşîd

b.301/s76

4. Mihr-i enver

Bir mäh ile gürûh-ı dil-ber
Seyyâreler içre mihr-i enver

b.1629/s.332

5. Na‘l

Biñ mîh ile na‘l-i mähî encüm
Deycür-ı şitâdan eyledi güm

b.1336/s.274

6. Sitâre

Ol şâh ki mäh çün sitâre
Pâ-bûsına oldu pâre pâre

b.21/ s.24

7.Mihr

Ol mäh-veş oldu anda câlis
Mihr oldu ya havz-ı nûra ‘âkis

b.1646/s.334

8.Şeh

9.Pādşeh

Ol mäh ki ol gürûha şehdi
Ol cünd-i perîye pādşehdi

b.1631/s.332

mäh (Huş-rubā) ile gürûh-ı dil-ber (Far. T.)

1. Cünd-i ferîşte

Çün cünd-i ferîşte cümlesi pāk
Mānend-i sipāh-ı ‘aql-ı derrāk

b.1630/s.332

2. Sipāh-ı ‘aql-ı derrāk

Çün cünd-i ferişte cümlesi pāk
Mānend-i sipāh-ı ‘aql-ı derrāk b.1630/s.332

māh u sāl (Far.): Kemend

Mihr atsa kemend-i māh u sālī
Yok қа ‘rını bulmaq ihtimālī b.1265/s.260

maḥabbet (Ar.):1. Bāzār

Bāzār-ı maḥabbetinde Yūsuf
Ālūde-be-ḥūn-ı şad te’essūf b.527/ s.126

2. Şahrā

Ğālib gibi şad hezār meftūn
Şahrā-yı maḥabbetinde Mecnūn Tardiye VI/s.234

3.Deryā

Ol bāde-i şāfdan idüp nūş
Deryā-yı maḥabbet eyledi cūş b.1695/s.344

māh-ı cihān (‘Aşk) (Far.):Hilāl

Ol māh-ı cihān hilāle döndi
Mihr-i şerefi zevāle döndi b.1823/s.366

māh-ı Nahşeb (Far.): 1. Hūrşid

2.Yekpāre nazar

Hūrşid gibi o māh-ı Nahşeb
Yekpāre nazar ne gūş u ne leb

b. 398/ s.96

māh-ı nev (Far.): Niyām-ı ğarrā

Māh-ı nev aña niyām-ı ğarrā
Başdan başa cevheri Şüreyyā

b.1465/s.300

māh-pāre (Far.): Sitāre

Hiss eyledi kim o māh-pāre
Bir mihre diler k'ola sitāre

b.974/s.206

māh-peyker (Far.): 'Aşk

Açıldı biraz o māh-peyker
Ekdār-ı husūfî geçdi yek-ser

b.1939/s.392

māh-ruḥ-ı siyāh-çerde (Aşk) (Far.): Verā-yı perdede āb-ı bekā

Bir māh-ruḥ-ı siyāh-çerde
Çün āb-ı bekā verā-yı perde

b.475/ s.112

ma'nā (Ar):1.Rāh

Nā-gāh açıldı rāh-ı ma'nā
Bağdı anı gördi 'Aşk-ı yekta b.1736/s.352

2. Hızır

Gerdün gibi cāme-pūş-ı ḥaḍrā
Dārende-i zeyli Hızır-ı ma'nā b.1885/s.380

3. Hızır

Gülzār-ı ğamında Hızır-ı ma'nā
Zehr-ābe-ḥ'or-ı ḥayāt-ı dünyā b.477/ s.114

4. Nūh

La'l-i lebi 'ömr-i Nūḥ-ı ma'nā
Çeşminde nühüfte rūḥ-ı ma'nā Tardiye III/s.232

5. Nüzhet-geh

Nüzhet-geh-i Ma'niyi idüp yād
Bu şî'r-i nevîni kıldı inşād b.1618/s.326

6. Şeb-çerāğ

Ey tālib-i şeb-çerāğ-ı ma'nā
İnşāf ile kıl kelāmım ışğā b.708/ s.160

7. Hızır

Açdı reh-i ğaybı Hızır-ı ma'nā
Mir'at-ı Sikender oldu dünyā

b.1870/s.376

ma'nā-yı dehān (Ar. Far.):1. Sırr-ı lāhūt

Ma'nā-yı dehānı sırr-ı lāhūt
Her va'di serābgāh-ı nāsūt

b.495/ s.118

2. Harf-i meskūt

Reng-i ruḥı penbe içre yāḳūt
Ma'nā-yı dehānı harf-i meskūt

b.444/s.106

ma'nā-yı kelām (Ar. Far.): Mehdi

Ma'nā-yı kelāmı rūḥ-baḥşā
Mehdi gibi şer'i eyler iḥyā

b.144/ s.48

ma'nī (Ar.): Ḥum-ḥāne

Bi'l-cümle süḥan-verān ḥāmūş
Ḥum-ḥāne-i ma'nī eylemez cūş

b.1371/s.282

maṭlūb (Ar.):1. Nen-'arūs

Ol bi-ġama ḥūn-ı çeşm-i Ya'kūb
Gül-güne-i nev-'arūs-ı maṭlūb

b.498/ s.118

2. Şem'

Bir dilde ki yaḳdı şem'-i maṭlūb
Pervānedür anda kirm-i Eyyūb

b.526/ s.126

meclis (Ar.) :1. Gülşen-i maḥabbet

Meclis velî gülşen-i maḥabbet
Bülbülleri yek-ser ehl-i ülfet b. 174/ s.54

2. Rezm-gāh-ı āşūb

Meclisleri rezm-gāh-ı āşūb
Muṭrubları hāy u hūy-ı dil-kūb b.256/ s.68

Mecnūn-ı siyeh-libās-ı ḥırmen (Ar. Far.): Kalem-i güsiste-sāmān

Mecnūn-ı siyeh-libās-ı ḥırmen
Ya ‘nī kalem-i güsiste-sāmān b.840/ s. 184

medd-i nazar (Ar. Far.): ‘Aṣā

Medd-i nazar eldeki ‘aṣā
Pür-nūr melek gibi liḳāsı b.1878/s.380

medd-i nigh (Ar. Far.): ‘Āsā-keş

Medd-i nighi idüp ‘āṣā-keş
Gitdi iki merdüm-i belā-keş b.1323/s.270

mehd (Ar.): Tābūt

Yapdurdı sipihr-i pür-felāket
Tābūtdan aña mehd-i rāḥat b.317/ s.78

mehd içre o āfet-i semen-ber (Ar. Far. T.): Māh-ı nev içinde mihr-i enver

Mehd içre o āfet-i semen-ber
Māh-ı nev içinde mihr-i enver b. 319/ s.82

mehd içre uyuyan āfet (Ar. T.): Cism içre kuvvet bulan rūḥ

Mehd içre uyurdu çün o āfet
Cism içre bulurdu rūḥ kuvvet b.324/s.84

mehd-i ‘ulyā (Ar. Far.): Miḥrāb

‘İsā idi ya o tıfl gūyā
Miḥrāb idi aña mehd-i ‘ulyā b.326/ s.84

meh-tāb (Far.):1. Cūy-ı şîr

Medd-eyledi cūy-ı şîri meh-tāb
Çalkandı gümüş şuyuyla sîm-āb b.595/ s.138

2. Ketān

Meh-tābdan ol olur mı ümmîd
Kim ola ketānı şubḥ-ı cāvîd b.807/ s.178

3.Harîr

Kalmadı teninde pūşîşe tāb
Bār olur idi harîr-i meh-tāb b.1829/s.368

Meh-tābın cūy-ı şîr meddeylemesi (Far. T.): Gümüş suyuyla sîm-i ābın çalkalanması

Medd-eyledi cūy-ı şîri meh-tāb
Çalkandı gümüş şuyuyla sîm-āb b.595/ s.138

mekteb (Ar.):1. Harem-sarāy-ı vaḥdet

Mekteb o ḥarem-sarāy-ı vaḥdet
Cem' oldılar anda hecr ü vuşlat b.353/ s.88

2. heyülā

Mekteb olup arada heyülā
Bir şürete girdi iki ma'nā b.348/ s.88

melāḥat (Ar.): Deryā

Giryān olup oldı Nüh-ı nevvāḥ
Deryā-yı melāḥatinde mellāḥ b.29/ s.26

merg (Far.): 'Arūs

Eyler nigehi iderse bî-dād
'İsā'yı 'arūs-ı merge dāmād b.487/ s.116

Mesnevî (Kitab): Mağz-ı Kūr'ān

İsm olmadı bu kitāba el-ān
Seyr it şerefin ki mağz-ı Kūr'ān b.145/ s.48

(Mesnevî'nin) ebyāt-ı şerîfi (Ar. Far.): Āyet

Ebyāt-ı şerîfi āyet āyet
Esrār-ı şerî'at ü ḥaḳīkat b.149/ s.50

(Mesnevî'nin) her nokṭası (Far. Ar. T.): Şeb-çerāğ-ı ma'nā

Rüşen sūḥanı çerāğ-ı ma'nā
Her nokṭası şeb-çerāğ-ı ma'nā b.150/ s.50

(Mesnevi'nin) rüşen suhanı (Far. T.): Çerāğ-ı ma'nā

Rüşen suhanı çerāğ-ı ma'nā
Her noktası şeb-çerāğ-ı ma'nā

b.150/ s.50

mevc (Ar.):Silsile

Dil-beste-i sâz-ı erğanunuz
Hem silsile-bend-i mevc-ğunuz

b.1540/s.314

mevc-i bâde (Ar. Far.): Hüsām

Zencirimiz idemez küşāde
İllā ki hüsām-ı mevc-i bâde

b.1541/s.314

mevcūd (Ar.):Libās

Şahrā-yı 'ademde eyledin cūd
Virdūñ yok iken libās-ı mevcūd

b.1580/s.320

mevt (Ar.): Hayāt-ı cāvidān

Ol mevt hayāt-ı cāvidāndur
Ger nefis içün istene ziyāndur

b.1570/s.318

mey (Far.):1. Faşl-ı hikeme midād-ı la'li

Seyyāl veli nihād-ı la'li
Faşl-ı hikeme midād-ı la'li

b.1656/s.336

2. 'Arağ

Sākī siteme idince āheng
Mey olur idi 'arağla hem-reng

b.1670/s.340

3.Seyyāl la‘l

Seyyāl velī nihād-ı la‘lī
Faşl-ı hikeme midād-ı la‘lī b.1656/s.336

4.Şafaḳ

Mey kırmızı-i şafaḳla hem-reng
Müstehzî-i mäh cām-ı gül-reng b.1655/s.336

mezāhir (ve) esmā (Ar.): Tev'em

Hāricde olursa farz u iḥşā
Tev'em gibidür mezāhir esmā b.740/ s.166

mışra‘ (Ar.):1. Tıfl

Kıldı beni tıfl-ı mışra‘-āsā
Toğdum toğalı sühanla ber-pā b.2026/s.406

2. Tıfl

Bir beyt olup iki tıfl-ı mışra‘
Ma'nā-yı laṭife oldu maṭla‘ b.344/ s.86

mihr (Far.):1. Āteşgeh

Āteşgeh-i mihr olurdu ber-bād
Şubḥ urmasa buzdan aña evtād b.1352/s.278

2. Hüsrev

Şeb-diz-i sipihre mihrî Hüsrev
Zin-hānesi hāne-i reh-nev b.503/ s.120

3. Tūr'a çıkdı Mūsā

Mihr eyledi öyle bir tecelli
Zann oldı ki Tūr'a çıkdı Mūsā

b.1844/s.374

4.Hz. İsmā'il

İsmā'il mihri tutdı mükrem
Öpdi ayağını çāh-ı Zemzem

b.1871/s.378

5.Hz.Ādem

Mihre maḥāl oldı şubḥ-ı ḥurrem
Tekrār behište girdi Ādem

b.1869/s.376

mihr ü meh (Far.): Yūnus ü ḥūt

Ol ḥavza felek ġariḳ ü mebhūt
Mihr ü mehi hem-çü Yūnus ü ḥūt

b.681/ s.154

mihr-i 'ālem-ārā (Far. Ar.):Hüsn

Ve'l-ḥāşıl o mihr-i 'ālem-ārā
Yek-pāre cenāb-ı Hüsn-i zibā

b.1639/s.334

mihr-i enver (Far. Ar.): 'Aşk'ın cemāl ü ḥaṭṭı

Beñzerdi cemāl ü ḥaṭṭına ger
Zulmetde doğardı mihr-i enver

b.509/ s.120

mihr-i kerem (Far. Ar.): Şafā-yı cāvīd

Çin-i sitemi belā-yı ümmīd
Mihr-i keremi şafā-yı cāvīd

b. 459/ s.110

Mikā'il (Ar.) : Vekil-ḥarç

Cibrīl nevāline ḥaberci
Mikā'il anın vekil-i ḥarcı b.22/ s.24

mīnādaki penbe (Far. T.): Penbe-i dāğ

Mīnādaki penbe penbe-i dāğ
Dāğ içre şerāb-ı şu'le ırmāğ b.261/ s.70

mir'āt-ı cemāl-i şāhed-i ğayb (Ar. Far.): Havż-ı celī

Mir'āt-ı cemāl-i şāhed-i ğayb
Ol havż-ı celī idi bilā-rayb b.677/ s.154

Mirrīh (Ar.):1. Pāsbān-ı būstān

Mirrīh idi pāsbān-ı būstān
Ay çiçeği anda bedr-i tābān b.645/ s. 148

2. Raqqāş

'Azrāil o kavme sāķi-i ḥāş
Mirrīh bezimlerinde raqqāş b.258/ s.68

Molla Cünün (Ar.):1. Sulṭān

Başlı başına bir özge sulṭān
'Askerleri var ser-ā-ser 'üryān b.367/ s.90

2. Şeyhülislām

İqlīm-i belāda Şeyhülislām
Qavline terettüb itmez aḥkām b.374/ s.92

3. Pād-şāh-ı kâdir

Yek başına pād-şāh-ı kâdir
Hükümünce giderü bütün meşâ'ir

b.364/ s.90

mû (Far.):Zencir

Her mû bedeninde şanki zencir
Olmuş velî sāyesinde taşvîr

b.1842/s.370

muḥālāt (Ar.): Vādî

Tenhā-rev-i vādî-i muḥālāt
Vā-reste-i kayd-ı ihtimālāt

b.359/ s.88

muḥîṭ-i āteş (Ar. Far.): Pür-cüş-ı belā

Pür-cüş-ı belā muḥîṭ-i āteş
Şu'le añā ol semend-i ser-keş

b.1594/s.322

mûm keştî (Far.):1. Kûh-ı Sürḥ-âb

Her biri mişāl-i kûh-ı Sürḥ-âb
Tobṭolı içinde dîv-i kûh-râb

b.1557/s.316

2. Naḥl-i sūr

Keştî velî naḥl-i sūra beñzer
Kālîbedi sürḥ şu'le-peyker

b.1555/s.316

3. Cezîre-i felaket

4. Kızıl kıyâmet

Ġüyâ ki cezîre-i felâket
Pür-süz-ı belā kızıl kıyâmet

b.1556/s.316

murād (Ar.):1. Gül

Didi ki eyā gül-i murādım
Nev-reste-i gülşen-i fu'ādım b.1012/s.212

2.Keşti

Ben ҡaldum o söz lebirdde ҡaldı
Keşti-i murād lenger aldı b.2039/s.410

muṭrıb (Ar.): Hıy u hıy-ı dıl-küb

Meclisleri rezm-gāh-ı āşūb
Muṭrıbları hıy u hıy-ı dıl-küb b.256/ s.68

mūy (Far.): Yılan

Meşhūr o yoluñ başında cādū
Her mūyı yılan yalan degül bu b.1248/s.258

mūy-ı esfid (Far.):Meh-tāb

Pür-şa 'şa 'a rūyı mūy-ı esfid
Meh-tābda hem-çü ҡurş-ı hırş'ıd b.1887/s.382

mūje (Far.):1. Zenbūr

İnsānı ruṭūbet itdi mahmūr
Oldı mūje şehd-i hı'āba zenbūr b.596/ s.138

2.Perrı

Dikdim gözi rāh-ı intizāra
Perrı müjedür o çeşme-sāre b.1814/s.364

müjgān (Far.): 1. Dıraht-ı piste**2. Cārüb**

Mānend-i dıraht-ı piste çok hūb
Müjgānını kılmış anda cārüb

b.653/ s.150

3. Cünd-i belā

Müjgānı ki cünbiş eyler
Biñ cünd-i belā nümāyiş eyler

b. 492/ s.116

4. Pençe-bāz-ı hürşid

‘Aşıkları haşm-ı dīd-i vādīd
Müjgānları pençe-bāz-ı hürşid

b.497/ s.118

müjgān-ı perī (Far.):1. Hāme-i mū

İtmiş bu nuķūşa ol sitem-hū
Müjgān-ı perīyi hāme-i mū

b.1722/s.350

2. Hāme-i mū

İtmiş bu nuķūşa ol sitem-hū
Müjgān-ı perīyi hāme-i mū

b.1722/s.350

müjgānlar (Far.): Hīre-sāz-ı efhām

Ebrūları hīre-sāz-ı efhām
Müjgānları nīze-bāz-ı evham

b.443/ s.106

mülk-i suḥan (Ar. Far.): Sevād-ı a‘zam

Mülk-i suḥanı sevād-ı a‘zam
Bır buķ‘ası taht-ı İbni Edhem

b.146/s.48

müteşā'irān (Ar.): mākiyān-ı ğarrā

Mānende-i mākiyān-ı ğarrā
Ek beyza hezār faḥr ü da'vā

b.783/ s.174

müteşā'irān-ı küttāb (Ar. Far.): Meges

Mānend-i meges biraz erācīf
İster ide şehd-i nazmı tezyif

b. 737/ s.164

Nâbî (suḥan-sāz) (Far.): Murğ -i pest-pervāz

Hem bir daḥı var ki ol suḥan-sāz
İğrākda murğ -i pest-pervāz

b. 192/ s.56

naḥl-i mercān (Fa. Ar.): Şubḥ-ı bahār

Ḥayvān velik āb-ı ḥayvān
Çün şubḥ-ı bahār naḥl-i mercān

b.1498/s.308

naḫş-ı ḳal'a-i Zātu's-şuver (Far. Ar.): Felekü'l-burūc

Nakş-ı felekü'l-burūca hem-tā
Hem-ḥālet ḥücre-i Züleyḥā

b.1712/s.348

nāme (Far.): 1.Siyeh şerer

2. Ḥākister-i şu'le-i ciger

Bu nāme ki bir siyeh şererdür
Ḥākister-i şu'le-i cigerdür

b.932/s.198

3. Ah

Bu nāme o yār-ı cāna gitsin
Bir āhdur āsmāna gitsin

b. 871/s.190

4. Hāk-i reh

Bir zālimesdür ki pādşehdür
Nāmem nazarında hāk-i rehdür

b.874/ s.190

5. Hırz-ı cān

Bu nāmemi sakla hırz-ı cān it
Ol ahdi ki eyledün āmān it

b.967/s.204

6. Oğ

Nāmeñ dil-i zāra vāşıl oldu
Oğ degdi ve yara hāşıl oldu

b.936/s.200

7. Siyāh cāme

Şordı ki ne güne nāmedür ol
Göster ne siyāh cāmedür ol

b.923/s.198

nāsūt (Ar.): Bahār

Ebr-āver olub bahār-ı nāsūt
Cüş eyledi sebze-zār-ı lāhūt

b.50/s.32

nā-ümidī (Far.): Meğāk

Ol rāh ki zikri geçmiş idi
Her gāmı meğāk-i nā-ümidī

b.1325/s.270

nāz (Far.):1. Ḥāb

Açılmadı ğonca-i niyāzım
Bülbül gibi uçdı ḥāb-ı nāzım

b.1815/s.366

2. Ḥāb

Ey nergis-i ‘aşk ḥāb-ı nāz it
Dāmān-ı kazağa düş niyāz it

bent 3/ s.80

3. Mülk

Şemşir-be-kef o çeşm-i sâhîr
Gencine-i mülk-i nāza nāzır

b.446/ s.106

4. Tîğ

Nuṭkı leb-i tîğ-i nāza üstād
İncāzı da va‘di gibi bî-dād

b. 502/ s.120

naẓm (Ar.):1. Şubḥ

Kendüleri olmamağla maḳdūr
İster ide şubḥ-ı naẓmı deycūr

b.726/ s.162

2. Şehd

Mānend-i meges biraz erācîf
İster ide şehd-i naẓmı tezyîf

b. 737/ s.164

nebevî (Ar.):Bāğ, bahçe

Ādem ki cenāb-ı bü’l-beşerdür
Bāğ-ı nebevîde bir şecerdür

b.28/ s.26

necm (Ar.): Gülsitān

Bilmez biri ḥāk ü āsmānı
Seçmez gözi necm ü gülsitānı

b.285/ s.74

necm-i ümmüd (Ar. Far.): Āyine içinde ḥurşid

Lerzişde idi necm-i ümmüd
Āyine içinde şanki ḥurşid

b.321/ s.82

nesim (Ar.)²⁶: Seyl

Bir rütbe hevā ruṭūbet-efzā
Kim oldu nesim seyle hem-pā

b.591/ s.136

nesim (Far.): Müşg

Müşg idi nesimi būstānuñ
Diñmezdi rü‘āfi ergavānūñ

b.609/ s.140

nesim-i zibā (Far.) : İsrāfīl

İsrāfīl olup nesim-i zibā
Bu ḥaşr-i zemini kıldı iḥyā²⁷

b.620/ s.142

nev-bahār (Far.): Hün

Yakdı beni āteş-i ‘izārım
Hün oldu gözümde nev-bahārım

b.1813/s.364

²⁶ Beyit, Ü’de takdim-tehir edilmiştir.

²⁷ Kıldı ḥaşr-i zemini iḥyā : Ü

nev-cüvânî (Far.): Şabâh

Ben mest-i şabûh-ı nükte-dânî
Vakt ise şabâh-ı nev-cüvânî

b.177/ s.54

Nev‘i-zāde ‘Aṭā’î (Ar. Far.): Nağme-i çeng

Olsun mı Nizāmî’ye hem-âheng
Kur’ân’a uyar mı nağme-i çeng

b.797/ s.176

ney-pāre-i kilk (Ar. Far.): Nevā-yı Dāvūd

Ney-pāre-i kilki meşhūd
Bildik neyimiş nevā-yı Dāvūd

b.142/ s.48

nezāket (Far.): Hamîre

Endāmı hamîre-i nezāket
Her cünbişi cilve-i kıyāmet

b.1486/s.306

nigāh (Far.):1. Cellād

Cellād-ı nigāhın it temāşā
‘Azrā’ il’i gör ki rûh-baḥşā

b.489/ s.116

2. Hārût

Hārût-ı nigāhı itse imā
Üftāde-i çāh olur Züleyhā

b.524/ s.124

3. Hasta

Bir hasta bu kim ne ‘uzü billāh
‘Azrā’ il öñünde el amān-ḥāh

b.490/ s.116

4.Deryā

Deryā idi çeşmine nigāhı
Nūr-ı nigh idı sedd-i rāhı

b.1832/s.368

5.Ejder

Dem çekmede şanki medd-i āhım
Yutdı beni ejder-i nigāhım

b.1810/s.364

6.ḥūr

Bir ḥūr-nigāh-ı rūḥ-manẓer
‘Ayniyle cenāb-ı Ḥüsn’e benzer

b.1632/s.332

7.Şemşir

Gülzār-ı ‘izārı cennet-ābād
Şemşir-i nigāhı fūrkat-icād

b.1633/s.332

nigh (Far.):1. Tır

Tır-i nighi şihāb-ı şāķıb
Sehm-i sitemi kaçā-yı şāķıb

b.455/ s.110

2. Zehr

‘Aşk acı acı bakup o merde
Zehr ekdi nighle dāg-ı derde

b.1134/s.238

niḥād (Far.): Şîr

Evvel ise ‘Aşk-ı bî-serencām
Ol şîr-nihād ü ḥaste-endām

b.1070/s.222

niḥāl (Far.):1. Etḥāl

Gül mi güler ergavān mı ağlar
Etḥāl-i niḥāl ḵan mı ağlar

b.279/ s.72

2. Sidre

Sidre’ydi niḥāl o bāğa yek-ser
Bir ḥām erik anda çarḥ-ı aḥder

b.635/ s.146

niḥāl-i gül-bîz (Far.):Ṭübā

Deryā gibi sebze mevc-engîz
Ṭübā gibi her niḥāl-i gül-bîz

b.1608/s.326

niḥāl-i gül-nār (Far. Ar.): Kıpırmızı gülfıdanı: ateş

Bilmez ki nedür niḥāl-i gül-nār
Âteş mi bitürdi yoḥsa gül-zār

b.278/ s.72

nîreng-i nuḵûş (Far. Ar.): Taşavvurât-ı ‘âşık

Mānend-i taşavvurât-ı ‘âşık
Nîrengi vuḵû‘a nā-muvāfık

b.1721/s.350

niyāz (Far.):Ġonca

Açılmadı Ġonca-i niyāzım
Bülbül gibi uçdı ḥ’āb-ı nāzım

b.1815/s.366

Nizāmī (Ar.): Ḵur'ān

Olsun mı Nizāmī'ye hem-āheng
Ḵur'ān'a uyar mı nağme-i çeng

b.797/ s.176

Nūh-ı nevvāḥ (Ar. Far.): Mellāḥ

Giryān olub oldı Nūh-ı nevvāḥ
Deryā-yı melāḥatinde mellāḥ

b.29/ s.26

nuḳl (Ar.): Zehr-i ālām

İşret arasında nuḳl u bādām
Çeşm-i bed-i ḥalḳ u zehr-i ālām

b.260/ s.70

nūr (Ar.):1. Ğonca

Zi-rūḥ olaydı ğonca-i nūr
Nūş-ı lebine olurdu zenbūr

b.514/ s.122

2. İmān

Mānend-i Bilāl-i şāḥib-i 'irfān
Nūr-ı siyeh içre nūr-ı imān

b. 45/s.30

3. Mey

Mey nūrını çün dirig idersin
Māḥ-ı dili zir-i miğ idersin

b.533/ s.126

4. Sānī-i Ḥudā

Çün evvel-i mā ḥalaḳdur ol nūr
Sānī-i Ḥudā desem de ma'zūr

b. 27/ s.26

nūr-ı nigh (Ar. Far.): Sedd-i rāh

Deryā idi çeşmine nigāhı
Nūr-ı nigh idi sedd-i rāhı

b.1832/s.368

nūş-ı güftār (Far.): Zehr-i ecel

Çeşmim gibi la'lim oldu bīmār
Zehr-i ecel oldu nūş-ı güftār

b.1812/s.364

nuṭṭ (Ar.): 1.Ḥayāt**2.Beḳā**

Her nuṭṭı ḥayātdur beḳādur

Tardiye III/s.232

3. Baḥr

Min-ba'd dil oldu mest ü medhūş
‘Akl eyledi baḥr-ı nuṭṭı ḥāmūş

b.18/s.22

4. Üstād

Nuṭṭı leb-i tiğ-i nāza üstād
İncāzı da va‘di gibi bī-dād

b. 502/ s.120

nücūm-ı pūr-tāb (Ar. Far.) : Ḥırmen

Bir ḥırmen idi nücūm-ı pūr-tāb
Ḥurşid ü meh anda kirm-i şeb-tāb

b.63/s.34

nüh-eḫlāk (Far. Ar.): Hırmen-i nūr

Bir hırmen-i nūr olub nüh-eḫlāk
Hırşıdı kapatdı pertev-i ḫāk b.58/ s.34

nükte-dānī (Ar. Far.): Şabūḫ

Ben mest-i şabūḫ-ı nükte-dānī
Vaḫt ise şabāḫ-ı nev-cüvānī b.177/ s.54

Nüzhetgeh-i Ma‘nā (Ar. Far.):1. Gülşen-i teḫayyul

Hem-ḫālet-i gülşen-i teḫayyul
Gül-ğoncalar al ḫanadlı bülbul b. 651/ s.150

2. Bāğ-ı behişt

Nüzhet-geh-i Ma‘nā öyle bir yer
Kim ābı benefşe ḫāki ‘anber b.633/s.146

Nüzhetgeh-i Ma‘nā’nın her tūdesi (Far. Ar. T.):Tūr-ı şad tecelli

Her tūdesi Tūr-ı şad tecelli
Yoḫ anda kelām-ı “len-terānī” b.638/ s.148

(o bahçenin) ḫayāl-i Ḳays’a Mecnūn olmuş Leylī’si (Ar.): Pervāneye zār u dil-ḫūn olmuş şem‘i

Leylī’si ḫayāl-i Ḳays’a Mecnūn
Pervāneye şem‘i zār u dil-ḫūn b.388/ s.96

oḫ yılını (T.): Tır

Urduḫları ef‘i-i münakḫaş
Oḫ yılını tır ü rüy tır-keş b.270/ s.72

Onlar (Beni Mahabbet Kabilesi) (Ar. T.): Mecnûn

Mecnûn gibi her yeri gezerler
Ammâ katı serseri gezerler b.286/ s.74

onlar (Hüsn ve Aşk) (T.): Hür u ğilmân

Biribirine çeşm-dâr-ı hırmân
Firdevs içinde hür u ğilmân b.354/ s.88

(onların)hayrân hayrân nigâh-ı diğkât (Ar. Far.): Târ u pûd-ı vuşlat

Mâbeynde târ u pûd-ı vuşlat
Hayrân hayrân nigâh-ı diğkât b.356/ s.88

(onun üzerindeki) mevc-i güher (Ar. Far.): Zırh-ı Dâvûd

Be' sinde şafâ-yı hıfz meşhûd
Mevc-i güher anda zırh-ı Dâvûd b.1476/s.304

(onun) hamîri (Ar.): Berg-i nesrîn

Bâzû-yı laţîfî şâh-ı simîn
Ġüyâ ki hamîri berg-i nesrîn b.425/ s. 100

orası (T. Edep mektebi): Sarây-ı billûr

Yek nûr olup iki şem'-i kâfûr
Kıldı orasın sarây-ı billûr b.347/ s.88

‘ömr (Ar.):1. Nihāl

Dendāne-i sîn-i erre-simā
Eyderdi nihāl-i ‘ömrin ifnā

b.382/ s.94

2. Reh

Her şeb reh-i ‘ömrini düzerdi
Hālvat-geh-i ‘Aşk’a yüz sürerdi

b. 554/ s.130

pāre pāre nūr-ı siyeh (Far. Ar.): Zülf

Nūr-ı siyeh olsa pāre pāre
İtmem ben o zülfe isti‘āre

b. 511/ s.120

pend (Far.): Gevher

K’ey tālib-i Hüsni olan hıred-mend
Güşuñda durursa gevher-i pend

b.1230/s.254

pinyāl (Far.): Piyāle, kadeh

Pinyāli piyāle zann iderler
Pergāleyi kāle zann iderler

b.257/ s.68

pertev-i nigāh (Far.):Reg

Ġüyā reg-i pertev-i nigāhı
Tutmuşdı anı çü dām-ı mähî

b.1835/s.368

pervâne (Far.):1. Gül

Var eyle o gülşeni teḥayyül
Pervānesi gül çerāğı bülbül

b.385/ s.94

2. Hem-şafir-i zenbūr

Şirîn lebi hem-çü gonca-i nūr
Pervānesi hem-şafir-i zenbūr

b.454/ s.110

3. Kirm-i Eyyüb

Bir dilde ki yaqdı şem‘-i maṭlūb
Pervānedür anda kirm-i Eyyüb

b.526/ s.126

4. Me’yus bir melek

Şem‘-i ruḥına sipihr fānūs
Pervāne melek velik me’yūs

b.507/ s.120

5.Şir

Bāl açmış anuñ yanında Ğayret
Pervāne velik şir-şüret

b.1601/s.324

Pervîn (Far.): Dendān

Şir-i felek oldı şir-i berfin
Dendānı yerinde idi Pervîn

b.1364/s.282

peyām (Far.):1. Āteş

Var idi yanında bir belā-keş
Ġayret adı her peyāmı āteş

b.1119/s.234

2.Āteş

Ġüş itdi ki bir tezerv-i dil-keş
Bu ġüne virür peyām-ı āteş

b.1688/s.344

Peymāne-i şîr (Far.): Hûn-ı Ferhād

Bir demde iderdi ol perî-zād
Peymāne-i şîri hûn-ı Ferhād

b.1673/s.340

perġāle (Far.): Kāle, değerli kumaştan yapılmış elbise.

Pinyāli piyāle zann iderler
Perġāleyi kāle zann iderler

b.257/ s.68

pîr (Far.):1. Şabāh-ı feyz

Mānend-i şabāh-ı feyz bir pîr
Geldi ser-i rāhı kıldı tenvîr

b.1876/s.380

2. Şubh-ı şādık

Ammā ki ne pîr şubh-ı şādık
Her şoġbeti ħikmete muvāfık

b.1877/s.380

pistān (Far.): Turunç-ı bāğ-ı cennet

Pistānı turunç-ı bāğ-ı cennet
Çeşmi o turunca mest-i hayret

b.440/ s.104

piyāle-i nūr (Far. Ar.): Elmās

Yāķūt gibi şerāb-ı engūr
Elmās gibi piyāle-i nūr

b.1669/s.340

rā (Ar.):

1. Aşk'ın kaşları

2. Hañçer

Hañçer gibi rādan idi bīmi
Şaķlardı lebinde ĥarf-i mīmi

b.381/ s.94

rāh u meydān (Far. Ar.): Burc-ı esed

Burc-ı esed oldu rāh u meydān
Her gūşede bir pamuķdan arslan

b.1338/s.274

rahle (Ar.): ebrū

Efsūn okur iki çeşm-i cādū
Pīş-i niĥinde rahle ebrū

b.345/ s.86

rāz (Far.): 1. Gevher

‘İşmet kōmaz olmaĥa dehen-bāz
Peydā idi līk gevhēr-i rāz

b.391/ s.96

reg-i ebr (Far.): Tār-ı ʔanbūr

Bir neş'e virüp bahār-ı pür-şūr
 ʔıldı reg-i ebrī tār-ı ʔanbūr

b.598/ s.138

reg-i pertev-i nigāh (Far.): Dām-ı mähī

Ġüyā reg-i pertev-i nigāhı
 ʔutmuşdı anı çü dām-ı mähī

b.1835/s.368

reng (Far.): ʔulzüm-i ħūn

Müstağrak ʔa'f olup o maḥzūn
 Rengini şanurđı ʔulzüm-i ħūn

b.1833/s.368

reng-i ruh (Far.): Penbe içre yāḳūt

Reng-i ruhı penbe içre yāḳūt
 Ma'nā-yı dehānı ḥarf-i meskūt

b.444/s.106

reng-i şahbā (Far. Ar.):Bülbül

Perrende olurđı reng-i şahbā
 Bülbüllük iderđı cāme ġüyā

b.1671/s.340

revzen-i ʔaşr-ı ġarīb-i pādşāhī (Far. Ar.): Cennet-i muḥalled

Yekpāre zümürüd ü zeberced
 Her revzeni cennet-i muḥalled

b.1973/s.396

re'y (Ar.): Meş'al-i rāh

İskender'e re'yi meş'al-i rāh
 Dünbāle-revānı mihr ile māh

b.1884/s.380

rîk (Far.): Hüzün ü matem

Vādîleri rîk ü şişe-i ğam
 Kûmlar şağısınca hüzün ü mâtem

b.246/ s.66

rîş-i sefid (Far.): Mağz-ı Manşûr

Şan rîş-i sefidi mağz-ı Manşûr
 Hâk her sözi hemçü nefha-i Şûr

b.1882/s.380

rişte-i cân (Far. Ar.): Zünnâr

Fitrâkine beste murğ-i imân
 Zünnâr güsiste rişte-i cân

b.500/ s.118

riyâz-ı lîmûnun bâğ-ı emele vâ´d-i kemmûn itmesi (Ar. Far. T.):

Aşk'ın

Hüsn'ün hayaliyle kendini avutup, gönlünü kandırması

İtmişdi firîb va´d-i kemmûn
 Bâğ-ı emele riyâz-ı lîmûn

b.1077/s.222

rîze-i huşk-ı seng-pâre (Far.): Sitâre

Her rîze-i huşk-ı seng-pâre
 Yârâna delîl olan sitâre

b.648/ s.150

rû (Far.):1. Semen

Âhîr uyuduğda ol semen-rû
 Ol bâğa iderdî çeşmin âhû

b. 577/ s.132

2.Māh

Her sūda²⁸ şükûfeler nümāyān
Pür- ħānde mişāl-i māh-rūyān

b.1610/s.326

ruh (Far.): Gül

La ‘l-i lebi şu ‘le-i şeker-nūş
Gül ruhları nev-bahār-ı gül-pūş

b.452/ s. 108

²⁸ sūyda: Ü

2.Lāle

Bir lāle-ruḥ-ı siyah-kākül
Sünbüller içinde ğonca-i gül

b.419/ s.100

3.Māh

Bir māh-ruḥ-ı siyāh-çerde
Çün āb-ı beḳā verā-yı perde

b.475/ s.112

4. Şem‘

La‘l-i lebi gevher-i şeker-rüz
Şem‘-i ruḥı māhtāb-ı gül-büz

b.442/ s.106

5. Şem‘

Şem‘-i ruḥına sipihr fānūs
Pervāne melek velik me’yūs

b.507/ s.120

ruh-ı Hüsni (Far. Ar.): Nesterenzār

İtdi ruh-ı Hüsni nesterenzār
Ruḥsāre-i ‘Aşk u ‘aşk-ı ruḥsār

b.378/ s.92

rūḥ-ı leb (Ar. Far.): Cevher-i tekellüm

Rūḥ-ı lebi cevher-i tekellüm
Gül ruḥları cennet-i tebessüm b. 445/ s.106

Rūḥ-ı süḥān (Ar. Far.): Belā

Rūḥ-ı süḥānı ki cān-fezādur
‘Uşşākına aşlı yok belādur b.493/ s.118

ruḥları (Hüsn’ün) (Far. T.): Gül

Rūḥ-ı lebi cevher-i tekellüm
Gül ruḥları cennet-i tebessüm b. 445/ s.106

ruḥsār (Far.): Şabāḥ-ı ‘īd-i ümmīd

Ruḥsārı şabāḥ-ı ‘īd-i ümmīd
Gülgünesi ḥūn-ı çeşm-i ḥūrşīd b.436/ s.104

ruḥsāre (Far.): Āftāb-ı tābān

Ruḥsāresi āftāb-ı tābān
Āteşler içinde mihr-i raḥşān b.529/ s.126

ruḥsāre (Far.): Firdevs-i berin

Ruḥsāresine ḥaṭ-ı mu‘anber
Firdevs-i berīn içinde kāfer b.517/ s.124

ruḥsāre (Far.): Mihr-i raḥṣān

Ruḥsāresi āftāb-ı tībān
 Āteşler içinde mihr-i raḥṣān

b.529/ s.126

ruḥsāre-i āl (Far. T.): Cām-ı raḥṣān

Ruḥsāre-i āl cām-ı raḥṣān
 Ruḥsāre-i mihre cūr‘a-efṣān

b.1635/s.332

rūşen-güherān (Far.): Kirm-i şeb-tāb

Tefsīde-dilān fişeng-i mehtāb
 Rūşen-güherān çü kirm-i şeb-tāb

b.673/ s.154

rūy (Far.):1. Kırş-ı hırşīd

Pür-şa‘şa‘a rūyı mūyı esfid
 Meh-tābda hem-çü kırş-ı hırşīd

b.1887/s.382

2. Māh

Ketm eyler idi bu guft ü gūyı
 İmcitmez idi o māh-rūyı

b.417/ s.100

3. Tır-keş

Urduqları ef‘ī-i münakḳaş
 Oḳ yılıanı tır ü rūy tır-keş

b.270/ s.72

4. Gül

Gül-rūyına niçe cān-ı āgāh
 Gül-bang-keşān-ı “bāreka’llāh”

b.470/ s.112

rūz (Far.):1. Deycūr

Ġayret çeküp āh-ı sīne-sūzı
Deycūra mübeddel itdi rūzı

b.1158/s.242

2. Tūtī

Bir dahı dehānım itmeyim bāz
Qalsın bu kafesde tūtī-i rāz

b.1181/s.246

rūz-ı firūz (Far.):1. Sitāre-i şeb-efrūz

Mānend-i sitāre-i şeb-efrūz
Gāhī görünürdi rūz-ı firūz

b.1337/s.274

2. Sitāre-i şeb-efrūz

Mānend-i sitāre-i şeb-efrūz
Gāhī görünürdi rūz-ı firūz

b.1365/s.282

şabāḥ (Ar.):1. Kūh-ı Billūr

Hurşid şabāḥı kıldı pūr-nūr
Cāy oldı ‘Alī’ye kūh-ı Billūr

b.1865/s.374

2. Kurbān

Ol leyle içün sipihr-i gerdān
İtdi nice biñ şabāḥı kurbān

b.48/ s.32

şabāḥat (Ar.): Şahbā

Şahbā-yı şabāḥatı azaldı
Bir cūr’a tih-i piyāle qaldı

b.1824/s.366

şabūḥ (Ar.): Āteş

Sāḳī getir āteş-i şabūḥı
Nūr eyle o āteş ile rūḥı

b.1538/s.314

şadef (Ar.): Define-i nūr

Her bir şadefi define-i nūr
Çün pīle-i çeşm-i rūşen-i ḥūr

b.679/ s.154

şafā (Ar.): Mir'āt

Her renge boyan da reng virme
Mir'āt-ı şafāya jeng virme

b.1022/s.212

sāgar (Far.): Encüm-i dıraḥşān

Zer ḥānçesi āftāb-ı raḥşān
Sāgarları encüm-i dıraḥşān

b.1652/s.336

sāgar (Far.): Gürz-i kūh-peyker

Sāgarları gürz-i kūh-peyker
Şahbāları merg-i dehşet-āver

b.255/ s.68

sāgar-ı nūr (Far. Ar.): Üzerinde gül açmış şāh-ı billur

Sāḳinūñ elinde sāgar-ı nūr
Güller bitiriürdi şāh-ı billūr

b.1660/s.336

şahbā (Ar.):1. Ḥūn-ı şehān

Ol bāgda kim içildi şahbā
Hep ḥūn-ı şehān idi serāpā

b.1769/s.358

2. Merg-i dehşet-âver

Sağarları gürz-i kūh-peyker
Şahbāları merg-i dehşet-âver

b.255/ s.68

3. Revgān-ı dıraḥşān

Ḳandīl-i gül olıcaḳ fūrūzān
Şahbā idi revgān-ı dıraḥşān

b.654/ s.150

4. Şāf ḥūn ṭāvūs

Şahbā velī şāf ḥūn ṭāvūs
Keyfīnde hezār reng maḥsūs

b.1658/s.336

5. Sirişk-i çeşm-i ḥūrān

Ser-mest nigāhı tığ-i bürrān
Şahbāası sirişk-i çeşm-i ḥūrān

b.483/ s.116

6.Deryā

Mevc urub o āteşin şahbā
Zevraḳla üzerdi hem-çü deryā

b.1666/s.338

sāḥil (Ar.): Firdevs riyāzınuñ bahārı

Bir sāḥile irdi kim güzārı
Firdevs riyāzınuñ bahārı

b.1606/s.324

şaḥrā (Ar.):Ḳaplan derisi

Ḥun-ābe-i şiri itdi deryā
Ḳaplan derisine döndi şaḥrā

b.1533/s.312

sākī (Ar.): 1.Peri**2.Şarāb-ı āteş bir hūr**

Sākī dahı kendi ol perī-veş
Bir hūr idi kim şerāb-ı āteş

b.1661/s.336

3.Cebrā'il

Ey sākī-i Cebrā'il-meşreb
Peymāne-i vahyım it leb-ā-leb

b.1906/s.384

4. Ebr

Sākī kerem it şerāb yağdur
Ebr ol velī lā'l-i nāb yağdur

b. 831/ s.182

5.Rūh-ı kıds

Sākī saña Rūh-ı kıds dirler
Güftārına rāh-ı üns dirler

b.1911/s.386

6.Sirāfil

Sen ol bize sākīyā Sirāfil
Kıl mevtimizi hayāta tebdil

b.1908/s.384

sākīnin dest-i nıgehinde cām-ı rahşān (Ar. Far. T.): 'Azrā'il elinde cevher-i cān

Dest-i nıgehinde cām-ı rahşān
'Azrā'il elinde cevher-i cān

b.1674/s.340

şanāyi' (Ar.): Cevāhir

Gencūr-ı cevāhir-i şanāyi'
Ol san'atı yok ki zevke rāci'

b.230/ s.62

sarāy-ı ‘ālī (Far. Ar.): Zātü’ş-şuver

Var anda niçe sarāy-ı ‘ālī
Zātü’ş-şuverin bütün mişāli

b.1961/s.394

sarāy-ı Ümmehanī (Far. Ar.): O mähın (Hz. Muhammed) āsmānı

Bir şeb ki sarāy-ı Ümmehanī
Olmuşdı o māhuñ asmānı

b.43/ s.30

şarşar (Ar.): Kūhsār

Dehşetle olup qar altı dünyā
Kūhsār ile şarşar oldı hem-pā

b.1345/s.276

şavt-ı şiven (Ar. Far.): Kānūn u neķāre

Kānūn u neķāre şavt-ı şiven
Teb-lerze-i cān-güdāz def-zen

b.259/ s.68

sebze (Far.):1. Cennet

Cennet gibi sebze cūş-ber-cūş
Eyler gül lāle nūş-der-nūş

b.586/ s.136

2. Nev-bahār-ı Keşmür

Her sebzesi nev-bahār-ı Keşmür
Bî-şayf ü şitā çü levh-i taşvır

b.665/ s.152

3.Deryā

Deryā gibi sebze mevc-engiz
Tübā gibi her nihāl-i gül-biz

b.1608/s.326

sebze-i hāk (Far.): Tūṭī peri

Nev-rūz idicek hevāyī nem-nāk
Tūṭī peri oldı sebze-i hāk

b.603/ s. 140

sefid mūy (Far.):Meh-tāb

Cūbār-ı hayāt āb-ı rūyī
Meh-tāb gıbi sefid mūyī

b.1879/s.380

seher (Ar.): Fetile

Kāfūrını şakınup şererden
Nūr aldı fetile-i seherden

b.1072/s.222

sehm-i sitem (Far.): Kazā-yı şākıb

Tır-i nıgehi şihāb-ı şākıb
Sehm-i sitemi kazā-yı şākıb

b.455/ s.11

semen-ber (‘Aşk) (Far.): Haṭīb-i minber

Ol dārda çün haṭīb-i minber
Kaldı niçe hafta ol semen-ber

b.1426/s.292

semend (Far.): 1. Şirîn

2. Rüstem

Şirîn hareket ü Rüstem-ārām
Reşk-āver-i abraş-ı gül-endām

b.1494/s.306

3. Āb-ı hayvān

Hayvān velik āb-ı hayvān
Çün şubḥ-ı bahār naḥl-i mercān

b.1498/s.308

4. Al cemāli bir ‘arūs-ı zībā

Tāvus-i behişt ü şir-i ġarrā
Al cemāli bir ‘arūs-ı zībā

b.1489/s.306

5. ‘Ankā-yı sūḥan-şinās-ı hūş-dem

‘Ankā-yı sūḥan-şinās-ı hūş-dem
Pervāzda şu‘le-i muṭalsam

b.1503/s.308

6. Āteş-i muşavver

Sim-āb velik şu‘le-peyker
Hurşid-veş āteş-i muşavver

b.1485/s.304

7. Hūn-ı dil-i ‘āşıkān

Hūn-ı dil-i ‘āşıkāna beñzer
Hızr ābı velik kana beñzer

b.1488/s.306

8. Hurşid

Sim-āb velik şu‘le-peyker
Hurşid-veş āteş-i muşavver

b.1485/s.304

9. Kāşāne-i ‘Adn

Tūbā-yı cinān dıraḥt-ı şu‘le
Kāşāne-i ‘Adn ü taḥt-ı şu‘le

b.1487/s.306

10. Künbed-i la‘l-reng-i Behrām

Ṭağ gibi ṭurur o şu‘le-endām
Çün künbed-i la‘l-reng-i Behrām b.1496/s.306

11. Neş‘e-i şîr-gîr-i bâde

Dil-dār u dil-āver ü küşāde
Çün neş‘e-i şîr-gîr-i bâde b.1504/s.308

12. Refref

Mevc-āver-i āb-ı la‘l ü yāķūt
Refref gibi rāh-vār-ı lāhūt b.1483/s.304

13. Ser-tā-be-ķadem baħar-ı gül-pūş

Ser-tā-be-ķadem baħar-ı gül-pūş
Şahbā gibi lāl-reng ü pür-cūş b.1484/s.304

14.Şu

Şu gibi aķar zemīn ü ķāna
Āteş gibi şıçrar āsmāna b.1501/s.308

15. Şîr-i ğarrā

Ṭāvus-i behişt ü şîr-i ğarrā
Al cemāli bir ‘arūs-ı zîbā b.1489/s.306

16. Şu‘le-i muṭalsam

‘Anķā-yı sūħan-şinās-ı hūş-dem
Pervāzda şu‘le-i muṭalsam b.1503/s.308

17. Taht-ı şu'le

Ṭübā-yı cinān dıraht-ı şu'le
Kāşāne-i 'Adn ü taht-ı şu'le

b.1487/s.306

18. Ṭāvus-i behişt

Ṭāvus-i behişt ü şir-i ġarrā
Al cemālī bir 'arūs-ı zībā

b.1489/s.306

19. Ṭübā-yı cinān

Ṭübā-yı cinān dıraht-ı şu'le
Kāşāne-i adn ü taht-ı şu'le

b.1487/s.306

20. Āteş

Şu gibi aķar zemīn ü kāna
Āteş gibi şıçrar āsmāna

b.1501/s.308

21. Kana beñzer Hıẓr āb

Hūn-ı dil-i 'āşıkāna beñzer
Hıẓr ābı velīk kāna beñzer

b.1488/s.306

22. Şahbā

Ser-tā-be-ķadem baķar-ı gül-pūş
Şahbā gibi lāl-reng ü pūr-cūş

b.1484/s.304

23. Semender

Altında semendi çün semender
Ġayret de yanınca bes beraber

b.1604/s.324

24. Sîm-âb

Sîm-âb velîk şu‘le-peyker
Hürşîd-veş âteş-i muşavver

b.1485/s.304

25. Tûfî

Tûfî gibi gerçi âl-câme
Hâmûş-kün-i kümeýt-i hâme

b.1506/s.308

semend-i gülgün (Far.): 1. Gülzâr-ı behîşt

2. Kûlzüm-i hûn

Süglün gibi bir semend-i gülgün
Gülzâr-ı behîşt ü kûlzüm-i hûn

b.1482/s.304

3. Süglün

Süglün gibi bir semend-i gülgün
Gülzâr-ı behîşt ü kûlzüm-i hûn

b.1482/s.304

Semend-i ser-keş (Far.): Şu‘le

Pür-cûş-ı belâ muhîtt-i âteş
Şu‘le añâ ol semend-i ser-keş

b.1594/s.322

semendin âhengi (Far. T.): Kânûn-ı maḥabbet

Gülgüne-i hûn-ı eşke hem-reng
Kânûn-ı maḥabbete hem âheng

b.1505/s.308

semendin âvâz-ı şâhîli (Far. Ar. T.): Nefḥa-i Şûr

Her mûy-ı tarabda târ-ı ṭanbûr
Âvâz-ı şâhîli nefḥa-i Şûr

b.1499/s.308

semendin cünbişi (Far. T.): Cilve-i kıyāmet

Endāmı hamīre-i nezāket
Her cünbişi cilve-i kıyāmet b.1486/s.306

semendin demi (nefesi) (Far. T.): Ejder

Āhū gözi sīnesi ğazanfer
Sünbül şacı dem mişāl-i ejder b.1502/s.308

semendin endamı (Far. T.): hamīre-i nezaket

Endāmı hamīre-i nezāket
Her cünbişi cilve-i kıyāmet b.1486/s.306

semendin gerdanı (Far. T.): Şürāḥi-i ser-efrāz

İki kulağı çeleng-i şeh-bāz
Gerdānı şürāḥi-i ser-efrāz b.1497/s.306

semendin gözü (Far. T.): Āhū

Āhū gözi sīnesi ğazanfer
Sünbül şacı dem mişāl-i ejder b.1502/s.308

semendin her mūyı (Far. T.): Tār-ı ṭanbūr

Her mūyı ṭarabda tār-ı ṭanbūr
Āvāz-ı şahīli nefḥa-i Şūr b.1499/s.308

semendin kulaqları (Far. T.): Çeleng-i şeh-bāz

İki kulağı çeleng-i şeh-bāz
Gerdānı şürāḥi-i ser-efrāz b.1497/s.306

semendin peykeri (Far. T.): Şu‘le

Sim-āb velik şu‘le-peyker
Hurşid-veş āteş-i muşavver

b.1485/s.304

semendin rengi (Far. T.): Gülgüne-i hūn-ı eşk

Gülgüne-i hūn-ı eşke hem-reng
Kānūn-ı maḥabbete hem āheng

b.1505/s.308

semendin saç (yelesi) (Far. T.): Sünbül

Āhū gözi sīnesi ğazanfer
Sünbül saç dem mişāl-i ejder

b.1502/s.308

semendin sinesi (Far. T.): Ğazanfer

Āhū gözi sīnesi ğazanfer
Sünbül saç dem mişāl-i ejder

b.1502/s.308

seng ü ḥazef (Far. Ar.) : Dürr-i ğaltān

Cūş itdi o rütbe seyl-i nīsān
Seng ü ḥazef oldı dürr-i ğaltān

b.611/ s.142

seng-i ḳal‘a-i Zātu‘ş-şuver (Ar. Far.): Mezār-ı Ferhād

Her ḳubbesi dest-kār-ı Ferhād
Her sengi velī mezār-ı Ferhād

b.1714/348

seng-i reh (Far.): Gevher-i süḥan-dān

Bir şehri bu kim verā-yı imkān
Seng-i rehi gevher-i süḥan-dān

b.1941/s.392

seng-i siyāh (Far.):Lāt

Bir al'a ki Sūmenāt'a beñzer
Her seng-i siyāhı Lāt'a beñzer

b.1709/s.346

ser-sebz giyāh (Far.): 'Ömr-i cāvīd

Ser-sebz giyāhı 'ömr-i cāvīd
Şeb-nemleri necm ü gonca ħurşīd

b.636/s.146

serv (Far.): Sīm-āb

Gerden leb-i cūda serv-i sīm-āb
Gūyā ki Boğaziçi'nde meh-tāb

b.433/s.102

sevād-ı şām-ı Esrā (Ar. Far.) :1. Menşūr-ı nübüvvet tuğrası

Müşgīn sevād-ı şām-ı Esrā
Menşūr-ı nübüvvetinde tuğra

b. 39/s.28

2. Müşgīn

Müşgīn sevād-ı şām-ı Esrā
Menşūr-ı nübüvvetinde tuğra

b. 39/s.28

sevgili (T.): 1.āsyāb

Ġālib gibi kārın ola feryād
Seyl-i ğama āsyāb olursun

bent 6/ s.82

2.Rebāb

Seyr it saña az vaqıtde n'eyler
Bezm-i eleme rebāb olursun

bent 5/s.82

sır (Ar.): Şāh

Sır şāhdur aña ihtimām it
Koğma ev içinde ihtirām it

b.1019/s.212

sihr (Ar.): Ahlām

Hāq zahir olup bozuldı evhām
Sihr oldı hebā mişāl-i ahlām

b.1441/s.294

sīmīn ten (Far.): Büt-i semen-sā

Sīmīn teni bir büt-i semen-sā
Hāmūş idī līk şūret-āsā

b.1636/s.332

sīne (Far.):1. Āteş-geh

Āteş-geh-i sīnem oldı ber-bād
Yandum bu hevāda işte feryād

b.994/s.208

2. Āyīne

Āyīne-i sīne baħr-ı sīm-āb
'İkd-i güher olmuş anda gird-āb

b.420/ s.100

3. Dik-i hikmet

Olmuşdı bu sîne dik-i hikmet
Ni'met leb-i gayre oldu kısmet b.2035/s.408

4. Gencine

Gencine-i sîne genc-i nireng
Âyine içinde nakş-ı Erjeng b.453/ s.110

5. Genç-i âteş

Âyâ ki Hüsün müdür bu meh-veş
Kim sînemi kıldı genç-i âteş b.1642/s.334

6. Yangın yeri

Yangın yerine dönüb bu sîne
Mey garķ ide lik şu'lesine b.1539/s.314

sîne-i şâf (Far. Ar.)²⁹:1. Amüd-ı şubh

Pür-nür u beyâz o sîne-i şâf
Beñzerdi amüd-ı şubha bî-lâf b.432/s. 102

2. Âyine

Ol sîne-i şâf o gerden-i nür
Âyineye karşı şem'-i kâfur b.448 s.108

sipâh (Far.) :1. Şeb-i firâķ

2. Kān teşnesi mürde fil-i bed-büy

Mānend-i şeb-i firâķ bed-rüy
Kān teşnesi mürde fil-i bed-büy b.1274/s.262

²⁹ Bu beyit, Ü' de bulunmamaktadır.

3. Ma‘den-i siyāhī

Bir dīv ki var niçe sipāhī
Her birisi ma‘den-i siyāhī b.1273/s.262

sipāre (Far.): Bedr-i tābān

Sipāresi elde bedr-i tābān
Mānend-i kelef ḥaṭı perīšan b.383/ s.94

sipārenin ḥaṭı (Kur’an-ı Kerim cüzünün yazısı) (Far. T.) : Kelef

Sipāresi elde bedr-i tābān
Mānend-i kelef ḥaṭı perīšan b.383/ s.9

sipihri (Far.):1. Fānūs

Şem‘-i ruḥına sipihri fānūs
Pervāne melek velik me’yūs b.507/ s.120

2. Mīnā

Buzdan kırılup sipihri-i mīnā
Düşdi yere rīze rīze gūyā b.1333/s.272

3. Nemrūd

Çün peşşe olup za‘īf ü nā-kām
Nemrūd-ı sipihri kıldı sersām b.1110/s.230

4. Siper

Āhına siper kıılup sipihri
Yād eyledi Hüsni-i mihr-çihri b.1410/s.290

5. Şeb-diz

Şeb-diz-i sipihre mihri Hüsrev
Zin-hānesi hāne-i reh-nev

b.503/ s.120

sirişk (Far.): Etḫāl

Tūfān ğama çü niyyet eyler
Etḫāl-i sirişke raḥmet eyler

b.522/ s.124

sitāre (Far.): Meşā'il

Şevḳ eyledi mihri pāre pāre
Şenlendi meşā'il-i sitāre

b.57/s.33

sitem (Far.):1. Sehm

Tir-i nigeḥi şihāb-ı şāḳıḅ
Sehm-i sitemi ḳazā-yı şāḳıḅ

b.455/ s.110

2. Sîḥ

Öyle görünür ki ḥükm-i kevkeb
Sîḥ-i siteme kebāb olursun

bent 1/ s.80

soḥbet (Ar.):1. Efġān

Ḥargehleri dūd-ı āh-ı ḥırmān
Şoḥbetleri ney gibi hep efġān

b. 247/s.66

2. Şir ü şekker

Nāz ile niyāz olup mükerrer
Soḥbetler olurdu şir ü şekker

b. 826/ s.180

söz (T.):1. Āteş

Gönlü kırığın töküb gözinden
Āteş dökülürdi her sözinden

b.1101/s.228

2. Berķ-i hırmen

Sözdür dil ü cāna berķ-i hırmen
Ayrılmasın ol şerāre senden

Hem kendi nişan olur hevāya
Hem düşdügi yer gider hebāya

b.1023-1024/s.214

3. Gevher

Gevher didüğüm degüldür ol söz
Kim bir yere gelmiş ola kaç göz

b.782/ s.174

4. Ğonca

Bir sözle kim oldı yāre vāşıl
Bir ğonca ile bahāre vāşıl

b.1232/s.254

5. Menba‘-ı kerāmet

Söz olsa da menba‘-ı kerāmet
Kur‘an’a nazīre olmaz elbet

b.40/ s. 30

6. Mürdeyi söyledür cihān

Söz gerçi ki hāl-i zindegāndur
Geh mürdeyi söyledür cihāndur

b.934/s.200

7. Nefes

Başımızdaki kılzüm-i hevesdür
Sözden ne çıkar ki bir nefesdür

b.535/ s.128

8. Nefha-i Şūr

Şan rîş-i sefidi mağz-ı Manşūr
Hak her sözi hem-çü nefha-i Şūr

b.1882/s.380

9. Şerāre

Sözdür dil ü cāna berķ-i hırmen
Ayrılmasın ol şerāre senden

b.1023/s.214

10.Dürr-i ğaltān

‘Aşk eyledi dürr-i eşki rîzān
Söz söyledi hem-çü dürr-i ğaltān

b.1584/s.322

şubḥ (Ar.): ‘İhn-i menfūş

Mihr eyledi şubḥ ‘İhn-i menfūş
Eczā-yı zemāne oldı gül-pūş

b.1873/s.378

şubḥ-ı hurrem (Ar. Far.):Behişt

Mihre maḥal oldı şubḥ-ı hurrem
Tekrār behište girdi Ādem

b.1869/s.376

Suḥan (Far.): 1.Dīv

2.Perrī

3.Baḥrī

4.Berrī

Geh dīv olurdı ğāh perrī
Ġāh baḥrī olurdı ğāh berrī

b.694/ s.158

5. Libās-ı matem

Dil-şādlara enīs-i hūş-dem
Bī-mārlara libās-ı matem

b.703/ s.158

6. Esir-i çāh-ı miḥnet

7. ‘Azīz-i Mıṣr-ı devlet

Gāh olmuş esir-i çāh-ı miḥnet
Gāh olmuş ‘azīz-i Mıṣr-ı devlet

b.706/ s.160

8. Hızr-ı rāh

9. Pādşāh

Gümrehlere Hızr-ı rāh olurdı
Bī-keslere pādşāh olurdı

b.695/ s.158

10. Mes’ele

11. Mu‘cize

12. Nebiyy-i mürsel

Hem mes’ele hem kitāb-ı münzel
Hem mu‘cize hem nebiyy-i mürsel

b.690/ s.156

13. Rūşen-ger-i ḥüsn-i māh-rūyān

14. Ḥākister-i çeşm-i kām-cūyān

Rūşen-ger-i ḥüsn-i māh-rūyān
Ḥākister-i çeşm-i kām-cūyān

b.702/ s.158

15. Bende-i şerm-sār

Bir bende-i şerm-sāriyım ben
Fehm eyle ki ḥāk-sāriyım ben

b.1512/s.310

16. Deryā

Mey vir ki bu derd çāresüzdür
Deryā-yı suḥan kenāresüzdür

b.531/ s.126

17. Gencine-i vaḥy kār-sāzı

Rūḥu'l-Ḳudüs'ün emîn-i rāzı
Gencine-i vaḥy kār-sāzı

b.1886/s.380

18. Hıẓr

Şāyān idi kalsam ol belāda³⁰
Sen Hıẓr yetişdüñ ol arada³¹

b.1318/s.270

19. Hüdḥüd

Aldı Suḥan 'azm-i rāḥ kıldı
Hüdḥüd gibi kaşd-ı şāḥ kıldı

b.915/s.196

20. Murğ

Bakmadı Suḥan bu āḥ ü zāre
Bir murğ olup uçdı bağ-ı yāre

b.1320/s.270

21. Mülk

Mülk-i suḥanı sevād-ı a'zam
Bir buḳ'ası taḥt-ı İbni Edhem

b.146/s.48

22. Nūr-ı Ḳur'ān

Sübbūḥ-künān o pertev-i cān
İndi o yere çü nūr-ı Ḳur'ān

b.1890/s.382

³⁰ arada: Ü

³¹ belāda: Ü

23. Pertev-i cān

Sübbüh-künān o pertev-i cān
İndi o yere çü nūr-ı Qur'ān

b.1890/s.382

24. Rūhu'l-Ḳudūs'üñ emīn-i rāzı

Rūhu'l-Ḳudūs'üñ emīn-i rāzı
Gencīne-i vahy kār-sāzı

b.1886/s.380

25. Zincir

Bî-ḥad eger eglersek taḥayyül
Zencir-i suḥan bulur teselsül

b.16/s.22

26. Gencūr-ı mücerredāt-ı esmā

27. Cem'-āver-i müfredāt-ı ma'nā

Gencūr-ı mücerredāt-ı esmā
Cem'-āver-i müfredāt-ı ma'nā

b.1889/s.382

28. Gerdün

Gerdün gibi cāme-pūş-ı ḥadrā
Dārende-i zeyli Hızr-ı ma'nā

b.1885/s.380

şüret (Ar.): Bî-şiklet-i ḥarf özge ma'nā

Bir şüret idi ki bî-heyülā
Bî-şiklet-i ḥarf özge ma'nā

b.1828/s.368

süm (Far.): Kāse-i mağz-ı dīv-i esfid

Süm kāse-i mağz-ı dīv-i esfid
Düm tār-ı şu'a-ı nūr-ı ḥurşid

b.1500/s.308

sünbül (Far.):1. Akrab

Şeb-būyî görür kimi şanur şeb
Kimisi de sünbüle der akrab

b.274/ s.72

2. Ruḥ-ı nesterende kākül

Sünbül ruḥ-ı nesterende kākül
Eyler aña şānelik karanfül

b.669/ s.152

şürāḥî (Ar.):Şür

Bu bezme kılup şürāḥîyi şür
Eyle cesed-i kelāmı maḥşūr

b.1909/s.386

sürüş (Far.): Müjgān

Dāvūd-ı dilim Zebūr-ḥ'ān it
Müjgān-ı sürüşü bî-zebān it

b.1915/s.386

sürüş-ı ekrem (Far. Ar.): Rūḥ-ı mu'azzez ü mükerrem

Her bābda bir sürüş-ı ekrem
Çün Rūḥ-ı mu'azzez ü mükerrem

b.1932/s.390

şafaḳ (Ar.):1. Dırāḥt-ı Meryem

Olmuşdı şafaḳ dırāḥt-ı Meryem
Toğmuşdı meger Mesih³²-i ḥūş-dem

b.1863/s.374

2. Hün-āb

Hem Hāzret-i 'Aşk o mihr-i raḥşān
Hün-āb-ı şafaḳda oldı ḡaltān

b.850/ s. 186

³² nesim: Ü

3.ḥün-āb

Nūr itdi cemāl-i ‘Aşkı teşdīd
Ḥün-āb-ı şafaḳda şanki ḥurşīd

b.1595/s.322

şāḥ (Far.): Āteş

Āhūları dūd-ı āh-ı ser-keş
Endāmı siyāḥ şāḥı āteş

b.267/ s.70

şāḥ-ı āhū (Far.): Şāḥ-ı gül

Şāḥ-ı güle döndi şāḥ-ı āhū
Müşg nāfesi virdi serv-i dil-cū

b. 618/ s.142

şāḥ-ı bīdār (Far.):Hüsn

Ža ‘fuñ senūñ eylemişler iḥbār
Gönderdi beni o şāḥ-ı bīdār

b.1898/s.382

şām-ı enver (Far. Ar.): 1. Āb-ı hayat

2. Mevc-i ahzar

Çün āb-ı ḥayāt o şām-ı enver
Rengi siyeh idi mevc-i aḥzār

b.49/s.32

şarāb (Ar.):1. Āteş

Sāḳī daḥı kendi ol perī-veş
Bir ḥūr idi kim şarāb-ı āteş

b.1661/s.336

2.Ṭūfān

Çün ḳulzüm-i āteş oldu seyrān
Ṭūfān-ı şarābı gördi cūşān

b.1668/s.338

şarāb-ı bî-ğış (Ar. Far.): Āteş

Varmış o şuya şarāb-ı bî-ğış
Kim reşk ile olmuş ‘ayn-ı āteş

b.683/ s.154

şarāb-ı engūr (Ar. Far.): Yākūt

Yākūt gibi şerāb-ı engūr
Elmās gibi piyāle-i nūr

b.1669/s.340

şarāb-ı fikr (Ar. Far.): Deryā

Deryā-yı şarāb-ı fikre dalsın
Anı göreyim ki gevher alsın

b.781/ s.172

şarāb-ı şu‘le (Far. Ar.): Irmağ

Mīnādaki penbe penbe-i dağ
Dāğ içre şerāb-ı şu‘le ırmağ

b.261/ s.70

şeb (Far.): 1.Emīn-i rahmet

2. Şeyhü’l harem-i harīm-i hāzret

Ammā ki ne şeb emīn-i rahmet
Şeyhü’l harem-i harīm-i hāzret

b.44/s.30

3. Mānend-i Bilāl-i şāhib-i ‘irfān, nūr-ı siyeh içre nūr-ı

īmān

Mānend-i Bilāl-i şāhib-i ‘irfān
Nūr-ı siyeh içre nūr-ı imān

b.45/s.30

4. Hüsni

Bedr ise murâdı ben şeb olsam
Gerdûnı severse kevkeb olsam b.410/ s.98

5. Mihmân

Ya 'nî ki hayâl-i rûy-ı cânân
Eylerdi şebîn şabâha mihmân b.1073/s.222

6. Zengî

Sermâ ile berf olunca munşab
Dendâni sırtıdı zengî-i şeb b.1335/s.274

şeb-bû (Far. Şebboy):1. Şeb

Şeb-bûyı görür kimi şanur şeb
Kimisi de sünbûle der aqreb b.274/ s.72

2. Şeb-çerâğ-ı imân

Şeb-bûları şeb-çerâğ-ı imân
Gül-berg-i hazânı cevher-i cân b.640/ s. 148

şeb-i şeref-me'âşir (Far. Ar.): Nûrî zâhir Veysü'l-Îkaren

Güya o şeb-i şeref-me'âşir
Veysü'l-Îkaren idi nûrî zâhir b.46/ s.32

şeb-i tār (Far.): Āyīne-yi nūr

Āyīne-yi nūr olub şeb-i tār
Yār eyledi yāre ‘arz-ı dīdār

b.64/s.34

şeb-nem (Far.):1. Ādem (insanoğlu)

Deryā sözi şeb-neme ne lāyık
Tañrı işi ādeme ne lāyık

b.80/ s.36

2. Necm

Ser-sebz giyāhı ‘ömr-i cāvīd
Şeb-nemleri necm ü gönca hūrşīd

b.636/s.146

3. Şehāb-ı pūr-nem

Her gönçası bir bahār-ı hurrem
Her şeb-nemi bir şehāb-ı pūr-nem

b.1611/s.326

4. Sīm-āb

Sermādan olup füsürde meh-tāb
Şeb-nem yerine döküldi sīm-āb

b.1330/s.270

Şeftālū-yı gül-beyāz (Far. Ar.): Dil-ber yanağı

Şeftālū-yı gül-beyāzı ma‘lūm
Dil-ber yanağı dimekle mevsūm

b.661/ s.152

şeh-bāz (Far.): Nigāh-ı hasret

Şeh-bāzları nigāh-ı hasret
Tutdukları cuğd u büm-ı dehşet

b. 265/ s.70

şeker-leb (Far.): Tūṭī

Tūṭī görünürdi ol şeker-leb
Ma'şūk idi 'āşıkāne-meşreb

b.387/ s.96

şekkeristān (Far.): Gülzār-ı edā

Bizār-ı cefāsı mülk-i efgān
Gülzār-ı edāsı şekkeristān

b.458/ s.110

şem'-i ruḥ (Ar. Far.): Māh-tāb-ı gül-biz

La'l-i lebi gevher-i şeker-riz
Şem'-i ruḥı māh-tāb-ı gül-biz

b.442/ s.106

şem'-i sine-süz (Ar. Far.): Bezm-i elemün ḥarem fūrūzı

İtmişdi o şem'-i sine-süzü
Bezm-i elemün ḥarem fūrūzı

b.1121/s.234

şems (Ar.): Sā'at çiçeği

Zerrāt-ı şemis olup küşāde
Sā'at çiçeği di ḥasb-i 'āde

b.1615/s.326

şemşir (Far.): Tāvūs

Şemşir-i behişt-i ḥūna tāvūs
Şeş-perri künişt-i dīne nākūs

b.503/ s.120

şencefr (Far.): Mağz-ı Bihzād

Mānī'ye olunca ḥaclet-i cād
Şencefri olurdu mağz-ı Bihzād

b.1723/s.350

şerāre (Ar.):1. Dāne

Ekdükleri dāne-i şerāre
Biçdükleri kalb-i pāre pāre b.250/ s.66

2. ‘Aşk

Sāye gibi düşdi Aşkar’inden
Ayrıldı şerāre aḥkerinden b.1845/s.370

3.Seyl

Tutmuş yolu çünkü hār ü hāşāk
Ol seyl-i şerāre eylesin pāk b.1546/s.314

şeref (Ar.):Mihr

Ol māh-ı cihān hilāle döndi
Mihr-i şerefi zevāle döndi b.1823/s.366

Şereng (Far.): Gül-şeker-riz

Bir feyz virüp hevā-yı gül-biz
Bāğ itdi şerengi gül-şeker-riz b.597/ s.138

şerer (Ar.): Dāne

Tā olmaya dāne-çin-i hırmān
Güncişke şerer dökerdi şıbyān b.1362/s.280

şeş-perr (Far.): Nākūs

Şemşir-i behişt-i hūna tāvūs
Şeş-perri künişt-i dīne nākūs b.503/ s.120

şevk (Ar.): Şarāb

Kıldıķca şarāb-ı şevkı ser-ķūş
Lā'ı-i nemekin iderdi ķāmūş

b.1075/s.222

şevk-i bāl (Ar. Far.): Būlbūl

Būlbūl gibi geldi şevk-i bālī
Açdı güle gonca ķīl ü ķālī

b.621/ s.144

Şeyh Ğālib (Ar.): 1.Ney

Ney gibi beni zāt-ı vālā
Feyz-i nefesiyle ķıldı ķūyā

b.167/s.52

2. Hz. Ādem.

Bir meclis-i ünse maķrem oldum
Ol cennet içinde Ādem oldum

b.173/ s.54

3. Baķıyyet'ūs-seyf

Eş'ārı alup götürdiler ķeyf
Kalduk hele biz baķıyyet'ūs-seyf

b.721/ s.162

4.Meh

Meh gibi açıldum u ķolundum
Vaķt āķir olunca boş bulundum

b.2036/s.410

5.Ney

Boşboşına ney-veş itdüm efgān
Ben söyledüm oldu şem‘ giryān

b.2034/s.408

şir-i felek (Far. Ar.): Şir-i berfin

Şir-i felek oldu şir-i berfin
Dendānı yerinde idi Pervīn

b.1364/s.282

Şirīnler (Far. T.): Māh-ı lāle-gūn

Gūyā ki o kūh-ı Bīsütūn’dur
Şirīnleri māh-ı lāle-gūndur

b.1713/s.348

şūh-ı ğaddār (Far. Ar.): Fitne

Çün fitne idi şūh-ı ğaddār
İsterdi kazā ki ide bī-dār

b.335/ s.86

şu‘le (Ar.):1. Kirm-i şeb-tāb

Bir şu‘le idi çü kirm-i şeb-tāb
Geh zāhir ü gāh olurdu nā-yāb

b.1831/s.368

2. Murğ

Çün kıldı hevā ruṭūbetin sāz
Göstermedi mürğ-i şu‘le pervāz

b.599/ s.138

3. Mül

Cām-ı mül-i şu‘leye kanardı
Ruḥsārı parıl parıl yanardı

b.547/ s.130

4. Şarāb

Mīnādaki penbe penbe-i dāğ
Dāğ içre şarāb-ı şu'le ırmāğ b.261/ s.70

5.Gül

Hayretle dehān-ı ğonca ebkem
Düşdi gül-i şu'le üzre şeb-nem b.1792/s.362

şu'le-endām (Ar. Far.): Tağ

Tağ gibi тұrur o şu'le-endām
Çün künbed-i la'l-reng-i Behrām b.1496/s.306

şükūfe (Far.):Māh-ı rūyān

Her sūda şükūfeler nümāyān
Pür- ğande mişāl-i māh-rūyān b.1610/s.326

taht (Far.): Lā-mekān

Ol şāh ki tahtı lā-mekāndur
Cārüb-keşi kerūbiyāndur b.20/s.24

ṭaleb (Ar.):Sūziş

Cānımda ne sūziş-i ṭaleb var
Göñlümde ne neş'e-i ṭarāb var b.2040/s.410

tālib-i Ḥüsn (Ar. Far.): Mecnūn

Ger tālib-i Ḥüsn olursa Mecnūn
Tīmār-ğāne olur bu gerdūn b.1227/s.254

tarḥ (Far.): Zevrāk-ı zeberced

Hızr-ı çemeni yem-i zümürrüd
Tarḥ arada zevrāk-ı zeberced

b. 652/ s.150

tār-ı fikr (Far. Ar.):Zencir

Zencir idi aña tār-ı fikri
Seyr itmez idi diyār-ı fikri

b.1834/s.368

tavşan (T.): Telli kurşun

Şayyādları şikāra urğun
Tavşan o gürüha telli kurşun

b.268/ s.70

tefside-dilān (Far.): Fişeng-i meh-tāb

Tefside-dilān fişeng-i meh-tāb
Rüşen-güherān çü kirm-i şeb-tāb

b.673/ s.154

telāş (Far.):Yem

Cüş-āver idüp yem-i telāşın
Deryā deryā dökerdi yaşın

b.1821/s.366

temmüz-ı germ (Ar. Far.): Dey-māh

Hasretle idince girye vü āh
Eylerdi temmüz-ı germi dey-māh

b.1104/s.228

ten (Far.):1. Semen

Şükr eyle Hudā'ya ey semen-ten
Yā sen ben olayduñ āh ben sen

b.904/s.194

2.SİM

SİMİN teni bir büt-i semen-sā
Hāmūş idi lîk şüret-āsā

b.1636/s.332

tevfik (Ar.): Hızr

Bulsaydı yolın gelürdi taḥkîk
Var ise güm oldı Hızr-ı tevfik

b.1806/s.364

tezerv (Far.): Tūtî

Tuyduñ ne didi tezerv-i tūtî
Virmem saña bu kadar sükūtı

b.1700/s.346

tıfl (Aşk) (Ar.): 'İsā

'İsā idi yā o tıfl güyā
Mihrāb idi aña mehd-i 'ulyā

b.326/ s.84

tığ (Far.): 1. Cellād-ı 'adū

2. Şihāb-ı vesvās

Ammā ki ne tığ tığ-i elmās
Cellād-ı 'adū şihāb-ı vesvās

b.1460/s.300

3.Yek mışra'-ı Zü'l-fekār-ı Hayder

4.Bir āyet-i kār-zār-ı Hayder

Yek mışra'-ı Zü'l-fekār-ı Hayder
Bir āyet-i kār-zār-ı Hayder

b.1461/s.300

5. Ayıne-i nuşret-i ilāhī

Ayıne-i nuşret-i ilāhī
Hızr-ı reh-i resm-i pādşāhī b.1462/s.300

6. Baħr-ı bī-kerān

Bir tiğ ki baħr-ı bī-kerāne
Şu yerine cān ider revāne b.1466/s.302

7. Bār u beri şu'le şāh-ı āteş

Bār u beri şu'le şāh-ı āteş
Endāmı pūr-āteş ü müzerkeş b.1471/s.302

8. Cübār-ı zümüröd-i siyeh-tāb

Fevvāre-i āb-ı lā'lı siir-āb
Cübār-ı zümüröd-i siyeh-tāb b.1471/s.302

9. Cūybār-ı āteş

Qan ırmağı cūybār-ı āteş
Zehr-i ecel ejder-i münakkaş b.1464/s.300

10. Ejder-i münakkaş

Qan ırmağı cūybār-ı āteş
Zehr-i ecel ejder-i münakkaş b.1464/s.300

11. Fevvāre-i āb-ı lā'lı siir-āb

Fevvāre-i āb-ı lā'lı siir-āb
Cübār-ı zümüröd-i siyeh-tāb b.1471/s.302

12. Ğamze-i dil-berān-ı tannāz

Çün Ğamze-i dil-berān-ı tannāz
 Āşüb-ı ẓazāya ħarf-endāz

b.1469/s.302

13. Gerdūn-ı veġā vü ceng māhı

Gerdūn-ı veġā vü ceng māhı
 Gird-āb-ı belāda tīg-i māhı

b.1470/s.302

14. Hıẓr-ı reh-i resm-i pādşāhı

Ayīne-i nuşret-i ilāhı
 Hıẓr-ı reh-i resm-i pādşāhı

b.1462/s.300

15. ẖan ırmaġı

ẖan ırmaġı cūy-bār-ı āteş
 Zehr-i ecel ejder-i münakkaş

b.1464/s.300

16. ẖara ħaberci murġ-i aḥḍer

Bir ẓara ħaberci murġ-i aḥḍer
 Bālinde nūhūfte mevt-i aḥmer

b.1476/s.304

17. Mevc-i āb-ı ḥayvān

Mānende-i mevc-i āb-ı ḥayvān
 Elmās velī fesānı mercān

b.1466/s.302

18. Tezerv-simā şeh-bāz

Bir tūṭı-i sebz-i ḥūn-pālā
 Şeh-bāz velī tezerv-simā

b.1473/s.302

19. Tîg-i mähî

Gerdûn-ı veğā vü ceng mähî
Gird-âb-ı belâda tîg-i mähî

b.1470/s.302

20. Tûṭî-i sebz-i ḥûn-pālā

Bir tûṭî-i sebz-i ḥûn-pālā
Şeh-bâz velî tezerv-sîmā

b.1473/s.302

21. Zehr-i ecel

Kan ırmağı cûy-bâr-ı âteş
Zehr-i ecel ejder-i münakkaş

b.1464/s.300

tîğîn cevheri (Far. Ar. T.): Şüreyyā

Māh-ı nev aña niyām-ı ġarrā
Başdan başa cevheri Şüreyyā

b.1465/s.300

Tîhū (Far.): Sūsmār

Tîhūları sūsmār olur hep
Dürrācları perende ‘aḳrep

b.264/ s.70

tîr-i nîgeh (Far.): Şihāb-ı şākıb

Tîr-i nîgehi şihāb-ı şākıb
Sehm-i sitemi ḳazā-yı şākıb

b.455/ s.110

tiryāk (Far.): Ejder

Yār olmuş idi buña heves-nāk
Bîçāreye ejder oldu tiryāk b.1090/s.226

tūde-i hāk (Far.): Bedehşān la‘li

Her tūde-i hāk olup Bedehşān
Lā‘l ırmağı oldu bāğa cūşān b. 615/ s.142

ṭūfān-ı çemen (Ar. Far.): Yem-i zümürürd

Ṭūfān-ı çemen yem-i zümürürd
Yer gök yeşil ‘ālem-i zümürürd b.1609/s.326

ṭurra-i perīşan (Ar. Far.): Ṭuğrā-keş-i ḳatl-i derd-mendān

Olmuşdı o ṭurra-i perīşān
Ṭuğrā-keş-i ḳatl-i derd-mendān b.462/ s.110

ümmüd (Far.):1. ‘İd

Ebrūsı hilāl-i ‘İd-i ümmüd
Her cünbişi bir nūvīd-i ümmüd b.1880/s.380

2. şubḥ

Fi‘l-hāl açıldı şubḥ-ı ümmüd
Hem māh toğdı hem de hūrşīd b.301/s76

ümmüd ü recā (Far. Ar.): Mazlūm

Fermānına ye’s ü şevḳ maḥkūm
Ümmüd ü recā yanında mazlūm b.697/ s.158

va‘d (Ar.): Serābgāh-ı nāsūt

Ma‘nā-yı dehānı sırr-ı lāhūt
Her va‘di serābgāh-ı nāsūt

b.495/ s.118

vādī (Ar.): Rik ü şişe-i ğam

Vādīleri rik ü şişe-i ğam
Kımlar şağısınca hūzn ü mātem

b.246/ s.66

vaḥdet (Ar.): Beyt

Çün basdı rikāba pāy-ı himmet
Zin-ḥānesi idi beyt-i vaḥdet

b.72/s.36

vaḥdet (Ar.): Muḥīt

Cūş eyledi çün muḥīt-i vaḥdet
Ma‘nāya mübeddel oldu şüret

b.74/s.36

vaḥdet-i ilāhī (Ar. Far.): Āyine

Āyīne-yi vaḥdet-i ilāhī
Mir‘at-i vücūdıdır kemāhī

b.36/s.28

vaḥy (Ar.):1. Gencine

Rūḥu’l-Ḳudūs’ün emīn-i rāzı
Gencine-i vaḥy kār-sāzı

b.1886/s.380

2.Peymāne

Ey sāķi-i Cebrā'il-meşreb
Peymāne-i vahyım it leb-ā-leb

b.1906/s.384

Vekil-i Sıddık (Ar. Far.): Mevlana Celaleddin-i Rûmî

Endişesi reh-nümā-yı tahkik
Mānendesidür Vekil-i Sıddık

b.140/ s.148

vişne (Bulg.): Gūşvār-ı yāķūt

Her vişnesi gūşvār-ı yāķūt
Nezzāre-i çeşm-i 'āşıkā ķūt

b.665/ s.152

vuşlat (Ar.):1. Ecel

Qorķutmağa düşme bî-mecāldür
Vuşlat didüğüm benim eceldür

b.1290/s.264

2. Mışr

Cüş eyledi şanki Nıl-i hayret
İhyā ola tā ki Mışr-ı vuşlat

b.54/s.32

vücūd (Ar.): Mir'at

Āyine-yi vahdet-i ilāhî
Mir'at-i vücūdudur kemāhî

b.36/ s.28

yaķ (Far.): Sütün

Ġabrāya agardı saķf-ı ħazrā
Tutmasa sütün-ı yaķla sermā

b.1353/s.278

yağ-pāre (Far.): Zebān-ı gūyā

Yağ-pāre olup zebān-ı gūyā
Geldi leb-i bāma ḥarf-i šekvā b.1351/s.278

yār (Far.):1. Bahār

Bir sözle kim oldı yāre vāşıl
Bir ğonca ile bahāre vāşıl b.1232/s.254

2. Şikār

Besbelli ki ğayri yār gözler
Āyā ne şekil şikār gözler b.409/ s.98

yārı bıraķup da rāha gitmek (Far. T.): Māhı bıraķup da çāha gitmek

Yārı bıraķup da rāha gitmek
Māhı bıraķup da çāha gitmek b.1517/s.310

yār-ı cān (Far. Ar.): Āsmān

Bu nāme o yār-ı cāna gitsin
Bir āhdur āsmāna gitsin b. 871/s.190

yaş (T.):Deryā

Cüş-āver idüp yem-i telāşın
Deryā deryā dökerdi yaşın b.1821/s.366

yem (Ar.):Zümürrüd

Tūfān-ı çemen yem-i zümürrüd
Yer gök yeşil ‘ālem-i zümürrüd b.1609/s.326

yem-i siyāh (Ar. Far.): K̄ara taş

Ārāma ayak direrse gāhī
K̄ara taş ider yem-i siyāhı

b.1495/s.306

yer gök (T.): ‘Ālem-i zümürüd

Tūfān-ı çemen yem-i zümürüd
Yer gök yeşil ‘ālem-i zümürüd

b.1609/s.326

ye’s (Ar.): Efsāne

Efsāne ye’s olma mu’tād
Düşdünse de ‘aşka itme feryād

b.1014/s.212

ye’s ü mātem (Ar.): Künūz

Bir çāh bu kim sevād-ı a’zam
Gencūr-ı künūz-ı ye’s ü mātem

b.1261/s.260

ye’s ü şevk (Ar.): Maḥkūm

Fermānına ye’s ü şevk maḥkūm
Ümmid ü recā yanında mazlūm

b.697/ s.158

Yūsuf (Ar.): ‘Abd-i müşterā

Bir rütbe ki ḥüsn-i bī-behāsi
Yūsuf daḥı ‘abd-i müşterāsi

b.33/ s.28

zalām (Ar.): Deryā

Deryā-yı zalām mevc-ber-mevc
Gülân-ı hayāl fevc-der-fevc

b.1376/s.284

zamîr (Ar.): ‘İsî (İsa)

Bir nefha-i cânla eyle pür-cüş
‘İsî-i zamîrim itme hāmûş

b.1907/s.384

zebân (Far.): Cehenneme zebānî

Âteş ile söyleşür zebānî
Güyâ o cehenneme zebānî

b.1396/s.286

zemîn (Far.):1. Sarây-ı âb-gîne

Bir feyz erişdi bu zemîne
Kim oldu sarây-ı âb-gîne

b.59/s.34

2.Âsmân

Döndürdi zemîni âsmâna
Ejderleri reng-i keh-keşâna

b.1531/s.312

zemîn-i ƣal‘a-i pāk (Ar. Far.): Âyîne

Ammā ki zemîn-i ƣal‘a-i pāk
Âyîne idi ƣü ‘aƣl-ı derrāk

b.1959/s.394

zen (Far.): Tîğ

Zen her ne ƣadar ki tîğ-i zendür
Sāz-ı emeli bozuƣ düzendir

b.881/s.190

zenehdān (Far.): Peymāne-i sīm-i āb-ı hayvān

Leb-teşne-i hayrete zenehdān
Peymāne-i sīm-i āb-ı hayvān b. 423/ s.100

zer ḥānçesi (Far.): Āftāb-ı raḥşān

Zer ḥānçesi āftāb-ı raḥşān
Sāğarları encüm-i dıraḥşān b.1652/s.336

zer-pūş (Far.): Necm-i bītāb

Zer-pūşlar oldı anda nā-yāb
Gerdūnda mişāl-i necm-i bītāb b.1949/s.392

zīn-ḥāne (Far.): meh-nev

Şeb-diz-i sipihre mihri Hüsrev
Zīn-ḥānesi ḥāne-i meh-nev b.503/ s.120

zīr-i külehinde tār-ı perçem (Far. T.): Māh içre nüvişte ism-i a‘zam

Zīr-i külehinde tār-ı perçem
Māh içre nüvişte ism-i a‘zam b.484/ s. 116

zulmet (Ar.): Āb-ı hayvān

Çeşminden ireydi Hızır’a dermān
Zulmet görünürdi āb-ı hayvān b. 460/ s.110

Zühre (Ar.): Hāl-i ruḥ

Bedr içre olaydı Zühre dem-sāz
Hāl-i ruḥına olurdu enbāz b.510/ s.120

zülāl-i kühsār (Ar. Far.): Berf

Perende olup zülāl-i kühsār
Berf adı ile yağardı tekrar

b.1342/s.276

zül̄f (Far.):1. Fer̄ş-i rāh

Geh zülfini fer̄ş-i rāh iderdi
Geh hem-çü şabā gelür giderdi

b.550/ s.130

2. Fet̄ile

Ol dāg yakınca ḥasret ile
Bu zülfin iderdi hep fet̄ile

b.977/s.206

3. İki küme yılan

Kaş yapmış iki kara çiyānı
Zül̄f itmiş iki küme yılanı

b. 1392/s.286

4. Mār

Ser-cümle helāk olurdu āfāk
Ḥaṭṭ olmasa mār-ı zülfe tiryāk

b.481/ s.116

zūnnār (Ar.): Kākül

Kaṅı büt içün ider teḥayyül
Zūnnār olamaz mı baña kākül

b. 411/s.98

3.3. MECAZ SÖZLÜĞÜ

āb-ı ergāvānī (Far.): Şarap

Sākī getir āb-ı ergāvānī
Yağdı beni āteş-i cūvānī b.835/s. 182

abraş-ı gül-endām (Ar. Far.): Kıskanç insan

Şirîn hareket ü Rüstem-ārām
Reşk-āver-i abraş-ı gül-endām b.1494/s.306

āfet (Ar.):1. Aşk (Hikâye kahramanı)

Āyîne gibi hemān ol āfet
Bî-cān ü zebān bir özge şüret b.396/ s.96

2. Aşk(Hikâye kahramanı)

Mehd içre uyurdu çün o āfet
Cism içre bulurdu rūḥ kuvvet b.324/s.84

3. Huşruba

Hem daḥı nihān oldı ol āfet
Ḥabs oldılar anda ‘Aşk u Ğayret b.1708/s.346

4. Aşk

Çün Aşkar'ına binüp o âfet
Kaşd eyledi rāha tıtdı Ğayret b.1698/s.344

5. Hüsn

Nāçār qalup hemen ol âfet
Mektüb ile eyledi qanāat b. 861/s. 188

âfet-i semen-ber (Ar. Far.): Aşk (Hikâye kahramanı)

Mehd içre o âfet-i semen-ber
Māh-ı nev içre içinde mihr-i enver b. 319/ s.82

âftāb (Far.):1. Aşk

Bir āh ile kaldırıp rıqābın
Zulmetde görürdi âftābın b.569/ s. 132

2. Hüsn

Gündüz gice idelim şitābı
Bir gün görürüz o âftābı b.1522/s.310

4. Hüsn

Sen kanda ol âftāb kanda
Deryā kanda serāb kanda b.1281/s.262

āftāb-ı pür-tāb (Far.): Aşk

Olmuşdı ol āftāb-ı pür-tāb
Bu kılzüm-i ıztırāba ğarķ-āb b.1820/s.366

āftāb-ı rüşen (Far.)³³: Yırtıcı kuş (kartal, doğan)

Ser-pençe-i āftāb-ı rüşen
Çekmiş anı beyza-i kâmerden b.1468/s.302

āh (T.):1. Ebr

Meh-tāba olunca sāye-pirā
Eyler idi ebr-i āhı bālā b.565/ s. 132

2. Ok

Āhına siper kılup sipihri
Yād eyledi Hüsni-mihr-çihri b.1410/s.290

āh-ı serd (Far. T.):Kuş

Virdi yine āh-ı serde pervāz
Āteşden emîn idi o ser-bāz b.1774/s.358

aḡker (Far.): 1. Aşk

Ey Hüsni ey āftāb-ı enver
Ey 'Aşk'ı iden esir-i aḡker b.1411/s.290

³³ Çekmiş anı beyza-i kâmerden
Ser-pençe-i āftāb-ı rüşen : Ü

2. Balık oltalarına bağlanan tuzak, yem

Māhileri şayd içün serāser
Bağlı idi olçalarda aḥker b.1349/s.278

aḥter (Far.):1. Çiçek

Aḥterle döşenmiş şahn-ı hāmūn
Elmās çaḳıl taşından efzūn b.647/ s. 150

2.Düzen kuran bir insan

Bir ḥāl ile gerdiş itmez aḥter
Seyr it saña az vaḳitde n'eyler bent 5/ s.82

āhū (Far.):1. Aşk (Hikāye kahramanı)

Nūr-ı nigeḥ idi şan o āhū
Olmuşdı maḳāmı künc-i ebrū b.325/ s.84

2. Mana

Her rāhda eyleyüp tekāpū
Şāhīn-i ḥayālī ala āhū b.778/s.172

āhū-yı füsün (Far.): Büyücü

Ḥayret-dih-i cān çeşm-i şehbāz
Āhū-yı füsūn kebūter-i nāz b.424/ s.102

‘**akl (Ar.):** Birini susturan insan

Min ba‘d dil oldu mest ü medhüş
‘Akl eyledi baħr-ı nuṭķı ḥāmüş b.18/s.22

‘**aķl ü ḥikmet (Ar. Far.):** Tehlike karşısında yoldan dönüp geri giden insan

Şeh-rāhıma çıķdı ğül-i ḥasret
Döndi girü gitdi ‘aķl ü ḥikmet b.1801/s.362

‘**Aķreb (Ar.):** İsteklerini dile getiren insan.

Çün sāat-ı çarḥa lāzım ‘Aķreb
Vaķtā o da kıldı arz-ı maṭlab b.120/ s. 44

‘**araķ (Ar.):** Utanınca yüzü kızaran insan

Şermende idince ol semen-ber
Olurdi ‘araķ şerāb-ı aḥmer b.1672/s.340

‘**arş (Ar.):**1. Korkup titreyen insan

Ammā ki kemāl-i heybetinden
‘Arş ditrer idi meḥābetinden b.1112/s.230

2 Şiddetli arzu ile kendinden geçip sahibini unutan insan.

Şevķinden o rütbe oldu medhüş
‘Arş eyledi şaḥibin ferāmuş b.126/ s.44

‘arş-pāye (Ar. Far.): Hz. Muhammed

‘Arşı bırakup mişāl-i sāye
Zü’l-‘arş didi o ‘arş-pāye b. 127/ s.46

aşfiyānuñ şāh u çelebisi (Far. Ar. T.): Hz. Mevlana

Ser-tācı gürüh-ı evliyānuñ
Şāh u çelebisi aşfiyānuñ b.150/ s.50

āsmān (Far.):Güm güm ses çıkaran davul

Güm güm öter āsmān şadālan
Güm-geşte zemīn bu mācerādan b. 297/ s. 76

‘Aşk (Ar.): Ateş-i gül-endām

Velhāşıl o āteş-i gül-endām
Bu cünbüş ile geçürdi eyyām b.330/ s.84

Aşkar (Ar.): Aşk ile konuşan insan

Nuṭṭa gelüp Aşkar-ı gül-endām
Didi ne sebebdan itdün ārām b.1583/s.322

āteş (Far.):1.Aşk

Ben āteşe eylerim tekā-pū
Dirsün ki yol üzre var ḳorḳu b.1035/s.216

2. Feryat eden insan

Geh ebre süvār olurdı çün bād
Geh āteşe itdürürdi feryād b.1399/s.288

3. Yağmur

Āteş mi yağar hevā yüzinden
Gül mi biter iştikā yüzinden b.284/ s.74

āteş-i ğam (Ar. Far.): Deniz

Dünyāları tutmuş āteş-i ğam
Gird-ābları çeh-i cehennem b.1589/s.322

āyine (Far.): Berf, kar

Bağ bağ felek-i siyāh-kāre
Āyine götürdi Zengibāre b.1334/s.272

āyine-i ‘Āşk (Far. Ar.): Hayret (Hikāye kahramanı)

Āh-ı dilüñ itme zengī-i mest
Āyine-i ‘Āşk’ı itme işkest b.856/s. 186

āyine-i sīm-i havza (Far. Ar.): Üzerinde resim yapılan nesne

Āyine-i sīm-i havza her dem
Taşvīr olunurdi başka ‘ālem b.680/ s. 154

‘azîz-i maṭlûb (Ar. Far.):Güneş

Yüz tutdı velî ‘azîz-i maṭlûb
Ammâ ki ağardı çeşm-i Ya‘kûb b.1875/s.378

bāde (Far.): Deniz

Zencîrimiz idemez küşāde
İllâ ki ḥüsâm-ı mevc-i bāde b.1541/s.314

bāġ (Far.): Cünun şarabıyla aklı başından gittiği için ayağı bağlanan(zincirlenen) mecnun

Şahbâ-yı cünûn alup dimâġın
Baġlandı ayağı cûya bâġın b.602/ s.140

baġr-ı bî-kerâne (Ar. Far.):Mesnevi

Gûyâ ki o baġr-ı bî-kerâne
Olmuş ḥum-ı rengden nişâne b.2031/s.408

baġt (Far.):1. Ortalık kızıştıran insan

Geh baġt gehî sipihr ü geh yâr
Gözyaşını kıldı germ-i bâzâr b.1417/s.290

2. Uyanık insan

Baġtuñ daġı istemezdi bî-dâr
Şâyed vire ḥâb-ı yâre âzâr b. 566/ s. 132

3. Vefasız insan

Ey baht nedür bu bî-vefâluḡ
Hiç yok mı senüñle aşnâluḡ b.1430/s.292

bālā-yı bülend (Far.): Kargaşa çıkaran, kıyamet koparan insan

Bālā-yı bülendi maḥşer-içād
Ḳaddiyle belā-yı asmān şād b.427/ s.102

bām (Far.):1. Ağzında gümüş ney bulunan insan

Sultān-ı dey itdi şehri tezyîn
Düşdi leb-i bāma nāy-i sîmîn b.1350/s.278

2. Ağzından şikâyet sözcükleri çıkan insan

Yah-pāre olup zebān-ı güyā
Geldi leb-i bāma ḥarf-i şekvā b.1351/s.278

bār-āver-i āteş-i cevānî (Far. Ar.): Erguvan ağacının çiçekleri

Nev-reste nihāl-i ergavānî
Bār-āver-i āteş-i cevānî b. 658/ s.150

barḡ (Ar.): Art arda aksıran insan

Çarḡ itdi dimaḡını mu‘aṭṭar
Barḡ eyledi ‘aṣāyı mükerrer b.613/ s.142

baş (T.): Can

Ger çarh muhâlefet iderse
Başım vireyim kılın giderse b.1182/s.246

bañn-ı feres (Ar. Far.):Mâ-sivâ, dünyâ ilgisi

Bu nâr-ı fenâdan olma ferrâr
Bañn-ı feres içre girme tekrâr b.1599/s.324

Bedahşân (Far.): La'1

Her tûde-i hâk olup Bedehşân
Lâ'1 ırmağı oldu bâğa cûşân b. 615/ s.142

bedr (Ar.):Bina yapan kişi, bânî

Bedr itdi esâs-ı şubhı te'sîs
Manzûr-ı Cem oldu taht-ı Belkîs b.1867/s.376

bedr-i kâmil (Ar. Far.): Aşk

Seyr eyler idi o bedr-i kâmil
Her gice hezâr-sâle menzil b.1523/s.310

behişt (Far.): Alay-ı sürh-pûş-ı cünd-i envâr ile sarmaş dolaş
olmuş insan

Dîger niçe sürh-pûş-ı pür-cûş
Her biri behişt ile hem-âgûş b.1950/s.394

belā-yı āsmān (Ar. Far.): Şād olan insan

Bālā-yı bülendi maḥşer-icād
Kaddiyle belā-yı āsmān şād

b.427/ s.102

belā-yı dūrī (Ar. Far.):Ateş

Gördükce o bāğ-ı pür şürûr
Dağlardı dilin belā-yı dūrī

b.1686/s.342

Beni Maḥabbet kabilesi (Ar. T.): Ok

İster okı gitmeye yabāna
Kendi çekinir zih-i kemāna

b.269/ s.72

berf (Far.): Deycūr ile ülfet eden insan

Deycūr ile berf idince ülfet
Bir kâlebe girdi nūr u zûlmet

b.1329/s.270

berg ü eşcār (Far. Ar.): Secde eden insan

Hep secdeye vardı berg ü eşcār
Ḥayretle eridi aqđı enhār

b. 293/ s.74

berg-i gül (Far.):Utancından çatlayan insan

Geh lâ'li açup o gūne şohbet
Berg-i gül olurđı çāk-i ḥürmet

b.390/ s.96

berk (Ar.): Tatlı gülüşlü insan

Berk itdi o güne bir şeker-ḥand
Kim mäh ider oldu aña sevgend b.594/ s.138

bî-çāre (Far.): Hüsn

Yār olmuş idi buña heves-nāk
Bî-çāreye ejder oldu tiryāk b.1090/s.226

bîd-i Mecnūn (Far. Ar.): Saçlarını dağıtan insan

Zülfin dağıtınca bîd-i Mecnūn
Leylî'ye düşerdi kayd-ı hāmūn b.655/ s.150

bîm ü ümmîd (Far.): Dalgalanan deniz

Geh zāhir olup hezār tehdîd
Geh mevc ururdu bîm ü ümmîd b.294/ s.74

bîm ü ye's ü ḥayret (Far. Ar.): Deniz

Mevc urmada bîm ü ye's ü ḥayret
Yok anda te'essüfe liyākāt b.1853/s.372

bî-mecāl (Far. Ar.): 1. Aşk

Söyler mi beni nedür ḥayālî
Gāhice añar mı bî-mecālî b.1312/s.268

2. Aşk

Lālāsı idi o bî-mecālũñ
Ebriydi o gevher-i hayālũñ b.1120/s.234

binā (Ar.): Hayret (Hikāye kahramanı)

Yıkmağ bu bināyı nā-revādur
Kim bir yüzi yardan yanadur b.858/s. 186

bî-nemek (olmak) (Far.): Şairlik

Muğlim dime bu demek degül mi
Şa‘irligi bî-nemek degül mi b.732/ s.164

bir şāhda iki gonca-i gül (T. Far.):Hüsn ü Aşk

Bir şāhda iki gonca-i gül
Birbirlerine olurdı bülbül b.349/ s.88

büy-ı gül (Far.): Su

Feyz aldı sıfâlden kıranfûl
Büy-ı gül ile şulandı sünbül b. 592/ s.136

bülbül (Far.):1. Figan eden insan

Bülbülde mi gülde mi bu efgān
Sünbül mi olan‘acep perişān b.280/ s.72

2.Sarhoş insan

Nālān olarak gezerken ol māh
Bir bülbül-i mest gördi nāgāh b.1758/s.356

bülbül-i hūş-elhān (Far. Ar.): Hüsn

Ya 'nī ki o bülbül-i hūş-elhān
Hāmūş hāmūş iderdi efgān b.557/ s.130

büt (Far.):1. Sevgili

Kaṅgı büt için ider teḥayyül
Zünnār olamaz mı baña kākül b. 411/s.98

2. Sevgili

Olsam o büti görüp Berehmen
Maḥbūbına ḥidmet eylesem ben b.412/s.100

büt-i āteşin (Far.): Sevgili

Bîçāre gönül ğamıyla yansın
Tek ol büt-i āteşin inansın Tardiye V/s.234

cām-ı bākī (Far. Ar.): Aşk, arzu, özlem

Mest ide beni o cām-ı bākī
Efzūn ide vaşl o iştiyākı b.1755/s.356

cām-ı ferāh (Far. Ar.):Gönle ferahlık veren şarap

Bir cām-ı ferāhla eyle huş-yār
Tā mest olayım dü bāre tekrār b.1919/s.388

cām-ı gül-reng (Far.):Ay ile alay eden insan

Mey kırmızı-i şafaqla hem-reng
Müstehzî-i māh cām-ı gül-reng b.1655/s.336

cām-ı la'lin (Far. Ar.):1.Kırmızı şarap

Seyr eyledi cūy-ı şîri Şîrîn
Ferhād'ına şundı cām-ı la'lin b.1874/s.378

2.Şafak kızılığı

Seyr eyledi cūy-ı şîri Şîrîn
Ferhād'ına şundı cām-ı la'lin b.1874/s.378

cān ile helāk (Ar. Far.):Birbiriyle kucaklaşan iki insan

Nîk ü bedi idelim ferāmūş
Cān ile helāk ola hem-āgūş b.1544/s.314

cedvel-i sîm (Ar. Far.): Kaçmaya çalışırken donup kalan,
yakalanan insan

Şahrādan idüp girîze taşmîm
Südlîce'de kaldı cedvel-i sîm b.1343/s.276

Cedy (Ar.): Pervin ile süslenip, kendisini Hz. Muhammed'in torunları Hz. Hasan ve Hüseyin'e armağan eden kimse.

Pervin ile Cedy olunca tezyin
Sıbteynine tuhfe kıldı ta'yin b.118/s.44

cemre (Ar.): Ayağı kayıp düşen insan

Cemre eger olmasaydı lağzān
Düşmezdi zemine tā hazirān b.1357/s.278

cevv-i fānūs (Ar. Ar.): Mektep

Olsun meh ü mihr-i çarh me'nūs
Pervāne vü şu'le cevvi-i fānūs b.355/ s.88

ceyş (Ar.):Deryā

Ve'l-hāşıl o ceyş-i mevc-der-mevc
Şad reng ile geldi fevç-der-fevc b.1956/s.394

ciger (Far.): Yaralanabilen bir organ

Bîñ gevher-i eşk ile idüp yas
Zahm-ı cigere ekerdi elmās b.1098/s.226

cihān (Ar.):Bütün insanlar

Bahş itse ider cihānı ilzām
Bir sözle ider fiḥāmı ifḥām b.369/ s.90

cū-bār (Far.):Divane, zincire vurulmuş insan

Cū-bāran için uruldu zencir
Turmaz yine kimden oldu dil-gir b.281/s.72

cūy-ı şir (Far.):Sabah

Seyr eyledi cūy-ı şiri Şirin
Ferhād'ına şundı cām-ı la'lin b.1874/s.378

cünd-i perî (Ar. Far.): Huş-rübā'nın arkadaşları

Ol bāğa ki bakdı 'Aşk-ı pür-şür
Ne cünd-i perî göründi ne hūr b.1678/s.342

cünün (Ar.): Şarap

Sermest-i cünün şakik-i Nu'mān
Müstehzî sāgar-ı dıraḥşān b.657/ s.150

çāder (Far.): Gökyüzü

Cāy oldu cemāl-i Hüsn'e çāder
Bir mäh idi oldu ser-be-hāver b.849/s.186

çāh-ı Zemzem (Far. Ar.): 1. Gece

İsmā'il mihri tutdı mükrem
Öpdî ayağını çāh-ı Zemzem b.1871/s.378

2. Hürmet için birinin ayağını öpen insan

İsmā‘il mihri tutdı mükrem
Öpdü ayağını çāh-ı Zemzem b.1871/s.378

çār-erkān (Far. Ar.) : Bir şeyden büyük övünç duyan insan.

Çārüm felegi kılınca seyrān
Fāhr itdi dü-bāre çār-erkān b.93/s.40

çarḥ (Far.) : 1. Aniden ayrılığa karar veren insan

Bilmezdi ki çarḥ-ı kār-nā-sāz
Fūrkatde vire qarār nā-sāz b.1081/s.224

2. Birini esir alan kişi

Çarḥ itdi beni esir-i hicrān
Bu teşneyi kıldı sir-i hicrān b.989/s.208

3. Burnuna güzel kokular gelen insan

Çarḥ itdi dimağını mu‘atṭar
Barḳ eyledi ‘atşâyı mükerrer b.613/ s.142

4. Gaddar insan

Çok sürmedi n’eyleyeyim bu bāzār
Çok gördi bu zevkî çarḥ-ı ğaddār b.828/ s. 182

5. Ğaddar insan

Hoşdur yıkılsa çarḥ-ı ğaddār
Hoşnūd ola tek cenāb-ı dil-dār b.1115/s.230

6. Mektep

Olsun meh ü mihr-i çerḥ me' nūs
Pervāne vü şu'le cev-v-i fānūs b.355/ s.88

7. Muhalif insan

Ger çarḥ muḥālefet iderse
Başım vireyim kılın giderse b.1182/s.246

8.Kötü amaçlı, sert, amansız ve hiçbir zaman lütfuna mazhar olunmayan bir insan

Çarḥuñ saña maḳşadı yamāndur
Zirā ḳatı tünd ü bī-amāndur
Luṭf itmesi de velī gümāndur bent 2/ s. 80

çarḥ-ı āşüb (Far.): Kendisinin istenip istenmediğini merak eden insan

Derdi ki 'aceb bu çarḥ-ı āşüb
Ben ḥākini eylemez mi maṭlūb b.408/ s.98

çarḥ-ı çenber (Far.):Çenber gibi dönen dönek bir insan

Mehd içre uyu ki ey semen-ber
Ḳalmaz bu revişde çarḥ-ı çenber bent 5/ s.82

çar-ťāk-ı ecrām (Far. Ar.): Gökyüzü

Engūr-ı siyāhı Hindū-yı bām
Ammā yeri çār-ťāk-ı ecrām b.660/ s.152

çemen (Far.): Yüz

Rūy u lebe itmeyüp tenezzül
Açsun çemeni görölmedük gül b.777/ s.172

çenar (Far.): Elini kaldırıp adeta ateşli sözler söyleyen asi bir kişi

Qaldurđı elin çenār-ı ser-keş
Bir söz didi var içinde āteş b. 627/ s.144

çeşm (Far.): Cādū

Bī-ḥadd ü kıyās çeşm-i cādū
Olmuş o benefşezāra āhū b.667/ s.152

çeşm (Far.): Mest olan ve özlem çeken insan

Pistānı turunç-ı bāğ-ı cennet
Çeşmi o turunca mest-i ḥayret b.440/ s.104

çeşm-i siyāh (Far.): Destur veren insan

Küfr olsa ḥarāb-ı dīne me'mūr
Çeşm-i siyāhı virürdi destūr b.525/ s.124

çeşm-i Ya'kūb (Far. Ar.):Dolunay

Yüz tutdı velî 'azîz-i ma'hlûb
Ammâ ki aġardı çeşm-i Ya'kūb b.1875/s.378

Dānende-i rāz-ı ins ü cān (Far. Ar.): Tanrı

Kaldurdu başını āsmāna
Dānende-i rāz-ı ins ü cāna b.1409/s.290

dāver (Far.): Hüsn

Emr eyler ise eger o dāver
Lā şey gibidür baña bu şeyler b.1513/s.310

dehān (Far.): Mucizeler gösteren insan

İ'cāz da ol dehāna ma'kşūr
Bir nokta vü şerh-i āyet-i nūr b.422/ s.100

dehşet (Ar.): Deniz

Gördi karalardan aşdı zulmet
İtdi o cüvānı ġarḳ-ı dehşet b.1379/s.284

Delv (Ar.): Ağlayarak perişan bir hâlde “Zemzem hakkı için bir damlacık su” diyerek su arayan ve sonra su bulmanın sevinciyle övünüp, dönerken “Ya Muhammed!” diye ses çıkaran” dülâb-ı Muhammedî’ye benzeyen insan.

Delv ağlayub oldu hâli derhem
Bir reşhâ deyüb be-çâh-ı zemzem b.116/ s.44

Bir feyz ile şâd olub övündi
Dülâb-ı Muhammedî’ye döndi b.117/s.44

deryâ (Far.): Aşk

Sen kanda ol âftâb kanda
Deryâ kanda ser-âb kanda b.1281/s.262

dest (Far.): Karşısındakinin gücünü kırarak galip gelen insan

Zih-gür-i mücevher ile ol dest
Ser-pençe-i mihri kıldı işkest b.435/ s.104

deş (Far.):Deniz

Bir cānibi baħr-ı nūr-peyker
Bir cānibi deşt-i mevc-i aħdar b.1929/s.390

devâ (Ar.):Hüsn

Zirâ sen o ķimyâya muħtâc
Derdüñ senüñ ol devâyâ muħtâc b.1895/s.382

deycūr (Far.): Berf ile ũlfet eden insan

Deycūr ile berf idince ũlfet
Bir k̄ālebe girdi nūr u z̄ulmet b.1329/s.270

dil (Far.): Hayret-i ğamla lal olmuş Galip gibi bī -mecāl olmuş

Dil hayret-i ğamla lāl kaldı
Ġālib gibi bī-mecāl kaldı Tardiye VI.bent/s.296

dil (Far.): Āşık olan insan

Bir şāha esīr oldu kim dil
Her bendesi Ġahramān-ı k̄ātil Tardiye 1/s.232

dil (Far.): Sarhoş ve dehşete kapılmış insan

Min ba'd dil oldu mest ü medhūş
'Akl eyledi baħr-ı nuṭkī hāmūş b.18/s.22

dil-efrūz (Far.): Aşk

Kim Hūsn seninçün oldu dil-sūz
İnşāf kıl imdi ey dil-efrūz b.1066/s.222

dil-fiġār (Far.): Aşk

Çün tıfl-ı şerer o dil-fiġārı
Beslerdi ki yaķa her diyārı b.1122/s.234

dil-nüvāz (Far.): Aşk

Çün tıfl-ı şerer o dil-fiğārı
Beslerdi ki yağa her diyārı b.1122/s.234

dil-rübā (Far.):Hüsn

Yakmazsañ eger bu hoş sarāyı
Bulmazsıñ ebed o dil-rübāyı b.1762/s.356

dīvān (Far.):Saz şairlerinin şiirleri

Gördüñ mi bu vādī-i kemīni
Dīvān yolu sañma bu zemīni b.2015/s.404

dūd (Far.): Fikr-i canan ile edilen ahlar, feryatlar

Gitmez bu hevā dimağımızdan
Bu dūd çıkar ocağımızdan b.1293/s.264

dudak (T.): Lā'lı

Qaysileri reng-i lā'lı-i Leylā
Mecnūn-ı hayālī cām-ı şahbā b.664/ s.152

dür (Far.): Yağmur

Her dür ki şehābdan döküldi
Etfāl-i çemen sevindi güldi b.607/ s.140

ebr (Far.):1. Bahçeyi hazineye çeviren insan

Ebr eyledi bāğ tūşe-gencūr
Şekkerde uçardı tūfī zenbūr b.608/ s.140

2.At

Geh ebre süvār olurdı çün bād
Geh âteşe itdürürdi feryād b.1399/s.288

ebruvān (Far.): Kılıç çeken insan

Zülfe çeküp ebruvānı şemşir
İki tarafa bölündi zencir b.430/ s.102

ecel (Ar.): Yoldan geçen biri

Geçdi o yolu ecelden aqdem
Qaldı geride sarāy-ı mātēm b.1536/s.314

eczā-yı zemāne (Ar. Far.):Kendisine elbise giydirilen insan

Mihr eyledi şubh 'ihn-i menfūş
Eczā-yı zemāne oldı gül-pūş b.1873/s.378

efgān (Far.): Yanıcı madde

Söz kanda bu kulzüm-i belādan
Efgān yanar bu mācerādan b.1096/s.226

efkār (Ar.): Yolcu

Ağreb bu ki toñdı rāh-ı efkār
Sekteyle gelürdi ʔab‘a eş‘ār b.1370/s.282

efkār-ı ğam (Ar. Far.): Zincir

Efkār-ı ğam eylese teselsül
Gisūsın iderdi hep ʔahayyül b.1074/s.222

efvāḥ (Ar.): Şeyh Galib’in şiirini anlayamayan vasat insanlar.

Efvāḥa sözüml olaydı dem-sāz
Lāzım mı idi felekde pervāz b.215/ s.60

emrūd (Far.): Bahçeye testiyle su taşıyan kişi

Emrūd ki āb-dār u ḥūşdur
Destiyle o bāġa āb-keşdür b.661/ s.152

encüm (Ar.):1. Felek, gökyüzü

Biñ mīḥ ile na‘l-i māhı encüm
Deycür-ı şitādan eyledi güm b.1336/s.274

2. Nal ustası

Biñ mīḥ ile na‘l-i māhı encüm
Deycür-ı şitādan eyledi güm b.1336/s.274

endişe (Ar.): Açılan yolda yürüyen kişi

Dest-i nigeinde tiğ-i diğkat
Endişeye ³⁴dâğ açardı hayret b.407/ s.98

enhār (Ar.): Hayret eden insan

Hep secdeye vardı berg ü eşcār
Hayretle eridi ağıdı enhār b. 293/ s.74

envār (Ar.): Perde arkasına gizlenen insan

Tā mihr ide māha ‘arz-ı dīdār
Zulmāt-ı hafāya girdi envār b.53/ s.32

envār-ı fuyūz-ı Mürşid-i Rūm (Ar. Far.): Mevlana Celaleddin-i Rumi

Envār-ı fuyūz-ı Mürşid-i Rūm
Āfāka fūrūgum itdi ma‘lūm b.2025/s.406

ergavān (Far.): 1. Ağlayan insan

Gül mī güler ergavān mī ağlar
Etfāl-i nihāl kan mī ağlar b.279/ s.72

2. Yarası sürekli kanayan canlı

Müşg idi nesīmi būstānuñ
Dīñmezdi rū‘āfi ergavānūñ b.609/ s.140

³⁴ Rāh: Ü

ervāḥ (Ar.): Hasret çeken insan

Tā nāmiye öyle oldu kuvvet
Ervāḥ çeker nihāle ḥasret b.605/ s.140

Esed (Ar.): Birinin adını anan insan

Kıldı Esed ibn-i 'ammīni yād
Taḥlişine andan oldu imdād b.114/s.42

eş'ar (Ar.): Bir yere yollarda düşse kalka gelen insan

Ağreb bu ki toñdı rāh-ı efkār
Sekteyle gelürdi ṭab'a eş'ār b.1370/s.282

eṭfāl -i çemen (Ar. Far.):1. Bahçedeki çiçekler

Bilmem ne şarāb içürdi ḥurşid
Eṭfāl-i çemen hep oldu Cemşid b.588/ s.136

2. Çiçekler

Her dūr ki seḥābdan döküldi
Eṭfāl-i çemen sevindi güldi b.607/ s.140

eṭfāl -i nihāl (Ar. Far.): Kan ağlayan insanlar

Gül mi güler ergavān mı ağlar
Eṭfāl-i nihāl kan mı ağlar b.279/ s.72

Fahr-ı 'Âlem (Ar. Far.): Hz. Muhammed

Evşâf-ı Burâk-ı Fahr-ı 'Âlem
Raşşıyye-i Nef'î andan aqdem b. 194/ s. 56

felek (Ar.):1.Günahkar ve Zengibar'a ayna gösteren insan

Bak bak felek-i siyeh-kâre
Âyine götürdi Zengibâre b.1334/s.272

2 Hüsn'ün isteklerine uyan insan

Bu mıydı ümîd senden ey mâh
Câdû ola vaşlıma hevâ-h'âh b.1414/s.290

3. Şaşkın bir şekilde havuza dalan insan

Ol havza felek garîk ü mebhût
Mîhr ü mehi hem-çü Yûnus ü hût b.681/ s.154

felekler (Ar.): Birbirine giren, kavga eden insanlar

Birbirine girdiler felekler
Ağlar kimisi güler melekler b.289/ s.74

feyz-i mülhem (Ar. Far.): Şairlere Allah tarafından ilham edilmiş feyz, şairlik gücü

Sîr-âb-ı hayâli feyz-i mülhem
Bî-tâb-ı maqâli sırr-ı mübhem b.456/ s.110

feyz-i şubh-ı vuşlat (Ar. Far.):Kıskançlığa kapılan insan

Evvel bir alay sefid-hil'at
Reşk-âver-i feyż-i şubh-ı vuşlat b.1944/s.392

fikr (Ar.): Ağaç

Çıkmaz ne umûrî şâh-ı fikre
Düşmez yolu seng-lâh-ı fikre b.361/ s.90

fürkat (Ar.):Bir yere gelip orayı yağmalayan insan

Fürkat gelüp itdi cümle yağma
Gönlümde o neş'e kaldı hâlâ
Mest-i mey-i i'tibâr idim ben TardiyeII.bent/s.328

fürkat (Ar.):Ok

İtme beni fürkate nişâne
Bed-'ahdi ne hâcet imtiyhâne b.1567/s.318

ğam (Ar.):1. Ateş

Yansun ğamına bu cân-ı bî-bâk
Tek ğamzesi olmasun zehir-nâk b.1055/s.218

2. Satın alınan şey, mal

Lâzım baña niçe nağd-ı güftâr
Tâ cins-i ğama olam hırîdâr b.537/ s.128

3.Süz

Süz-ı ğam ile idüp müvāsā
 Hāndān görünürdi şu'le-āsā b. 572/ s. 132

ġam-ı nihān (Far.): Misafir

Tevkîr için ol ġam-ı nihāna
 Eylerdi bu beyt ile terāne b.1860/s.372

ġamze (Far.): Zehirli ok

Yansun ġamina bu cān-ı bî-bāk
 Tek ġamzesi olmasun zehir-nāk b.1055/s.218

Ġayret (Ar.): Kuş

Ġayret daġı açdı perr ü bālin
 Yād itdiler ol şehūñ vişālin b.1515/s.310

gencîne (Far.): Divan, şairlerin şiirlerini topladıkları eser.

Her birisi şā'ir-i suġan-senc
 Gencîneler elde cümlesi genç b.175/ s.54

gencîne-i mülk-i nāz (Far. Ar.): Sevgili (Aşk)

Şemşîr-be-kef o çeşm-i sāhîr
 Gencîne-i mülk-i nāza nāzır b.446/ s.106

gencūr-ı cevahir-i şanāyi (Far. Ar.): Şair Nabî (ö. 1712)

Gencūr-ı cevāhir-i şanāyi
Ol san'atı yok ki zevke rāc b.230/ s.62

gerdūn (Far.): Hüsn ve Aşk'ın adını kötüye çıkarmak için dönüp duran insan

Bunlar dağı tıfl-ı bî-serencām
Gerdūn tolaşur ki ide kem-nām b.310/s.78

gevher (Far.): Ādete donmuş kıvılcımın etrafını saran buz kütlesi

Efsürde olup şirār-ı ser-keş
Gevherler içinde kaldı āteş b.1340/s.274

gevher (Far.):Söz

Deryā-yı şarāb-ı fikre dalsın
Anı göreyim ki gevher alsın b.781/ s.172

gevher-i ḥayāl (Far. Ar.): Aşk

Lālāsı idi o bî-mecālūñ
Ebriydi o gevher-i ḥayālūñ b.1120/s.234

gevher-i rāz (Far.): Diş

İşmet kımaz olmağa dehen-bāz
Peydā idi lik gevher-i rāz b.391/ s.96

gīsū (Far.):İnsan

Müşg kāfilesin urup o gīsū
Her tārına dizdi qurş u tenzū b.464/ s.112

gīsū-yı siyāh (Far. Ar.): İmana düşman bir insan

Bīmār nigāhı düşmen-i cān
Gīsū-yı siyāhı haşm-ı imān b. 431/ s.102

giyāh (Far.): Feryat figan eden insan

Şalt bende degül bu fīkr-i cānān
Ölsem de giyāhım eyler efgān b.1291/s.264

gonca (Far.):1. Hüsn

Lākin buña tesliyet gerekdür
Bu goncaya terbiyet gerekdür b.1010/s.210

2. İçi kırmızı şarap dolu kadeh

Bu bey^e ü şirādur itme āveh
Vir gonca vü al hezār dūzaḥ b.832/s. 182

3. Nevruz kabası(elbisesi)giymiş insan

Her kūçede bir şabāh-ı firūz
Her goncada bir kaba-yı nevrūz b. 587/ s.136

4. Sevgili

Ey ğonca uyu bu az zamāndur
Çarĥuñ saña maqşadı yamāndur bent 2/ s.80

5.Yer ve gökyüzünün sırlarından söz eden insan

Her ğonca ki çıkdı gülsitāndan
Rāz açdı zemīn ü āsmāndan b. 617/ s. 142

6.Hayretle dili tutulmuş insan

Ħayretle dehān-ı ğonca ebkem
Düşdi gül-i şu‘le üzre şeb-nem b.1792/s.362

ğonca-i nūr (Far. Ar.): Mum

Zī-rūĥ olaydı ğonca-i nūr
Nūş-ı lebine olurdu zenbūr b.514/ s.122

ğonca-i ter (Far.): Aşk

Qandīl gibi o ğonca-i ter
Aşılma fūrūġın itdi ber-ter b.1423/s.292

ğonca-meşreb (Far. Ar.): Aşk

Dil-teng olayım ve mühr-ber-leb
Tarılmaya tek o ğonca-meşreb b.1053/s.218

ğonce (Far.): Gül ile dedikodu yapan insan

Bülbül gibi geldi şevk-i bâli
Açdı güle ğonce kıl ü kâli

b.621/ s.144

göñül (T.):1. Kırılabilen nesne, mücevher

Göñlü kırığın töküb gözinden
Âteş dökülürdi her sözinden

b.1101/s.228

2. Ele alınıp ikram edilen şey

‘Aşk’a virüp istimâlet-i tām
Göñlin ele aldı kıldı ikrām

b.1891/s382

göñül kırığı (T.): Gözyaşı

Göñlü kırığın töküb gözinden
Âteş dökülürdi her sözinden

b.1101/s.228

göz süzmek (T.): Nazlı nazlı baygın bakmak

Gāhice ki ‘Aşk göz süzerdi
Hayretle bu şūh cān üzerdi

b.406/ s. 98

gūş (Far.): Kişi, insan

Olsa ne kadar ḥarāb ü mağşūş
Yokdur bunu bir işitmemiş gūş

b.210/ s.58

göl (Far.):1.Gölen insan

Göl mi göler ergavān mı ağlar
Etfāl-i nihāl kan mı ağlar b.279/ s.72

2. Figan eden insan

Bülbülde mi gülde mi bu efgān
Sünbül mi olan ‘acep perişān b.280/s.72

3. Gizlice öpüşen insan

Gizli öpüşüp gül ü karanfül
Nergislere el şalardı sünbül b.623/ s.144

4.İçki içen insan

Cennet gibi sebze cüş-ber-cüş
Eyler gül lāle nüş-der-nüş b.586/ s.136

5.Sevgili

Bilmezdi nedür bu gūne derdi
Kangı gül içündür āh-ı serdi b.975/s.206

6.Elbise

La ‘l-i lebi şu ‘le-i şeker-nüş
Göl ruhları nev-bahār-ı gül-püş b.452/ s.108

göl büse(Far.): Bağrı dağlanan insan

Geh kākölünü dökerdi dil-dār
Göl büseye dāđ açardı ruhsār b. 389/ s.96

göl-endām (Far.): Hüsn

Ėāyet hāzer it ki ey göl-endām
Bu nuţkuñı duymasın leb ü kām b.1015/s.210

göl-i harīm-i vuşlat (Far. Ar.): ‘Aşk

Kaldı o göl-i harīm-i vuşlat
Ol bāđda hemçü büm-ı ğurbet b.1692/s.344

göl-i leţāfet (Far. Ar.): Sākī

Mey vir baña ey göl-i leţāfet
Şor ki ne eylerim hikāyet b. 541/ s.128

göl-i semen-bū (Far.): Huşruba

Ancak o kadar ki ol sühan-gū
Ėamūş idi bu göl-i semen-bū b.1640/s.334

gölzār (Far.): Haberci kişı

Cennet haberin getürdi gölzār
Tübāya nazāre Ėār-ı dīvār b. 619/ s.142

gürüh-ı aḥter (Far.): Huşruba'nın arkadaşları

Ne mäh u ne ol gürüh-ı aḥter
Ne şāh u ne kürsî-i mücevher b.1679/s.342

gürüh-ı evliyānuñ ser-tācı (Far. Ar. T.): Hz. Mevlana

Ser-tācı gürüh-ı evliyānuñ
Şāh u çelebisi aşfiyānuñ b.150/ s.50

ḥabāb-ı şahbā (Ar. Far.): Ateşten korkmayan insan

Yākūt gibi ḥabāb-ı şahbā
Hiç şu'leden eylemezdi pervā b.1347/s.276

hāle (Ar.): Huşruba

Şahbā vü piyāle cūş-ber-ı-cūş
Kıldı meh ü hāle nūş-ber-nūş b.1654/s.336

ḥāme (Far.)1. Hüsn'ün niteliklerini övgüyle anlatan kişi

Yād eyledüñ ol mehüñ şenāsın
Vaşf eyleyerek temām edāsın b.472/ s.112

2. Çok çevik, tez canlı insan

Ey ḥāme o rütbe olma çālāk
Esrār-ı nübüvvet olmaz idrāk b. 79/s.36

3. Herkes tarafından beğenilmeyi, değer görmeyi felaket olarak gören insan.

Dā'im bunı dir ki elde hāme
Āfet baña i'tibār-ı 'amme b.218/ s. 60

4.Hüsn

Söz çoğdı egerçi hāmesinde
Kān ağlayayazdı nāmesinde b. 862/s.188

5. Hüsn'ün niteliklerini övgüyle anlatan kişi

Ey hāme hezār bāreka'llāh
Olduñ cezebāt-ı Hüsn'e āgāh b.472/ s.112

6.Suskunlaşmış insan

Her-cāyī benefşe eyleyüp cūş
Hem hāme hem oldı nāme hāmūş b.625/ s.144

Ĥamel (Ar.): Bir şeyden şikâyet eden ve kendi cesaret ve yiğitliğini anlatan insan

Zīrā Ĥamel eyleyüb şikâyet
İtmişdi celâdetin hikâyet b.115/s.42

hañcer (Ar.): Hilal

Mirrîh'ün eli tonup şitâdan
Düşdi yire hañceri semâdan b.1363/s.282

hār ü hāşāk (Far.): Gam, keder

Tutmuş yolu çünkü hār ü hāşāk
Ol seyl-i şirāre eylesin pāk b.1546/s.314

ḥarf (Ar.): Kuş

Bir ḥarf ki lebden ide pervāz
Biñ ğūşda olmaz āşiyān-sāz b.1017/s.212

ḥarf-i mīm(Ar.): Aşk'ın ağzı

Ḥaṇçer gibi rādan idi bīmi
Şaqlardı lebinde ḥarf-i mīmi b.381/ s.94

Hārūt-ı nigāh (Ar. Far.): Bir şeyi ima eden insan

Hārūt-ı nigāhı itse imā
Üftāde-i çāh olur Züleyhā b.524/ s.124

ḥāṭır (Ar.): Donuk, verimsiz, kısır insan.

Elbette olub füsürde-ḥāṭır
Ma'nādan olur zebānı kâşır b.220/ s.60

ḥāver (Far.): Yastık

Cāy oldı cemāl-i Hüsn'e çāder
Bir māh idi oldı ser-be-ḥāver b.849/s.186

hayāl (Ar.): Renk ve kokusunu yitirmiş çiçek.

Gelmişdi kelāl güft ü ğūdan
Geçmişdi hayāl reng ü būdan

b.160/ s. 52

hayāl (Far.):Çeşme, pınar

SİR-āb-ı hayāli feyz-i mülhem
Bİ-tāb-ı maḳāli sır-ı mübhem

b.456/ s.110

Hayber (Ar.):Karanlık gece

Çekdi yine Zūlfekārı Hayder
Şemşir ile feth olundu Hayber

b.1868/s.376

Hayder (Ar.):Güneş

Çekdi yine Zūlfekārı Hayder
Şemşir ile feth olundu Hayber

b.1868/s.376

hayret (Ar.):1. coşkun su

Mevc urmağ ile muḥīt-i fikret
Cüş eyledi hayret içre hayret

b.17/s.22

2. Endişeye yol açan bir kişi

Dest-i nighinde tīg-i dikkat
Endişeye rāh açardı hayret

b.407/ s.98

Ḥazret-i Pādšāh-ı “Levlāk” (Ar. Far.): Hz. Muhammed

Çün Ḥazret-i Pādšāh-ı “Levlāk”
Tekmīl ile kıldı seyr-i eflāk b.105/s.42

hecr ü vuşlat (Ar.): Bir araya gelen insanlar

Mekteb o ḥarem-sarāy-ı vahdet
Cem’ oldılar anda hecr ü vuşlat b.353/ s.88

heft āşiyān (Far.):Gökyüzü

Şüretleri çıkdı āsmāna
Zeyn oldı bu heft āşiyāna b.1773/s.358

her-cāyī benefşe (Far.): Coşmuş insan

Her-cāyī benefşe eyleyüp cūş
Hem ḥāme hem oldı nāme ḥāmūş b.625/ s.144

hevā (Ar.): Doğana benzeyen göğsünü gösteren kişi

Gösterdi hevā çü sīne-i bāz
Kimdür vire murg-ı h̄āba pervāz b.601/ s.140

hezār gülşen (Far.): Şeyh Galip’in Hüsn ü Aşk mesnevisi

Dāğ-ı dile bir şerāre koy sen
Vir jāle vü al hezār gülşen b.833/s. 182

Hızr (Ar.): Suhan

Ey Hızr-ı fütādegān söyle Tardiye II.bend/s.296

Hızr-ı ma'nā (Ar.):Birinin eteğini tutan kişi

Gerdūn gibi cāme-pūş-ı ḥadrā
Dārende-i zeyli Hızr-ı ma'nā b.1885/s.380

hicrān (Ar.): Su

Çarḥ itdi beni esir-i hicrān
Bu teşneyi kıldı sir-i hicrān b.989/s.208

himmet (Ar.): Üzengiye ayak basan insan

Çün basdı rikāba pāy-ı himmet
Zin ḥānesi idi beyt-i vaḥdet b.72/s.36

ḥūn (Far.): 1.Şarap

2.Deniz

Dil-beste-i sāz-ı erḡanūnuz
Hem silsile-bend-i mevc-ḥūnuz b.1540/s.314

ḥūr (Ar.): Huşruba

Ol bāğa ki bakdı 'Aşk-ı pūr-şūr
Ne cünd-i perī göründi ne ḥūr b.1678/s.342

hürşid (Far.) 1.At

³⁵Hürşide süvār olub çü 'İsā
İtmezdi seyāhatı mübālā b.1525/s.312

2. Çemen çocuklarına şarap içiren kişi

Bilmem ne şarāb içürdi hürşid
Etfāl-i çemen hep oldı Cemşid b.588/ s.136

Hürşid-i sipihr-i şulb-i Hayder (Far. Ar.): Hz. Mevlana

Hürşid-i sipihr-i şulb-i Hayder
Zer silsile reh-rev-i Ğāzanfer b.141/ s.48

hürşid (Far.): Utanmış insan

Berķ urdı o şeb-çerāg-ı cāvīd
Şermiyle zemīne girdi hürşid b.95/s.40

Huş-rubā (Far.):Hale, ayın etrafını çevreleyen aydınlık

Āġüş-ı 'arīş içinde ol şāh
Āġüşına aldı 'Aşk'ı çün māh b.1653/s.336

Hūt (Ar.): Hz. Muhammed'in ayağının tozuna yüz süren insan.

Hūt eyledi zīr-i hāke āheng
Gird-āb-ı hafāya girdi har-çeng b. 113/ s.42

³⁵ Bu beyit. Ü'de bulunmamaktadır.

hüdhüd (Ar.): Suhan (Hikâyede Hüsn ile Aşk arasında aracılık eden kişi)

Kim böyle kuruldu tā bu dīvān
Muhtāc idi hüdhüde Süleymān b.818/ s.180

hümā-yı devlet (Far. Ar.): Hüsn

Huffāş-veş ol hümā-yı devlet
Şeb-revligi eylemişdi ādet b. 561/ s.132

hümā-yı rif‘at (Far. Ar.): Aşk ve Gayret

Bāl açdı iki hümā-yı ³⁶rif‘at
Düşdi yola hemçü büm-ı ğurbet b.1321/s.270

Hüsn ü ‘Aşk (Ar.): Taçsız kalmış insan

Nā-güfte kalup maḳāl-i mi‘rāc
Kalmışdı bu Hüsn ü ‘Aşk bi-tāc b. 161/ s.52

Hüsrev (Far.): Hüsn (Hikâyenin kadın kahramanı)

Tevfika refiḳi eyle pey-rev
Şāpūr’ı bul ol cihāna Hüsrev b.819/ s.180

Hız. Süleymān (Ar.): Hüsn

Kim böyle kuruldu tā bu dīvān
Muhtāc idi hüdhüde Süleymān b.818/ s.180

³⁶ devlet: Ü

ihvān (Ar.): Beş parmak

Kan itdi biribiriyle ihvān
Engüşt ile pençe şāh-ı mercān b.1344/s.276

iki cān-bāz (T. Far.): Aşk ve Gayret

Emrini dutup ol iki cān-bāz
Manşūr olup oldılar ser-efrāz b.1308/s.268

iki çerāğ-ı rūşen (Far.): Hüsn ve Aşk

Kıldı iki çerāğ-ı rūşen
Nüzhet-geh-i Ma'nā'yı neşimen b.628/ s.146

iki māh (T. Far.):1. Hüsn ve Aşk

Emrine teḥāluf emr-i düşvār
Ayrıldı ol iki māh nā-çār b. 847/s. 184

2. Hüsn ve Aşk

Oldı heme dem be-vefk-i dil- ḥāh
Birbirine müşteri iki māh b.827/ s.180

3. Hüsn ve Aşk

Re'y eylediler ki bu iki māh
Birbirinin ola ḥāh nā-ḥāh b.313/s.78

iki ma' nā (T.Ar.): Hüsn ü Aşk

Mekteb olup arada heyūlā
 Bir şūrete girdi iki ma' nā b.348/ s.88

iki şeh (T. Far.): Hüsn ve Aşk

Ol hāle sebeb bu iki şehmiş
 Her biri süvār-ı mihr ü mehmiş b.302/s.76

iki şem' -i kāfūr (T. Ar.): Hüsn ü Aşk

Yek nūr olup iki şem' -i kāfūr
 Kıldı orasın sarāy-ı billūr b.347/ s.88

iki şūh-ı 'ākıl (T. Ar.): Hüsn ü Aşk

Kim ola bu iki şūh-ı 'ākıl
 Taḥsīl-i hūnerle bedr-i kāmīl b.340/ s.86

irticāl ve ğavġā (Ar. T. Far.): Yarışan iki insan

Tiġ ile zebān iderdi da'vā
 Hem-pā idi irticāle ğavġā b.757/ s.168

'İşmet (Ar.):Utangaçlığı ağzını açmasına izin vermeyen insan

'İşmet kıomaz olmaġa dehen-bāz
 Peydā idi līk gevher-i rāz b.391/ s.96

jāle (Far.)1. İlham

Dāğ-ı dile bir şerāre koy sen
Vir jāle vü al hezār gülşen b.833/s. 182

2. ‘Aşk

Bu jāleden it o māhı hoşnūd
Çün senden olur huşul-i maqşūd b.1741/s.352

qadem basmaq (Ar. T.): Bir yere varmak

Başmaqla qadem vücūd-ı pākī
Eflāke çıkardı Sevr-i hākī b.110/s.42

kādī-i sipihr (Ar. Far.): 1. Müşteri (Jüpiter gezegeni)

Tā ide o şāh-ı heft-iklīm
Qādī-i sipihre şer‘i ta‘līm b.100/s.40

2. Kendisine şeriat öğretilen kimse.

Tā ide o şāh-ı heft-iklīm
Qādī-i sipihre şer‘i ta‘līm b.100/s.40

kāfer (Ar.):Huşruba

Nuṭq eylemez idi hīç o kāfer
Ġamze idi tercemānı yekser b.1638/s.334

ķafes-nişin (Far.): Hüsñ

Düşdümse niyāza nāzeninim
Elden ne gelür ķafes-nişinin b.880/s.190

ķahr (Ar.): Kılıç vb. öldürücü madde

Ol şart ile kim sen eyle himmet
Tā küşte-i ķahruñ ola 'işmet b.1164/s.244

ķāle-i Haleb (Far. Ar.): Nâbî'nin klasik üslupta yazdığı Hayr-âbâd adlı eseri.

Bed-reng ise de ķumāş-ı Evren
Ķalmaz yine ķāle-i Haleb'den b. 238/ s.64

ķalem (Ar.) 1. Zahmet, eziyet ve sıkıntıya maruz bırakılmış insan

2.Şairin şairlik yeteneği

Hem bir dağı bu kim ol suĥan-senc
Vermiş ķalemine renc-i bî-genc b.204/ s.58

ķalem-i siyāh-cāme (Ar. Far.): Söze başlayan insan

Ya'nî ķalem-i siyāh-cāme
Bu tarz ile bed'ider kelāma b.582/ s. 134

kām (Far.)³⁷: Söyleneni duyan insan

Ğāyet hāzer it ki ey gül-endām
Bu nuṭṭuñı duymasın leb ü kām b.1015/s.210

kan yut- (T.): Çok acı çekmek, acı ve kedere dayanmak

Kan yutayım etmeyim anı fāş
El yāreme olmasın nemek-pāş b.1054/s.218

qaranfūl (Far.): Feyz alan kimse

Feyz aldı sıfālden qaranfūl
Būy-ı gül ile şulandı sūnbūl b. 592/ s.136

qaranlıq (T.): Kar, yağmur gibi yağın şeyler

Birbirine ye's ü havf lāhık
Geh qar yağar idi geh qaranlıq b.1328/s.270

qaşr-ı ġarīb-i pādşāhī (Ar. Far.): Binlerce perde arkasında,
şüphe ve şüphesizlik köşesinde oturan derviş

Nāgāh görüñdi bargāhı
Bir qaşr-ı ġarīb-i pādşāhī b.1972/s.396

Qays (Ar.): Aşk

Leylā'ya gülünç olur muḥaşşal
Nevmīdi-i Qays ü sa'y-ı Nevfel b.1157/s.242

³⁷ 1015-1045. Arası beyitler Ü ile uyuşmamaktadır.

każā (Ar.):1. Her an tılsımı bozup bir başka şekle sokan büyücü

Her ān każā bozup tılsımı
Bir güne değışdürdi ismi b.309/s.78

2. Tesis eden, onaylayan insan

Bu re'yi olub każā mü'essis
Bi-ğāile hatm olundu meclis b.315/s.78

3.Uyanık tutmak isteyen bir insan

Çün fitne idi şūh-ı ğaddār
İsterdi każā ki ide bīdār b.335/ s.86

kebūter (Far.):1.Nazlı bir insan

Hayret-dih-i cān çeşm-i şehbāz
Āhū-yı füsūn kebūter-i nāz b.424/ s.102

2.Nazlı bir insan

Hayret-dih-i cān çeşm-i şehbāz
Āhū-yı füsūn kebūter-i nāz b.424/ s.102

kelāma cān verenler (Ar. T.): Şairler

Anlar ki kelāma cān virürler
Mecnūn bu kabīledendi dirler b.251/ s.66

kemān (Far.): Harf atan, birilerine sürekli iğneleyici söz söyleyen, sataşan insan

Harf atduğı-çün kemān cihānda
Hamyāzeden olamaz amanda b.1025/s.214

Keyvān (Far.): Birini kendisine şefaattçi kılan ve secdeye yüz sürüp Allah’a yalvaran insan.

Keyvān şefi‘ idüp Bilāl’i
Böyle diyüp itdi rüy-mālī b.104/ s.40

kılıç (T.)1. Hunhar

Hūn-h̄ār velīk zulmi dāfi‘
Kec-baḥslere cevāb-ı k̄ātī‘ b.1478/s.304

2. Murg-i melekut

Çekmiş anı vāye-baḥş-ı ma‘den
Murğ-i melekūt beyzasından b.1475/s.304

kılıç atlamak (T.): Bağlılık göstermek

Böyle kılıç atlayınca Ğayret
‘Aşk eyledi kaş ile işaret b.1185/s.246

kilid-i çāh u zindānın açılması (Far. T.):Gecenin gidip sabah olması

Açıldı kilid-i çāh u zindān
Mısr’a yine Yūsuf oldu sultān b.1866/s.374

kilk (Far.):1. Eğri ayağı çamura saplanan insan

‘Acz olmasa hâl olurdu müşkil
Pây-ı kec-i kilk olurdu der-gil b.2 /s.20

2. Hasb-i hâle vakıf insan

Açılsa mebâhiş-i ma‘ârif
Kilki ola hasb-i hâle vâkıf b.780/ s.172

3. İnsan, şair

Ey hürde-şinâs-ı ma‘nî-i pâk
Güş it ki ne dir kilk-i çâlâk b.739/ s. 164

kîmyâ (Ar.):Hüsn

Zîrâ sen o kîmyâya muhtâc
Derdüñ senüñ ol devaya muhtâc b.1895/s.382

kûf u kıaz (Far. T.): Değersiz, aşağılık kişiler

Olsa ne kadar şikeste-pervâz
Uymaz yine kûf u kıaza şeh-bâz b.223/ s.60

kıulzüm-i âteş (Ar. Far.):Şarap tufanını şaşkınlıkla izleyen insan

Çün kıulzüm-i âteş oldu seyrân
Tûfân-ı şerâbı gördi cüşân b.1668/s.338

ķumāş-ı Evren (Ar. Far.): Şeyh Galib'in sebk-i Hindî ile yazdığı eseri olan Hüsni ü Aşk.

Bed-reng ise de ķumāş-ı Evren
Kalmaz yine ķāle-i Haleb'den b. 238/ s.64

ķur'ān (Ar.) : Hz. Muhammed

Her şey olur aşlma şitābān
Çıktı yine asmāna ķur'an b. 71/s.36

ķürsî-i mücevher (Ar. Far.): Huşruba'nın arkadaşları

Ne māh u ne ol gürūh-ı aķter
Ne şāh u ne ķürsî-i mücevher b.1679/s.342

la'l (Ar.):1. Ağız

Geh la'lî açup o gūne şoķbet
Berg-i gül olurdu ķāk-i hürmet b.390/ s.96

2. Dudak

Baķ baķ ne güzel edā-yı şirīn
Gül-būse yanında lā'l-i nūşīn b.785/s.174

3.dudak

Ėamzeyle sitemde lā'lî yek-dil
Biķāne niķāhı ķana mā'il Tardiye 1/s.232

la‘l ü incü (Ar. T.): Hüsn’ün ağzından çıkacak bir harfi hasretle gözleyen insan

Leb-teşne-i harfi la‘l ü incü
Yâkût-ı lebi velî suhan-gü b.429/ s.102

lâle (Far.):1. İçki içen insan

Cennet gibi sebze cüş-ber-cüş
Eyler gül lâle nüş-der-nüş b.586/ s.136

2.Yüreği dağlanmış insan

Yakdı bu haberle lâle dâğı
Âşüfdelenüp gülün çerâğı b.628/ s.144

lâle-ruh-ı siyâh-kākül (Far. Ar.): Hüsn

Bir lâle-ruh-ı siyâh-kākül
Sünbüller içinde gonca-i gül b.419/ s.100

la‘l-i nâb (Ar. Far.): Kırmızı şarap

Sākî kerem it şarâb yağdur
Ebr ol velî la‘l-i nâb yağdur b.831/s. 182

la‘l-i nūşīn (Ar. Far.): Dudak

Hūn-germ idi ‘Aşk’a la‘l-i nūşīn
Ferhād’ına cān virürdi Şirīn b.386/ s.94

lā-mekān (Ar.): Üzülen ve sevinen insan

Eyle güzār ‘arş u āsmānı
Maḥzūn buyurma lā-mekānı b.69/s.34

leb (Far.):1. Mühürlenebilir bir nesne

Dil-teng olayım ve mühr-ber-leb
Tarılmaya tek o ḡonca-meşreb b.1053/s.218

2. Söyleneni duyan insan

Ġāyet ḡazer it ki ey gül-endām
Bu nuṭṭuṇı duymasın leb ü kām b.1015/s.210

leb-i zerre (Ar.): Şeyh Galib’in Allah’a minnet ve şükran duygularını ifade edebilme gücü, tarzı.

Müşkildi edā-yı şükr ü taḥmīd
Kānda leb-i zerre kānda ḡurşīd b.11/ s.22

Leylā (Ar.): Hüsn

Leylā'ya gülünç olur muḥaṣṣal
Nevmīdī-i Ḳays ü sa'y-ı Nevfel b.1157/s.242

Leylī (Ar.): Hüsn

Leylī'si ḥayāl-i Ḳays'a Mecnūn
Pervāneye ṣem'i zār u dil-ḥūn b. 388/ s.96

māh (Far.): 1. Hz. Muhammed'in ayağını öpmek için kendisini yıldızlar gibi paramparça etmiş insan

Ol ṣāh ki māh çün sitāre
Pā-būsina oldu pāre pāre b.21/ s. 24

2. Hz. Muhammed

Bir ṣeb ki sarāy-ı ümmehanī
Olmuşdı o māhuñ asmānı b.43/ s.30

3. Kendisine sır söylenen insan.

Ẓulmāt çekib surādık-ı ğayb
Sır söyledi māha mihr-i lā-reyb b.52/s.32

4. Kendisine yüzünü gösteren birine bakan insan

Tā mihr ide māha 'arz-ı dīdār
Ẓulmāt-ı ḥafāya girdi envār b.53/ s.32

5. Aşk

Bir rütbe za'if idi ki ol mäh
Gähice olurdı āha hem-rāh b.1111/s.230

6. Aşk

Tā kim büyüdükde ola ol mäh
Çün seng-i mezār rüy-ber-rāh b. 1127/s.236

7. Huşruba

Ol mäh ki ol gürüha şehdi
Ol cünd-i perîye pādşehdi b.1631/s.332

8. Huşruba

Bu bāğa gelürse yarın ol mäh
Zātü 'ş-şuvere alur seni āh b.1690/s.344

9. Huşruba

Ne mäh u ne ol gürüh-ı aḥter
Ne şāh u ne kürsî-i mücevher b.1679/s.342

10. Hüsn

Bu mıydı ümîd senden ey mäh
Cādū ola vaşlıma hevā-ḥāh b.1412/s.290

11. Hüsn

Cây oldı cemāl-i Hüsn'e cāder
Bir mäh idi oldı ser-be-hāver b.849/s.186

12.Hüsn

Düşdüm o hevesle ka'r-i cāha
Kim çehde qarın olam o mäh b.1315/s.268

13. İstekte bulunan insan

Hîç var mı felekde böyle kevkeb
Kim mihr ide mäh 'arz-ı maṭlab b. 414/ s.100

14. Sevgili

Ey mäh uyu uyu ki bu şeb
Güşunda yer ide bang-ı yā Rāb bent1/s.80

15. Sevgili

Gāhī de tefekkür idüp ol mäh
Derdi ne bu söz neüzü billah b.413/ s.100

16.Aşk

Nālān olarak gezerken ol mäh
Bir bülbul-i mest gördi nāgāh b.1758/s.356

17.Huṣṣuba

Bir māh ile gürūh-ı dil-ber
Seyyāreler içre mihr-i enver b.1629/s.332

18.Hüsn

Ey māh yeter yeter bu bî-dād
Feryādıma yet ki yetdi feryād b.1782/s.360

19.Hüsn

Hāṣā ki saña beraber olmak
Sen diğér o māh diğér olmak b.1746/s.354

20.Yemin eden insan

Berķ itdi o gūne bir şeker-ḥand
Kim māh ider oldı aña sevgend b.594/ s.138

māh-ı cihān (Far.): Aşk

Ol māh-ı cihān hilāle döndi
Mihr-i şerefî zevāle döndi b.1823/s.366

māh-ı Ken‘ān (Far. Ar.): Hz. Yusuf

Şan zülfine cāy olup zeneḥdān
Hārūt’a buluşdı māh-ı Ken‘ān b.1268/s.260

māh-ı Nahşeb (Far. ?): Aşk

Çün düşdi o çāha māh-ı Nahşeb
Lāyık k'ola nāmı çāh-ı Nahşeb b.1266/s.260

māh-pāre (Far.): Hüsn

Hiss-eyledi kim o māh-pāre
Bir mihre diler k'ola sitāre b.974/s.206

ma'nā (Ar.): Sözü terk edip giden insan.

C'ibril'de 'acz olup hüveydā
Elfāzı bıraḳdı anda ma'nā b. 130/s.46

meh (Far.): 'Aşk

Şahbā vü piyāle cūş-ber-cūş
Kıldı meh ü hāle nūş-ber-nūş b.1654/s.336

meh ü mihr-i çarḥ me'nūs (Far. Ar.): Hüsn ve Aşk

Olsun meh ü mihr-i çarḥ me'nūs
Pervāne vü şu'le cev-v-i fānūs b.355/ s.88

meh-i semāḥāt (Far. Ar.): Hüsn

Lākin bu şīve-i maḥabbet
İnşāf kıl meh-i semāḥāt b.1415/s.290

melih (Far.) : Hz. Muhammed

Feyz aldı ³⁸Melih'den Mesihā
Tekrardan oldı şanki ihyā b. 94/s.40

merd-i çālāk (Far.): Aşk

Mebhūt kalup o merd-i çālāk
'Arz eyledi Hüsn'e sine-i çāk b.1220/s.252

merd-i meydān (Far. Ar.): Hz. Mevlana'nın babası Reşit Efendi

Toldurdu benim o merd-i meydān
Himmetle derūnum āb-ı hayvān b. 164/ s. 52

Mesih-i hūş-dem (Ar. Far.) 1.Mecliste bulunan ve nefesi Hz.
î âdeta ölüyü diriltten bir kişi.

Hattā didi ki bir Mesih-i hūş-dem³⁹
Hem söyleyemem de hem begenmem b.231/ s.62

2.Güneş

Olmuşdı şafak dırāht-ı Meryem
Toğmuşdı meger Mesih-i hūş-dem b.1853/374

meş'al (Ar.): Aşk

Oldı reh-i fikreti mu'aṭṭal
Pervāne içün yanar mı meş'al b.808/ s.178

³⁸ melih HD : mülâh (MD 40), (Okay vd.1992: 26)

³⁹ Toğmuşdı meger nesim-i hūş-dem: Ü

metā' (Ar.): Şiir

Ān kes ki şehir-i aşiyānist
Dāned ki metā'-ı mā kocāyist b. 239/ s.64

mey (Far.): Ateş

Yangın yerine dönüb bu sine
Mey garķ ide lik şu'lesine b.1539/s.314

meydān-ı suḥan (Ar. Far.): Edebiyat dünyası

Bāzār-ı cihānda kāmın almış
Meydān-ı suḥanda nāmın almış b.198/ s.56

mīh (Far.): Yıldız

Biñ mīh ile na'l-i māhı encüm
Deycūr-ı şitādan eyledi güm b.1336/s.274

mihr (Far.): 1. Birine sır söyleyen insan

Zulmāt çekib surādık-ı ğayb
Sır söyledi māha mihr-i lā rey b.52/s.32

2. Birine yüzünü gösteren insan

Tā mihr ide māha 'arz-ı dīdār
Zulmāt-ı ḥafāya girdi envār b.53/ s.32

3. Meşaleye benzeyen yıldızların tutuşturucusu

Şevk eyledi mihri pāre pāre
Şenlendi meşā' il-i sitāre b.57/s.33

4.Aşk

Hiss-eyledi kim o māh-pāre
Bir mihre diler k'ola sitāre b.974/s.206

5. Aşk

Karşu çağırup o dīv-i hā' il
Mihir oldu Zūhal'le şan muķābil b.1277/s.262

6. Bir şeye kement atan insan

Mihir atsa kemend-i māh u sāli
Yok қа' rını bulmak ihtimāli b.1265/s.260

7. İstekte bulunan insan

Hic var mı felekde böyle kevkeb
Kim mihir ide māha 'arz-ı maṭlab b. 414/ s.100

8.Birine elbise giydiren kişi

Mihir eyledi şubḥ 'ihn-i menfūş
Eczā-yı zemāne oldu gül-pūş b.1873/s.378

mihr ile mäh (Far. T.): Suhan'ın peşinden giden, onun düşüncelerini izleyen kişiler

İskender'e re'yi meş'al-i rāh
Dümbāle-revānı mihr ile mäh b.1884/s.380

mihr ü meh (Far.): Aşk yüzünden göğsünü parçalayan âşık.

Abdāl-ı felek helak-i 'aşkı
Mihr ü mehi sine-çāk-i 'aşkı b.148/ s.50

mihr-i 'ālem-ārā (Far. Ar.):1. Aşk

Velhāşıl o mihr-i 'ālem-ārā
Ber 'aks olup itdi çāhı me'vā b.1269/s.260

2. Huşruba

Ve'l-hāşıl o mihr-i 'ālem-ārā
Yekpāre cenāb-ı Hüsni-i zībā b.1639/s.334

mihr-i enver (Far. Ar.): Aşk

Tayy-eyler idi o mihr-i enver
Her rüz toköz felek kadar yer b.1524/s.310

mihr-i hāver-i Çin (Far.): Huşruba

Ve'l-hāşıl o mihr-i hāver-i Çin
Ol kal'ayı eylemişdi tezyîn b.1724/s.350

mihir-i rüşen (Far.):Aşk

Dūd içre alup o mihir-i rüşen
Bir fitne idi h    f-ı mehden b.1600/s.324

Mirr  h (Ar.): 1. G  nl  ne huzursuzluk     m  ş insan

   n t  rem-i h  mis oldu menzil
Mirr  h'e irişdi h     e dil b.96/ s.40

2. Kanlı gözyaşları dökerek feleğin eteğini kızıla
boyayan ve bu h  lde   z  r dileyen insan.

an ağlayub itdi   zre   heng
D  m  n-ı sipihri kıldı g  l-reng b.97/s.40

3. Eli donmuş insan

Mirr  h'  n eli t  nup şit  dan
Düşdi yire h  n  eri sem  dan b.1363/s.282

M  z  n (Ar.): Dilenci

Dery  ze elin a  ınca M  z  n
Dirhem yerine d  r itdi r  z  n b. 112/s.42

murę-i   m  n (Far. Ar.): Av kuşu

Fitr  kine beste murę-i   m  n
Z  nn  r güsiste rişte-i c  n b.500/ s.118

müjgān (Far.): “Allah versin Allah versin.” diyen insan

Zülfeş reh-i büse-ḥāh mürüft
Müjgāneş Hudā dehed mığuft b.451/ s.108

mülk-i Efgān (Ar. Far.): 1.Āşıklar

2.Afganistan halkı

Bızār-ı cefāsı mülk-i Efgān
Gülzār-ı edāsı şekkeristān b.458/ s.110

müteşā‘irān-ı küttāb (Ar. Far.): Kayık, gemi vb.

Ḳerrāke-i şūf-pür-mühābāt
Mevc-āver-i baḥr-i ıstılāḥāt b.728/ s.162

nāme (Far.): Suskunlaşmış insan

Her-cāyī benefşe eyleyüp cūş
Hem ḥāme hem oldı nāme ḥāmūş b.625/ s.144

nāme-i siyāh (Far.): Günah

‘Afv eyledi nāme-i siyāhın
Hassān’a bağışladı günāhın b.90/s.38

nār (Ar.):Ateş denizi

Çün nārı geçüp kenāra düşdüm
Sāğar gibi pāre pāre düşdüm
Mey-nūş-i ‘itāb-ı yār idim ben Tardiye IV/s.328

nāy-ı sīmīn (Far.): Çatılardan sarkan buz sarkıtları

Sultān-ı dey itdi şehri tezyīn
Düşdi leb-i bāma nāy-i sīmīn b.1350/s.278

nāzenīn (Far.): Aşk

Düşdümse niyāza nāzenīnim
Elden ne gelür kâfes-nişīn b.880/s.190

necm-i ümmīd (Ar. Fars.): Aşk(Hikāye kahramanı)

Lerzişde idi necm-i ümmīd
Āyine içinde şanki hürşīd b.321/ s.82

nergis (Far.):1. Kendisine el sallanan insan

Gizli öpüşüp gül ü karanfül
Nergislere el şalardı sünbül b.623/ s.144

2. Şarap ve meyden söz edip Keyhüsrev'in tacına
ilişkin inci gibi sözler söyleyen insan

Nergis söz açup şarāb u neyden
Dür saçdı peyām-ı tāk-ı Key'den b. 626/ s.144

3. Yādgār-ı cennet

Zerrīnleri bahır ü kāna kıymet
Nergisleri yādgār-ı cennet b.641/ s. 148

4. Bimar

5. Sevgilisi tarafından yüzüne bakılmayan âşık

Derdi ne ki nergis oldu bīmār
Bağmaz mı yüzine yoğsa dildār b.283/s.74

nergis-i ‘aşk (Far. Ar.): Aşk(Hikâye kahramanı)

Ey nergis-i ‘aşk ẖāb-ı nāz it
Dāmān-ı ẓazāya düş niyāz it bent 3/ s.80

nesīm (Ar.): Etraftaki dedikodulardan haberdar edilen kişi

Gülşende fisıltı oldu peydā
İtdiler anı nesīme ifşā b.624/ s.144

nesīm-i zībā (Far.): Ölülerini diriltiren kişi

İsrāfīl olup nesīm-i zībā
Bu ẓaşr-i zemini kıldı iḥyā⁴⁰ b.620/ s.142

nesr-i felek (Ar. Far.): Güneş ve yıldızlar

Nesr-i felegi görüp kümesde
Kesdi sesi fāḥte kafesde b.1361/s.280

⁴⁰ Kıldı ẓaşr-i zemini iḥyā: Ü

nesteren (Far.): Kâkülünü tarayan güzel

Sünbül ruḥ-ı nesterende kâkül
Eyler aña şânelik kıranfûl b.669/ s.152

nev-bahâr (Far.):1. Gûlden elbise(kırmızı) giyen insan

La‘l-i lebi şu‘le-i şeker-nûş
Gûl ruḥları nev-bahâr-ı gûl-pûş b.452/ s.108

2. Hüsn’ün yaşadığı yer

Bildi ki diyâr-ı yârdandur
Ol şubḥ o nev-bahârdandur b.1310/s.268

Nevfel (Ar.): Gayret

Leylâ’ya gülünç olur muḥaşşal
Nevmîdi-i Kıys ü sa‘y-ı Nevfel b.1157/s.242

nevrûz (Far.): Cam

Bir dem ki bahâr-ı ‘âlem-efrûz
Baḥş itdi cihâna cām-ı nevrûz b.583/ s.134

ney (Far.): Âşıklara ayrılık acısını anlatan insan

Bu çâhda ney bitüp ser-a-ser
‘Uşşâka ğam-ı firāk söyler b.1292/s.264

ney-pāre-i hāme (Far.): Şems-i Tebrizî'nin feyziyle gönlü hayat bulan ve ağzından tatlı sözler dökülen insan.

Dil-zinde-i feyż-i Şems-i Tebrîz
Ney-pāre-i hāme-i şeker-rîz

b.240/ s. 64

nezzāre-i çeşm-i 'āşık (Ar. Far.): Gıda ile beslenen canlı

Her vişnesi gūşvār-ı yāķūt
Nezzāre-i çeşm-i 'āşıkā ķūt

b.665/ s.152

nigāh (Far.): 1. Bimar (Hasta kimse)

2. Cana düşmanlık eden kişi

Bimār nigāhı düşmen-i cān
Gisū-yı siyāhı haşm-ı imān

b. 431/ s.102

3. Bigâne ve kan dökmeye mayil insan

Ġamzeyle sitemde lā'li yek-dil
Biġāne nigāhı ķana mā'il

Tardiye 1/s.232

4. İki kişiyi birbirinden ayırmaya yeminler eden insan

Eyler dile zūlfı va'd-i peyvend
Tefrîķa ider nigāhı sevgend

b.461/ s.110

5.Saki

Biñ cām içirürdi her nigāhı
Gözden geçirürdi tığ-i āhı

b.1675/s.340

niğār (Far.): Güzel

Bu idi kabîle içre ‘âdet
Kim ide civân nigāra rağbet b.811/s.178

nigeh (Far.):1. Eline dikkat kılıcını almış insan

Dest-i nighinde tiğ-i diğkat
Endişeye dāğ açardı hayret b.407 s.98

2. Yağmacı

Virmez nighine izz ü yağmā
Çokdan yıkılırdı dîn ü dünyā b.521/ s.124

**3. Zalimlik yapmak istese İsa’yı ölüm gelinine
damat yapabilecek bir insan**

Eyler nighi iderse bi-dād
‘İsā’yı ‘arūs-ı merge dāmād b.487/ s.116

4.Elinde kadeh olan, şarap içen insan

Dest-i nighinde cām-ı rahşān
‘Azrā’ il elinde cevher-i cān b.1674/s.340

nisyān (Ar.): Kumaş

Zülfinde hezār rişte-i cān
Peyveste-i tār u pūd-ı nisyān b.469/s.112

niyāz (Far.): Kitap

Bîdār bulunca dil-nüvâzın
Açmazdı şaḥîfe-i niyâzın b. 571/ s.132

Nûḥ-ı ğam (Ar.): “Lā tezer ?” ḥ’ân

Nûḥ-ı ğamı olsa “lā tezer ?” ḥ’ân
Fir’avnı iderdi ğarḳ-ı îmân b.523/ s.124

nūr (Ar.):1. Hz. Muhammed

Çün evvel-i mâ-ḥalakdur ol nūr
Şānî-i Ḥüdâ desem de ma’zūr b. 27/ s.26

2. Hüsn

Ger Hüsn ise âftâb-ı rüşen
Gerdünü o nūruñ olmuşum ben b.1196/s.248

3.Yağmur

Geh zulmet olurdu tūy-ber-tūy
Geh nūr yağardı sūy-ber-sūy b.291/ s.74

nūr nūra (Ar. T.): Aşk ve Huşruba

Fi’lḥâl getürdiler ḥuzūra
Ġarḳ oldu hemîn nūr nura b.1648/s.334

ocağ (T.):1. Gönül

Gitmez bu hevā dimağımızdan
Bu dūd çıkar ocağımızdan b.1293/s.264

2. Mahabbetoğulları (Benî Mahabbet) kabilesi

Her kim ki belāya mürtekindür
Elbet o ocağa müntesibdür b.252/ s.66

‘ömr (Ar.): Acele eden insan

Çün ‘ömr idiyor şitāba himmet
Bir iki ayağla eyle sebkat b.838/s.184

pādşāh-ı yek-tā: Hz. Muhammed

Luṭf idüb o pādşāh-ı yek-tā
Kozbekçibaşısı oldu Cevzā b.111/ s.42

pamuğdan arslan (Far. T.): Yolları kaplayan kar yığınları

Burc-ı esed oldu rāh u meydān
Her gūşede bir pamuğdan arslan b.1338/s.274

pā-nihāde (Far.): Ayak basmak (Dünyaya gelmek, doğmak)

Oldı bu serāya pā-nihāde
Ol gice iki kibār-zāde b.300/ s.76

perî (Far.): 1.Hüsn

Hem bir dağı bir semend-i dil-keş
İtdi saña tuhfе ol perî-veş b.1481/s.304

2. Sevgili

Ka‘bın idüp ol perî muḥannā
Düşdi ayağa ayağ-ı şahbā b.441/ s. 104

perî-veş (Far.):1. Aşk

Düşdi yine rāḥa ol perî-veş
Kendin yaқarak mişāl-i āteş b.1779/s.360

2. Aşk

Nāgāḥ anı gördi ol perîveş
Hırmen gibi bir maḥūf āteş b.1382/s.284

perî-zād (Far.):Saki

Bir demde iderdi ol perî-zād
Peymāne-i şîri ḥūn-ı Ferhād b.1673/s.340

pervāne (Far.):1Âşık

Şîrin lebi hemçü gonca-i nūr
Pervānesi hem-şafir-i zenbūr b.454/ s.110

2.Hüsn

Oldı reh-i fikreti mu‘attal
Pervâne için yanar mı meş‘al b.808/ s.178

peygām-ber-i Rūm (Far. Ar.): Hz. Mevlana

Oldı ‘ulemā-yı dīne fāyık
Peygām-ber-i Rūm denilse lāyık b.143/ s.48

pīr-i fānī (Far. Ar.): Şair Nabī (ö. 1712)

Hem bir de bu kim o pīr-i fānī
Almış niçe dürlü nām u nişānı b. 196/ s. 56

putrağ diken (T.):Gülen insan

Putrağ diken açılup çemende
Çarh-ı felege iderdi hānde b.1616/s.326

rā (Ar.): Aşk’ın kaşları

Hañçer gibi rādan idi bīmi
Şağlardı lebinde harf-i mīmi b.381/ s.94

reh-rev-i Ġāzanfer (Far. Ar.) : Hz. Mevlana

Hurşid-i sipihr-i şulb-i Hayder
Zer silsile reh-rev-i Ġāzanfer b.141/ s.48

reng (Far.):Kuş

Bāl ü per-i rengin eylese bāz
Mülk-i ‘ademe iderdi pervāz b.1830/s.368

riyāz-ı līmūn (Ar. Far.): Vaatte bulunan insan

İtmişdi firīb va‘d-ı kemmūn
Bāğ-ı emele riyāz-ı līmūn b.1077/s.222

rīze-i sipihr –i mīnā (Far.): Kar

Buzdan kırılup sipihr-i mīnā
Düşdi yere rīze rīze gūyā b.1333/s.272

ruḥsār (Far.): Gül gibi öpücüklerin bağırını dağlayan(yaralayan)insan

Geh kākülünü dökerdi dil-dār
Gül buseye dāğ açardı ruḥsār b. 389/ s.96

ruḥsāre-i āl (Far. T): Cür‘a-efşān

Ruḥsāre-i āl cām-ı raḥşān
Ruḥsāre-i mihre cür‘a-efşān b.1635/s.332

şabāḥ (Ar.): Konuk alan ev sahibi

Ya‘nī ki ḥayāl-i rūy-ı cānān
Eylerdi şebīn şabāḥa mihman b.1073/s.222

şabâh-ı rûh-ı bahşâ (Ar. Far.):Hz. İsa

Bir şubh-dem itdi bâğı ihyâ
 Âşâr-ı şabâh-ı rûh-ı bahşâ b.1862/s.372

şabr (Ar.): Bina

Bilsem ki nedür bu süz u ğavgâ
 İtmezdim esâs-ı şabrı yağma b.986/s.208

şafâ (Ar.): Ayna

Geh şâh u sipâha itdün âheng
 Geh virme didün şafâya hiç jeng b.1036/s.216

şahbâ-yı beķâ (Far. Ar.): Aşk

Dirseñ ki hezâr olundı tekrâr
 Şahbâ-yı beķâdan olma bîzâr b. 226/ s.62

saķf-ı ħazrâ (Ar. Far.): Gökyüzü

Ġabrâya ağardı saķf-ı ħazrâ
 Tutmasa sûtün-ı yaĥla sermâ b.1353/s.278

sarây (Far.):Dünya

Oldı bu sarâya pâ-nihâde
 Ol gice iki kibâr-zâde b.300/ s.76

sāz-ı fūrkat (Far. Ar.): Hüsn'ün inleyişleri

Çün perdeden aşdı sāz-ı fūrkat
Gūş itdi uşūli ile 'İşmet

b.973/s.206

Seb'a-i Meşānī (Ar. Far.): Kur'ān-ı Kerīm

Vird-i lebi Seb'a-i Meşānī
Şāgird-i kemālī 'aql-ı şānī

b.1888/s.382

sebū (Far.):1. Testi içindeki şaap

Mīnā gibi 'Aşk'a ser-furūde
Bu şişede şanki ol sebūde

b.401/ s.98

2.Şükreden ve sürekli secde eden insan

Şükr itdi görüp sebū o hālī
Hic secdeden olmaz oldı hālī

b.1665/s.338

sebū vü sāgar (Far.):Dudak dudağa iki insan

Leb-ber-leb idi sebū vü sāgar
Yek-sān idi rinde hāk ü gevher

b.1663/s.338

seccāde-nişīn-i şīr-i Yezdān (Ar. Far.): Hz. Ali

Sulṭān-ı serīr-i mülk-i 'irfān
Seccāde-nişīn-i şīr-i Yezdān

b.139/ s.46

seḥāb (Ar.): Çocuğun emmek için memelerine el uzattığı anne

Her tāk ki mehd-i fāka yatdı
Pistān-ı seḥāba el uzatdı b.606/ s.140

semen-ber (Far.):1. Aşk(Hikāye kahramanı)

Mehd içre uyu ki ey semen-ber
Qalmaz bu revîşde çarḥ-ı çenber bent 5/s.82

2.Aşk

Ol dārda çün ḥatīb-i minber
Qaldı niçe hafta ol semen-ber b.1426/s.292

semend (Far.):1. Haberci

Tiz eylese şive-i ḥırāmın
Virür ezele ebed peyāmın b.1490/s.306

2. Naḥl-i mercān

Ḥayvān velik āb-ı ḥayvān
Çün şubḥ-ı bahār naḥl-i mercān b.1498/s.308

seng-i āteş (Far.): Kuş

Qalmazı hevāda murğ-i ser-keş
Gāhice uçardı seng-i āteş b.1346/s.276

ser vermek (Far. T.): Can vermek, ölmek

Meydānda ki baş içindür efser
Ser vir k'olasın bu yolda ser-ver b.1239/s.256

ser-āb (Far.): Hüsn

Sen kanda ol āftāb kanda
Deryā kanda ser-āb kanda b.1281/s.262

sermā (Far.): Buzdan direklerle gökyüzü çatısını tutan, bunu sağlayan insan

Ġabrāya āgardı saķf-ı hażrā
Tutmasa sūtün-ı yahla sermā b.1353/s.278

ser-mest nigāh (Far.): Tığ-i bürrān

Ser-mest nigāhı tığ-i bürrān
Şahbāası sirişk-i çeşm-i hūrān b.483/ s.116

serv (Far.): 1.Aşka düşmüş insan

2. Kuş

Kimdür düşüren hevāya servi
Almaz kanad altına tezervi b.282/s.74

serv-kāmet (Far. Ar.): Hüsni

Āh eyleyicek o serv-kāmet
Başına kıpar bunuñ kıyāmet

b.978/s.206

seyl-i şirāre (Ar. Far.): Şarap

Tutmuş yolu çünkü hār ü hāşāk
Ol seyl-i şirāre eylesin pāk

b.1546/s.314

sırr-ı mübhem (Far.): Takatsız insan

Sır-āb-ı hayālī feyz-i mülhem
Bî-tāb-ı maḳālī sırr-ı mübhem

b.456/ s.110

sipihri (Far.):1. Kıyafetinin eteği olan insan

Qan ağlayub itdi özre āheng
Dāmān-ı sipihri kıldı gül-reng

b.97/s.40

2. Ortalık kızıştıran insan

Geh baht gehi sipihri ü geh yār
Gözyaşını kıldı germ-i bāzār

b.1417/s.290

3. Vefasız ve iki aşığa rahat vermeyen kişi

Sery it ki sipihri-i bî-vefāyī
Rāḫat kımaz iki āşnāyī

b.848/s. 184

4. Zalim insan

Pāyende midür sipihr-i bî-dād
Devr eyle direnge olma mu'tād b.837/s. 184

sipihr-i bî-dād (Far.):1. Hüsn'e tersliklere alıştırıran zalim bir insan

Kıldı anı da sipihr-i bî-dād
Bir cünbüş-i vāj-güne mu'tād b.332/ s.84

2:Hüsn'e görünüşte çok ihtimam edip
uykuyu gözüne haram eden zalim kişi

Şüretde çok ihtirām iderdi
Ḥābı gözine ḥarām iderdi b.334/s.84

sipihr-i gerdān (Far.): Kurban eden insan

Ol leyle için sipihr-i gerdan
İtdi nice biñ şabāhı kurbān b.48/ s.32

sipihr-i pür-felāket (Far. Ar.): Tabuttan rahat beşik yaptıran insan

Yapdurdı sipihr-i pür-felāket
Tābūtdan aña mehd-i rāḥat b.317/ s.78

sipihr-i šālîş (Far. Ar.): Ev

Meb'ûşına reh-ber oldı bā'îş
Açıldı der-i sipihr-i šālîş b.91/s.38

söz (T.): İnsanlarla arkadaş, sırdaş olan kişi.

Efvāha sözüml olaydı dem-sāz
Lāzım mı idi felekde pervāz

b.215/ s.60

şubh (Ar.)1.Binaya direkler diken insan

Āteş-geh-i mihr olurdu ber-bād
Şubh urmasa buzdan aña evtād

b.1352/s.278

2. Suhan

Bildi ki diyār-ı yārdandur
Ol şubh o nev-bahārdandur

b.1310/s.268

3. Sevinçli, güleryüzlü insan

Mihre maḥal oldu şubh-ı ḥurrem
Tekrār behište girdi Ādem

b.1869/s.376

şubh-ı gül-gün (Ar. Far.): Huşruba

Ol tîgi alup o şubh-ı gül-gün
Gitdi koyup ‘Aşk’ı zār ü dil-ḥün

b.1677/s.342

suhan (Far.):1. Şehir, ülke, köy vb.

Āyîn-i Nevāyî’de Fużulî
Bulmuş suḥana reh-i vusûlî

b.795/s.176

2.Süt, mama

Kıldı beni tıfl-ı mışra ‘-āsā
Toğdum toğalı suhanla ber-pā b.2026/s.406

suhan-sāz (Far.): Şair Nabî (ö. 1712)

Hem bir dağı var ki ol suhan-sāz
İğrākda murğ-i pest-pervāz b. 192/ s.56

suhan-senc (Far.): Şair Nabî (ö. 1712)

Hem bir dağı bu kim ol suhan-senc
Vermiş kalemine renc-i bî-genc b.204/ s.58

sultān-ı serîr-i mülk-i ‘irfān (Ar.): Hz. Mevlana

Sultān-ı serîr-i mülk-i ‘irfān
Seccāde-nişîn-i şîr-i Yezdān b.139/ s.46

şûret (Ar.): Mektup

Mekteb olup arada heyûlā
Bir şûrete girdi iki ma ‘nā b.348/ s.88

Sühā (Ar.): Kamerle yakınlık kuruyor, herkesçe tanınıyor.

Çün kıldı kamerle āšnāyı
Herkes işidür bilür Sühā’yı b.342/ s.86

sünbül (Far.):1. Birilerine el sallayan insan

Gizli öpüşüp gül ü karanfül
Nergislere el şaldı sünbül

b.623/ s.144

2. Perişan olan insan

Bülbülde mi gülde mi bu efgân
Sünbül mi olan ‘acep perişan

b.280/s.72

şāh (Far.):1. Aşk

Nemrûdluk eyleyüp kemāhî
Şalb eyledi sihr ile o şāhı

b.1421/s.292

2. Allah

Zehrāsın edip şefî‘ zühre
‘Afvından o Şāh’ın aldı behre

b. 92/ s 38

3. Hz. Muhammed

Ol Şāh ki māh çün sitāre
Pā-būsına oldu pāre pāre

b.20/s. 24

Ol Şāh ki tahtı lā-mekāndur
Cārüb-keşi kerūbiyāndur

b.21/s.24

Çün geldi o şa'ir-i felek-cāh
Ol Şāh'dan oldu ma'zeret-h'āh b.89/s.38

4. Aşk

Ey bendesine enīs olan şāh
Şimdi ne sebebdan itdin ikrāh b.875/s.190

5. Huşruba

Āgūş-ı 'arīş içinde ol şāh
Āgūşına aldı 'Aşk'ı çün māh b.1653/s.336

6. Huşruba

'Aşk aña didi ey birāder
Gördüñ mi o şāh Hüsñ'e benzer b.1701/s.346

7. Huşruba

Ne māh u ne ol gürūh-ı aḥter
Ne şāh u ne kürsi-i mücevher b.1679/s.342

8. Hüsñ

Bir şāha esir oldu kim dil
Her bendesi Qahramān-ı kätıl Tardiye 1/s.232

şāh-ı āsmān-raḥş (Far.): Hz. Muhammed

‘Afvetdi o şāh-ı āsmān-raḥş
‘Azrāil’e kıldı cürmini baḥş b.98/ s.40

şāh-ı enbiyā (Far. Ar.) : Hz. Muhammed

Ervāḥ ki tuḥfe-i Ḥüdādur
Ḥāḳ-ı reh-şāh-ı enbiyādur b.19/s.24

şāh-ı heft-iklīm (Far. Ar.): Hz. Muhammed

Tā ide o şāh-ı heft-iklīm
Ḳādī-i sipihre şer‘i ta‘l b.100/s.40

şāh-ı melekūt-ı ‘arş-pāye (Far. Ar.): Hz. Muhammed

Şāh-ı melekūt-ı ‘arş-pāye
Māh-ı ceberūt-ı ferş-sāye b.25/ s.24

şāh-süvār-ı “Ḳābe ḳavseyn”: Hz. Muhammed

Ol şāh-süvār-ı “ḳābe ḳavseyn”
Ḳıldı seferin verā-yı kevneyn b.123/ s.44

şāir-i felek-cāh (Ar. Far.): Utarit (Merkür)

Çün geldi o şāir-i felek-cāh
Ol Şāh’dan oldı ma‘zeret-h‘āh b.89/s.38

şā'irlik (Ar. T.): Yemek

Muğlim dime bu demek degül mi
Şā'irliği bî-nemek degül mi b.732/ s.164

şakik-i Nu'mān (Ar. Far.): Çılgınlık şarabı sarhoşu ve müstehzi insan

Sermest-i cünün şakik-i Nu'mān
Müstehzî sāğar-ı dıraḥşān b.657/ s.150

Şāpūr (Far.): Suhan (Hikāyede aracılık yapan kahraman)

Tevfika refiği eyle pey-rev
Şāpūr'ı bul ol cihāna Hüsrev b.819/ s.180

şarāb (Ar.): Yağmur

Sākī kerem it şarāb yağdur
Ebr ol velī lā'ī-nāb yağdur b.831/s. 182

şeb (Far.): Sırıtnca dişleri görünen zenci

Sermā ile berf olunca munşab
Dendānı sırtıdı zengī-i şeb b.1335/s.274

şeb-çerāg-ı cāvīd (Far.): Hz. Muhammed

Berķ urdı o şeb-çerāg-ı cāvīd
Şermiyle zemīne girdi hūrşid b.95/s.40

şeb-çerāğ-ı nā-yāb (Far.): Esra gecesi

Berķ urdı o şeb-çerāğ-ı nā-yāb
Maḥv oldu hep āftāb ü meh-tāb

b.62/s.34

şeb-i şeref-me'āsir (Far. Ar.): Hz. Muhammed'in ayağına yüz sürmeye gelen insan.

Yüz sürmege geldi ḥāk-i pāye
Da 'vetli bulundılar alāya

b.47/s.32

şeh (Far.): Hüsn

Ġayret daḥı açdı perr ü bālin
Yād itdiler ol şehüñ vişālin

b.1515/s.310

şeh-bāz (Far.): Değerli, yüce kişi

Olsa ne kadar şikeste-pervāz
Uymaz yine kūf u kāza şeh-bāz

b.223/ s.60

şeh-i yegāne (Far.): Aşk

Zātü'ş-şuver'e olup revāne
Düşdi yola ol şeh-i yegāne

b.1697/s.344

şehriyār-ı Kālb (Far. Ar.):Hüsm

Ṭurma gidelim ḥiṣār-ı Kālb'e
'Arz it bunı şehriyār-ı Kālb'e

b.1894/s.382

şeker (Far.): Tatlı, hoş söz

Dil-zinde-i feyz-i Şems-i Tebriz
Ney-pāre-i hāme-i şeker-riz

b.240/ s. 64

şeker-leb (Far-Hint): Hüsn

Tūṭī görünürdi ol şeker-leb
Ma' şuk idi 'āşıkāne-meşreb

b.387/ s.96

şem' (Ar.): Ağlayan insan

Boşboşına ney-veş itdüm efgān
Ben söyledüm oldı şem' giryān

b.2034/s.408

şem' yakmak (Ar. T.): Görüş birliğine varmak

Sādāt-ı kabīle oldılar cem'
Bu re'y-i rezīne yaqdılar şem'

b. 339/ s.86

şem'-i sīne-sūz (Ar. Far.): Aşk

İtmişdi o şem'-i sīne-sūzı
Bezm-i elemūñ harem fūrūzı

b.1121/s.234

şerāb-ı bī-ğāşş (Ar. Far.): Kıskançlıktan ateşe düşmüş kişi

Varmış o suya şerāb-ı bī-ğāşş
Kim reşk ile olmuş 'ayn-ı āteş

b. 683/ s. 156

şerāre (Ar.): İlham

Dāğ-ı dile bir şerāre koy sen
Vir jāle vü al hezār gülşen b.833/s. 182

şeş-cihet (Far. Ar.): Bir şeye istek duyan insan

Çün şeş-cihet oldı kām-h'āhı
Çarh-ı şeşüme irişdi rāhı b.99/s.40

şikār (Far.): Hüsn

Var iste kabīle içre yārin
Şeh-bāzsın al hemān şikārın b.1161/s.24

şīşe (Far.): Şişedeki şarap

Mīnā gibi 'Aşk'a ser-furūde
Bu şīşede şanki ol sebūde b.401/ s.98

şūh-ı ğaddār (Far. Ar.): Hüsn'ün gözü

Çün fitne idi şūh-ı ğaddār
İsterdi kazā ki ide bī-dār b.335/ s.86

şu'le (Ar.):1. Dili tutulmuş, sesi titreyen insan

Gūyā tutunup zebān-ı şu'le
Lerzende idi fiğān-ı şu'le b.1339/s.274

2. Gül ağacı

K'ey gonca-i şu'lezār-ı dūzah
N'oldı ki idersin öyle āveh b.1129/s.236

şu'le-endām (Ar. Far.): Semend

Tağ gibi tūrur o şu'le-endām
Çün künbed-i lā'l-reng-i Behrām b.1496/s.306

şu'le-i şeker-nūş (Far.): Alev renkli tatlı şarap

La'l-i lebi şu'le-i şeker-nūş
Gül ruhları nev-bahār-ı gül-pūş b.452/ s.108

ṭāk (Far.): Beşiğe yatan ve memeye el uzatan çocuk

Her ṭāk ki mehd-i tāka yatdı
Pistān-ı seḥāba el uzatdı b.606/ s.140

taḳvā (Ar.): Canını kurban eden; Aşk'ın bir bakışına can veren, canını kurban eden koyun kuzu, kurbanlık hayvan

Ḥaṭṭ-ı lebi ḥūn-ı 'aḳla fetvā
Ḳurbān-ı niḡāhı cān-ı taḳvā b.501/ s.120

tenūr (?): Gönül

Düşsün dile şūr-ı çeşm-i giryān
Mevc ura tenūr içinde tūfān b.1538/s.314

tesnīm (Ar.): Dilencilik yapan insan

Deryūze iderdi görse şuyın
Tesnīm dokerdi āb-ı rüyın b.682/ s.156

tīg (Far.):1.Ağaç

Bār u beri şu 'le şāh-ı āteş
Endāmı pūr-āteş ü müzerkeş b.1471/s.302

2. Aşk

Ġavġāya eger düşerse tedbīr
İşte kalem işte tīg u şemşīr b.1198/s.248

3.Birine sataşan insan

Çün ġamze-i dilberān-ı tannāz
Āşüb-ı qazāya harf-endāz b.1469/s.302

4. Dil

Zen her ne kadar ki tīg-i zendūr
Sāz-ı emeli bozuk düzendir b.881/s.190

5. Kuş

Ser-pençe-i āftāb-ı rūşen
Çekmiş anı beyza-i kamerden b.1468/s.302

tîğ ile zebān (Far. T.): Birbiriyle çekişen insanlar

Tîğ ile zebān iderdi da‘vā
Hem-pā idi irticāle ğavġā b.757/ s.168

tîğ-i qatl (Far. Ar.): Kirpikler

Bu ħavf ile kākūli perişān
Da‘vāsına tîğ-i qatlî bürhān Tardiye IV/s.232

tîr (Far.): Ok yılanına benzeyen bakış

Urduqları ef‘î-i münakkaş
Ok yılanı tîr ü rûy tîr-keş b.270/ s.72

tîr-i ğam (Far. Ar.): Cana aşına insan

Tîr-i ğamı cāna āşnādur Tardiye 1/s.232

Ṭîr (Ar.): Birini unutmuş insan

Ben ṭurdum u ‘ālem oldı ḥāmūş
Ṭîr itdi Kelīm’ini ferāmūş b.1914/s.386

uyḥu (T.): Yardım eden insan

Bidārılık ile etme mu‘tād
Uyḥudan olur olursa imdād bent 6/ s.82

ümüd (Far.): Ayağı kırık insan

Virān iden ārzū sarāyın
İškeste iden ümüd payın b. 866/s.188

vādī (Ar.): Benî Maḥabbet kabîlesinin hayatı

Vādileri rîk ü şişe-i ğam
Kumlar şağısınca ḥüzn ü mātem b.246/ s.66

vādī-i kemîn (Ar. Far.): Hüsn ü Aşk (Mesnevi)

Gördüñ mi bu vādī-i kemîni
Dīvān yolu sañma bu zemîni b.2015/s.404

vaḥdet (Ar.) : Deniz

Birdür didi āšnā-yı vaḥdet
Mevc-i eḥādiyyet Aḥmediyyet b.26/ s.26

Vāye-baḥş-ı ma‘den (Far. Ar.): Doğum yaptıran ebe

Çekmiş anı vāye-baḥş-ı ma‘den
Murg-i melekût beyzasından b.1475/s.304

vuşlat (Ar.): Atkısı ve çözgüsü olan kumaş

Mā-beynde tār u pūd-ı vuşlat
Hayrān ḥayrān nigāh-ı dikkat b.356/ s.88

vuşlat (Ar.):Ev

Fi'l-vāḳi' alup o şāhı Hayret
Açıldı surādīkāt-ı vuşlat

b.2007/s.402

vücūd-ı pāk (Ar. Far.): Hz. Muhammed

Başmağla kadem vücūd-ı pākı
Eflāke çıkardı Sevr-i ḥākī

b.110/s.42

yākūt-ı leb (Ar. Far.): Yakut kırmızısı dudağıyla söz söyleyen insan

Leb-teşne-i ḥarfī la' l ü incü
Yākūt-ı lebi velī suḥan-gū

b.429/ s.102

Yāreye nemek-pāş olmak (Far. T.): Birinin acısının tazelenmesine neden olacak bir şey yapmak

Qan yutayım etmeyim anı fāş
El yāreme olmasın nemek-pāş

b.1054/s.218

yāsemen (Far.): Yanağından kan damlayan kişi

Sūsen boyanurdu yāsemenden
Qan tamlar idi ruḥ-ı semenden

b. 622/ s.144

yol (T.): Gönül

Tutmuş yolu çünki ḥār ü ḥāşāk
Ol seyl-i şirāre eylesin pāk

b.1546/s.314

Yūsuf (Ar.): Aşk(Hikâye kahramanı)

Biñ cān ile Hüsni-i 'ālem-ārā
Çün oldu o Yūsuf 'a Züleyhā b.376/ s.92

Yūsuf'un Mısr'a sultān olması (Ar. T.):Güneşin doğması

Açıldı kilid-i çāh u zindān
Mısr'a yine Yūsuf oldu sultān b.1866/s.374

ẓa'f (Ar.):Deniz

Müstağrak ẓa'f olup o maḥzūn
Rengini şanurdi kılzüm-i ḥūn b.1833/s.368

ẓahm-ı ciger (Ar. Far.): Aşk derdi

Biñ gevher-i eşk ile idüp yas
ẓahm-ı cigere ekerdi elmās b.1098/s.226

ẓālīm pād-şeh (Ar. Far.): Aşk

Bir ẓālīmedür ki pād-şehdür
Nāmem nazarında ḥāk-i rehdür b.874/s.190

zamāne (Ar.): Dünyadaki insanlar

Ol müldeñ olup zamāne ser-mest
Neyreng-i tılısmın itdi işkest b. 584/ s.134

zebān (Far.): Ateşle konuşan insan

Āteş ile söyleşür zebānı
Gūyā o cehenneme zebānı b.1396/s.286

zebān-ı hāme (Far.): Susmuş insan

Kalmışdı zebān-ı hāme hāmūş
Kılmışdı hezār mevc-i ğam cūş b.159/ s.52

zebān-ı ‘acz (Far. Ar.) : Allah’a minnet ve şükran ifadesi konusunda aczini dil getiren, itiraf eden insan.

Ger hāmdine yoksa hadd ü ihsā
Şükr it ki zebān-ı ‘acz gūyā b.3/s.20

zehr (Ar.): Gözyaşı

Hüsn ol sözi ğuş idüp üzüldi
Zehr ağladı acı acı güldi b.1027/s.214

zehrā (Ar.): Şefaate eden insan

Zehrāsın idüp şefi‘ Zühre
‘Afvından o şāhın aldı behre b. 92/ s 38

zemherİR (Ar.): Kıskanç insan

Dūzaḥda idince āh-ı serdi
Reşk-āver-i zemherİR iderdi b.1103/s.228

zemîn (Fars.): Kendini kaybetmiş insan

Güm güm öter āsmān şadālan
Güm-geşte zemîn bu mâcerādan b. 297/ s. 76

zencîr (Far.): Saç

Zülfe çeküp ebruvānı şemşîr
İki tarafa bölündi zencîr b.430/ s.102

zer silsile (Far. Ar.): Hz. Mevlana

Hurşîd-i sipîhr-i şulb-i Hayder
Zer silsile reh-rev-i Ğazanfer b.141/ s.48

zerrîn (Far.): Baħr ü kân

Zerrînleri baħr ü kâna kıymet
Nergisleri yâdgâr-ı cennet b.641/ s. 148

zevrāk (Ar.):1.Kadeh

Bâzâr-ı bezimde vardı revnāk
Boş gitse tölî gelürdi zevrāk b.1664/s.338

2.Şarap kadehinin üzerindeki köpürmüş hava kabarcıkları

Mevc urub o âteşin şahbā
Zevrakla üzerdi hem-çü deryā b.1666/s.338

zūlmāt (Ar.): İki şey arasına perde çeken insan.

Zūlmāt çeküp surādık-ı ğayb
Sır söyledi māha mihr-i lā-reyb b.52/s.32

Zühre (Ar.): Yüzünün parlaklığını şefaatçi kılan insan

Zehrāsın idüp şefi‘ Zühre
‘Afvından o şāhın aldı behre b. 92/ s 38

zülāl-i kühsār (Ar. Far.): Kuş

Perrende olup zülāl-i kühsār
Berf adı ile yağırdı tekrar b.1342/s.276

zūlf (Far.):1. Füsunu agāh eden yani büyüye büyü öğreten büyücü

Zülfi ki ider füsūnı āgāh
Ġamze okur “el ‘iyāzū billāh” b.486/ s.116

2. Kavuşma vadinde bulunan insan

Eyler dile zülfi va‘d-i peyvend
Tefriķa ider nigāhı sevgend b.461/ s.110

3.Süpüren insan

Zülfeş reh-i buse-h‘āh mīrūft
Müjgāneş Hudā dehed mīguft b.451/ s.108

4. Şeh-i mülk-i nazdan bac alıp niyaz iklimini tarac
kılan kişi, insan

Alup şeh-i mülk-i nāzdan bāc
İklīm-i niyāzı kıldı tārāc b.463/ s.112

5.Şeh-i mülk-i nazdan bac alıp niyaz iklimini tarac
kılan kişi, insan

Olmuşdı o turra-i perişān
Tuğrā-keş-i katl-i derd-mendān b.462/ s.112

zūlf ü kākül (Far.): Yılan

Şokdı beni zūlf ü kākülüm hep
Qabrimde ‘azāba geldi ‘akrep b.1809/s.364

Zūlfekār (Ar.):Güneş ışığı

Çekdi yine Zūlfekārı Hayder
Şemşir ile fetḥ olundı Hayber b.1868/s.376

SONUÇ

Bu tez çalışmasıyla Türk edebiyatının önde gelen divan şairlerinden Şeyh Galib'in *Hüsn Aşk* mesnevisinin Muhammet Nur Doğan, *Şeyh Galib Hüsn ü Aşk, Metin, Düz Yazıya Çeviri Notlar ve Açıklamalar* çalışması esas alınarak teşbih ve mecaz sözlüğü hazırlanmıştır. Bu çalışmanın esas amacı, *Hüsn ü Aşk*'ta geçen teşbih ve mecazların metin bağlamı içerisinde incelenip değerlendirilmesidir. Bu çalışma sonucunda eserde iki bine yakın teşbih ve mecaz tespit edilmiştir. Teşbih ve mecaz içeren kelime ve kelime grupları "teşbih sözlüğü" ve "mecaz sözlüğü" başlıklarıyla çalışmada yer almıştır.

Tez çalışması her ne kadar eserde geçen teşbih ve mecazları konu alsa da bu sanatları layıkıyla tespit edip değerlendirebilmek için Şeyh Galib ve *Hüsn ü Aşk* üzerine de kapsamlı bir araştırma yapılması gerekmiştir. Yaptığımız araştırma ve incelemeler *Hüsn ü Aşk*'ın yazılış amacının, eserde işlenen konunun seçimi ve işlenişinin, kullanılan dil ve üslubun Şeyh Galib'in muhiti, hayat tarzı, sanat anlayışıyla ve sanatta gerçekleştirmek istediği hedeflerle çok yakından ilgili olduğunu ortaya koymuştur.

Şeyh Galib, muhiti ve yetişme tarzı bakımından bir Mevlevî'dir ve bağlı bulunduğu toplumun ve muhitin kullandığı söz varlığına hâkimdir. Arapça ve Farsçaya olan hâkimiyeti, mutasavvıf bir muhitte yetişmesi, tarz olarak Sebk-i Hindî anlayışını benimsemesi şairin şiir dilini ve üslubunu etkilemiştir. Bütün bu etkiler sebebiyle Galib, kendinden önce yetişen güçlü şairlere göre daha geniş bir söz dağarcığına sahiptir. Bu söz dağarcığına şairin engin muhayyile gücü ve bu gücü besleyen Sebk-i Hindî üslubu eklendiğinde *Hüsn ü Aşk* şairi, Türk edebiyatının en güçlü şairleri arasında yerini almaktadır.

Galib, küçük yaşlarından itibaren şiire merak sarmış, bazı üstatlardan ders almasına rağmen kendi kendini yetiştirmiştir. Şiir vadisinde yeni bir yol açma gayesi olan bir sanatçıdır. *Hüsn ü Aşk*'ın ortaya çıkmasında yukarıda belirtilen unsurlarla birlikte bütün bu unsurlar da önemli olmuştur. Galib, yazacağı eserin o güne kadar yazılanlardan bambaşka olmasını amaçlamıştır. Bu amacın gerçekleşmesinde yukarıda belirttiğimiz gibi şairin muhayyile gücüne Sebk-i Hindî yön vermiştir. Zira Sebk-i Hindî şairleri hayallerini anlatmak için kimsenin kullanmadığı kelime ve tabirleri bulmuşlar ayrıca buna gündelik konuşma dilini de eklemişlerdir. Bu kullanımların yanında geleneksel kullanımdan da kopmamışlardır. Galib, özellikle *Hüsn ü Aşk*'da alışılmışın dışına çıkma ve sürekli tekrar edilen kelime ve tabirlerden büyük ölçüde kurtulmayı başarmıştır. Eseri benzerleri arasında farklı ve değerli kılan hususların başında bu gelir.

Hüsn ü Aşk, konunun işleniş, şahıs kadrosu, mekânlar bakımından tamamen temsili bir anlatıma sahiptir. Bu temsili eserde özellikle tasvirler büyük önem taşımaktadır. Galib, tasvirleri yaparken gözünü dıştan ziyade iç âlemine çevirmiş eşyanın iç dünyasındaki yansımalarını işlemiştir. Bu doğrultuda tasvirlerde kullandığı kelime kadrosu işlenen tabloyu besler şekilde seçilmiştir. Sevgilinin güzellikleri anlatılırken kullandığı kelimelerle cadı veya devleri anlatırken kullandığı kelimeler farklıdır. Bahar veya deniz tasviri yapılırken de seçilen renkler, anlatım tamamen iç dünyanın yansıtıldığı kelimelerle verilmiştir. Yine tasvir bölümlerinde dil Arapça ve Farsça tamlama ağırlıklı iken olayların veya karşılıklı konuşmaların işlendiği bölümlerde Türkçe kelimeler yoğunluktadır, anlatım daha sadedir. Ön sözde de belirttiğimiz gibi eserdeki beyitlere bütüncül bakmamız gerekmiştir. Çünkü Galib, özellikle tasvir bölümlerinde varlığın adını bir kez anarak diğer beyitlerde o varlığın özelliklerini sıralamıştır. Sebk-i Hindî'nin bir özelliği olan eksilteli anlatımı kullanarak az sözle çok şey ifade etmeyi amaçlamıştır. Eserde deyimisel ifadelerle çokça yer verilmiştir. Soyut bir anlatımı somutlaştırmada deyimlerden yararlanan şair, bazen vezin ve kafiye sebebiyle deyimlerin kullanımında kendince tasarrufta bulunmuştur.

Anlam, söz ve ahengin özenli bir denge içinde kaleme alındığı eserde edebî sanatların kullanımı da tesadüfî değildir. Tasvirlerin hâkim olduğu bölümde edebî sanatlar yoğun olarak kullanıldığı halde “tahmid” bölümü olukça sadedir. Bu bölüm, kulun Allah karşısındaki aczini ifade ettiğinden yalın, sade, gösterişten uzak, dervişane bir anlatım tercih edilmiştir.

Şeyh Galib, tasavvuftaki seyr-i sülûku ve salikin vahdet-i vücuda ulaşmasını bir aşk alegorisiyle anlatmıştır. Bu sebeple *Hüsn ü Aşk*’a tasvire dayalı bir tahkiye üslubu hâkimdir. Eserde tasavvuf temsil ve semboller ardından dolaylı olarak işlenmiştir. Bu sebeple eserdeki bütün şahıs ve yer adlarının tasavvufi karşılığı vardır. Gayret’in kıskançlığı, Huşrubâ’nın nefsi, Molla-yı Cünûn’un aklı ve tasavvuftaki pîri, Aşk’ın yolculuğunun seyr ü sülûku temsil etmesi gibi... Şeyh Galib, *Hüsn ü Aşk* ile “tenzih”i inancı tasavvuftaki teşbihî inanç anlayışıyla işlemiştir. Yani Allah’ın varlığı ve birliği, insanın ona ulaşma çabası olan seyr-i süluk teşbih ve mecazlar yoluyla somutlaştırılarak görünür kılınmıştır. Aşk’ın şahsında insanın kemale erme serüveni anlatılır. Son tahlilde bütün merhaleleri aşan salik, bütün renk ve şekillerin birlendiği noktada Allah’a kavuşur. Tamamen soyut olan bu hal eserde teşbih edilmiş somutlaşmıştır.

Eserin tasavvufi bir alegori içermesi, buna şairin Sebk-i Hindi’yi benimsemesi ve eserini kolay anlaşılır bir tarzda yazmama yaklaşımı eklendiğinde eser, dil ve üslup bakımından anlaşılması ve değerlendirilmesi güç bir hal almıştır. Bu dil ve üslubun oluşmasında teşbih ve mecazlar büyük önem taşımaktadır.

Teşbih ve mecaz, temsili anlatımın en önemli unsuru olduğu gibi Sebk-i Hindi’nin öngördüğü yeni düşünce duygu ve hayallerin işlenmesinde de en çok kullanılan sanatlardır. Şair, eserde ağırlıklı olarak teşbih kullanmıştır. Teşbihin benzetme yönünün ustalıkla seçilmesi eserin her sayfasına güçlükle birlikte okuyanı etkileyecek kullanımları da beraberinde getirmiştir. Mektebin küllî cismine her çeşit sureti kabul ediş kabiliyeti anlamında heyulaya, Hüsn ile Aşk da mektep suretinde ortaya çıkan manaya, beşiğin içinde uyuyan bebek Aşk’ın hilalin içine girmiş güneşe benzetilmesi, kullanılan benzetme yönü açısından orijinaldir. Eserin tamamında buna benzer kullanımlara yer verilmiştir. Tabi, bu tez çalışması sınırlarında yaptığımız değerlendirmeler eserin tamamındaki söz varlığı için söylenemez.⁴¹Bu konuyla ilgili ayrıntılı ve karşılaştırmalı yayınların yapılması konunun netleşmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Benzetme yönünün daha etkili birer kullanımı olan açık ve kapalı istiarelerin çok başarılı örnekleri de yine Hüsn ü Aşk’taki alegoriyi güçlendirmekte, edebî değerini yükseltmektedir.

Hüsn ü Aşk’a hâkim olan alegorik anlatım ve bu anlatım için seçilen Sebk-i Hindî, eserde kullanılan teşbih ve mecazların bağlamsal anlamlarını tespit etmeyi güçleştirmiştir. Bunun yanında iç içe kullanılan teşbihlerin tespiti de tez çalışması sırasında yaşanan zorluklar arasında olmuştur. Hikâyede kullanılan tasavvufi semboller ve tasavvuf felsefesinin eserdeki hâkimiyeti bu konularla ilgili kaynaklara yönelmeyi ve araştırma yapmayı gerekli kılmıştır.

Hüsn ü Aşk, teşbih ve mecazlar yönünden oldukça zengin bir eserdir. Eserde yukarıda da belirttiğimiz gibi özellikle teşbih sanatına çok yer verilmiştir. Kullanılan teşbih sayısı 1318’dir.

Sözlükte mecaz, mecaz-ı mürsel, açık ve kapalı istiareler bir ayrıma gidilmeksizin “mecaz sözlüğü” başlığında değerlendirilmiştir. Bu sanatların sözlükteki sayısal dağılımı ise şöyledir:

⁴¹ Daha geniş değerlendirme için bk. Gürer, Abdülkadir, “Şeyh Gâlib’in Şiirlerinde Bir Anlatım Özelliği”, *Türkoloji Dergisi*, C. XIII, S. 1, s. 99-108. Ankara, 2000. ; Gültekin, İbrahim, *Hüsn ü Aşk’ın Anlam Dünyası ve Hüsn ü Aşk Bağlamında Şeyh Galib’in Üslup Özellikleri*, Ankara, 2011 (DT)

11 mecaz,18 mecaz-ı mürsel, 305 kapalı istiare (Büyük bir çoğunluğu teşhistir.),253 açık istiare eserde yer almıştır.

Bu tespitler, alegorik bir aşk hikâyesi olan *Hüsni ü Aşk*’ta hikâye edebilmek ve temsili anlatımı sağlamak için öncelikle teşbih ve onu takip eden istiare sanatlarından yararlanıldığını göstermektedir. Ayrıca bu sanatlar Şeyh Galib’in kendine has bir dil ve üslubu kullanabilmesine de imkân sağlamıştır.

Eserde zaman zaman Farsça cümlelere yer verilmesine rağmen Türkçe sentaksın hâkim olduğu görülmektedir. Arapça Farsça kelimeler yoğun olmakla birlikte esere anlaşılabilir bir mesnevi dili hâkimdir. Eserin asıl değeri, genel mesnevi plânı içinde bağlı bulunduğu geleneğin söz varlığını kullanırken şairin kendine has, zengin hayal gücünü ve söz dağarcığını bağlı bulunduğu Sebk-i Hindi’in imkân ve özellikleriyle besleyerek sanatsal bir biçimde esere yansıtmış olmasıdır. Eserde yer alan teşbih ve mecazlar da bu yansımanın gerçekleşmesinde etkili olmuştur.

Hüsni ü Aşk, Şeyh Galib’in şairliği ve sanatçı kişiliğini etkili biçimde ortaya koyan bir başeserdir. Eser üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Bu metin sözlüğünün de eserin sanat değeri, dil ve üslubunun değerlendirilmesi bakımından bu çalışmalar arasında bir yer edineceği düşüncesindeyiz.

KAYNAKÇA

- Abdülhalim Memduh** (1303), *Târîh-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, İstanbul
- Aksan**, Doğan (1982), *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*, III. Cilt, Ankara: TDK Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Aksoy**, Ömer Asım (1984), *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, 3 C., Ankara: TDK Basımevi.
- Alparslan**, Selda (2013), *Şerhü Tuhfeti 'l-Manzûmeti 'd Dürriyye fî-Lügati 'l-Fârsiyye ve 'd-Deriyye (Bir Sözlük Denemesi)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydın**, Metin, *Mirzâzâde Mehmed Sâlim Divanı Sözlüğü*, (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük) Adıyaman, 2018 (DT)
- Ayvazoglu**, Beşir (1997), *Aşk Estetiği*, Ankara, Ötüken Neşriyat AŞ
- Ayverdi**, İlhan (2011). *Kubbealtı Lugati, Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul: Milliyet Yayınları
- Babacan**, İsrail (2010), “Hüsn ü Aşk'ta Sebk-i Hindî Tesiri”, *Türkbilig*, S.19, s.1-24, Ankara.
- Babacan**, İsrail (2012), *Klâsik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî (Hint Üslûbu)*, Ankara: Akçağ Yayınları
- Banarlı**, Nihat Sami (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C II., İstanbul: MEB Yayınları.
- Bilgegil**, Kaya (2017) “Hüsn ü Aşk'a Dair”, *Hüsn ü Aşk Şeyh Galip*, haz. Orhan Okay-Hüseyin Ayan, İstanbul, s.11-50
- Canpolat**, Mustafa, “Şeyh Galip: Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri”, *Türk Dili Dergisi* C.VIII, S. 24, s. 5
- Cevdet Paşa** (1303), *Târîh-i Cevdet*, Cilt: IV, V. İstanbul.
- Çevirici Çağın**, Ayşe, *Tevfik Fikret'in Şiirindeki Edebî Sanatlar*, İstanbul, 2006 (YLT)
- Çetinkaya**, Ülkü (2008), “*Aşk Mesnevilerinde Kadın-Yusuf u Züleyha ve Hüsrev ü Şirin Mesnevîleri*” Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çetinkaya**, Ülkü (2015), *Âzerî İbrahim Çelebi Hüsrev ü Şirin*, Ankara: Grafiker Yayınları
- Çıpan**, Mustafa (2007), “Hz. Mevlana'dan Şeyh Galib'e”, *Mevlânâ Celaleddin Rûmî 800. Yıl*, Ankara, Türkiye Yazarlar Birliği Yayınları.
- Demirli**, Ekrem (2008) *İbnü 'l-Arabî ve Takipçilerinin Tanrı Anlayışı: Tenzih ve Teşbih Hükümlerinin Birleştirilmesi* İslâm Araştırmaları Dergisi, Sayı 19, 25-44
- Demirli**, Ekrem, *Vahdet-i Vücûd*, TDV, İslam Ansiklopedisi
- Devellioğlu**, Ferit (1982), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dilçin**, Cem (2005), *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara, TDK Yayınları.
- Doğan**, Esra, *Mesîhî Dîvânı Sözlüğü (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük)* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü, Ağustos, 2018

Doğan, Muhammet Nur (2008). *Şeyh Galip Hüsn ü Aşk*, (Metin, Düz Yazıya Çeviri Notlar ve Açıklamalar), İstanbul: Yelkenli Yayınları

Ergin, Muharrem (1986), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul, Boğaziçi Yayınları.

Ergun, Sadettin Nüzhet (1932), *Şeyh Galip*, İstanbul: Kanaat Kütüphanesi.

Ergun, Sadettin Nüzhet (1935) *Şeyh Galip Hayatı ve Eserleri*, İstanbul

Esrâr Dede (2018), *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye*, Haz. İlhan Genç, Ankara

Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye* (Yazma), İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y. No:3894

Gâlib, Mehmet Esat (1252), *Divan* (Basma), Mısır, Bulak Baskısı

Gâlib, Mehmet Esat (1339) *Hüsn ü Aşk* (Basma), Tahir-ül Mevlevî (Tahir Olgun), Baskısı, İstanbul.

Gibb, E.J.W. (1905) *A History of Ottoman Poetry*, Cilt: IV, London.

Gültekin, İbrahim, *Hüsn ü Aşk'ın Anlam Dünyası ve Hüsn ü Aşk Bağlamında Şeyh Galib'in Üslup Özellikleri*, Ankara, 2011 (DT)

Gölpınarlı, Abdülbâkî (2013) *Şeyh Gâlib Hüsn ü Aşk*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gölpınarlı, Abdülbaki (1985), *Şeyh Galip Divan'ndan Seçmeler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Gürer, Abdülkadir (2000), "Şeyh Galip Hakkında Yeni Bilgiler", *Türkoloji Dergisi*, C.XIII, S.1, s.203-25.

Gürer, Abdülkadir. "Tardıyye Bir Nazım Şekli Midir?" *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları* 32/I In Memoriam Şinasi Tekin, (Güz 2008): 241-249.

Gürer, Abdülkadir, *Şeyh Gâlib Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi, 1993, (DT)

Gürer, Abdülkadir, "Şeyh Gâlib'in Şiirlerinde Bir Anlatım Özelliği", *Türkoloji Dergisi*, C. XIII, S. 1, s. 99-108. Ankara, 2000. Gürer

Holbrook, Victoria Rowe (2017), *Aşkın Okunmaz Kıyıları*, Çev. Erol Köroğlu-Ergin Kılıç, İstanbul: İletişim Yayınları.

Holbrook, Victoria Rowe (1996), "Alegorinin Ölümü ve Hüsn ü Aşk'ın Özgünlüğü", *Deft*, S.27, Bahar, s.65-80.

Holbrook, Victoria Rowe (2017), *Aşkın Okunmaz Kıyıları*, İstanbul: İletişim Yayınları.

İbnü'l-Arabi, *Fusûsu'l-Hikem*, İstanbul, 2008 (Çeviri ve Şerh Ekrem Demirci)

Kalkışım, M. Muhsin, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, *Şeyh Galip Maddesi*

Kaplan, Behice (1944), "Şeyh Galip", İstanbul, C.2 S.20, 15 Eylül, s.6-9.

Kocatürk, Vasfi Mahir (1944), *Hüsn ile Aşk*, İstanbul

Kocatürk, Vasfi Mahir (1967), *Divan Şiiri*, Ankara, Ayyıldız Matbaası

Konuk, Ahmed Avni, Muhyiddin İbnü'l Arabî Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi, Hazırlayanlar Prof. Dr. Mustafa Tarhalı, Dr. Selçuk Eraydın, İstanbul 2011

Köprülüzade, Mehmet Fuad (1931), *Eski Şairlerimiz, Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul

Köprülüzade, Mehmet Fuat (2016), "Şeyh Galip Şair-i Müceddit, Tettebbu'at-ı Edebiyye Şeyh Galip" *Eser-i Aşk Şeyh Galip Hakkında Makaleler ve Bibliyografya*, haz: Hanife Koncu-Müjgân Çakır – Leyla Alptekin Sarıoğlu, İstanbul, S. 398-434.

Köprülüzade, Mehmet Fuat, *Eski Şairlerimiz Divan Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul, 1934.

Kutluk, İbrahim (1948), "Şeyh Galip ve es-Sohbet-üs-Sâfiyye", *Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, Cilt: III, S.1-2, İstanbul.

Levend, A. Sırrı (1980). *Dîvân Edebiyatı (Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar)*, İstanbul: Enderun Kitabevi.

Levent, Ağâh Sırrı (1984), *Türk Edebiyatı Tarihi*, C.I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Mazıoğlu, Hasibe (2000), "Şeyh Gâlib'in Şiirlerinin Dili", *Hasan Eren Armağanı*, s.237-246 Ankara: TDK Yayınları; *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*, TDK, Ankara: 2009, s.803-14.

Menzel, T. *Ghalib Dede*, Encyclopedie de l'Islam, Cilt:II.

Muallim Naci (1308), *Esâmî*, İstanbul.

Mum, Cafer (2007), "Sebk-i Hindî" *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

Oflazoğlu, A. Turan (1991), *Güzellik ile Aşk*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu Atatürk Kültür Merkezi Yayını S.8, Tiyatro Eserler Dizisi S.2, Ankara.

Okçu, Prof. Dr. Naci (1914), *Şeyh Galip Divanı*, Ankara, DİB Yayınları.

Onan, Necmettin Halil (1991), *İzahlı Divan Şiiri Antolojisi*, Ankara, MEB Yayınları.

Onay, Ahmet Talât (2013), *Açıklamalı Divan şiiri Sözlüğü*, haz: Prof. Dr. Cemal Kurnaz, Ankara: Berikan Yayıncılık

Özden, Ersin, *Karacaoğlu'nın Şiirinde Edebî Sanatlar*, Edirne Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şubat 2000. (YLT)

Recaizade Ekrem (1305), *Kudemadan Birkaç Şair*, İstanbul

Saraç, M. A. Yekta (2007), *Klasik Edebiyat Bilgisi (Biçim-Ölçü-Kafiye)*, İstanbul: 3F Yayınları

Şükûn, Ziya (1996). *Farsça-Türkçe Lûgat Gencine-i Güftar Ferheng-i Ziya I-III*, İstanbul: MEB Yayınları.

Şeyh Galip, Divan ve Hüsn ü Aşk'ından Münteşab Parçalar, İstanbul, 1336

Şeyh Galip, Divan İÜ Kütüphanesi TY 5531

Tahirü'l-Mevlevî (1927), "Hüsn ü Aşk", *Türk Yurdu*, S.30, s.958.

Tanç, Nilüfer, *Alımlama Estetiği Işığında Hüsn ü Aşk'ın Tahlil ve Tenkidi*, Muğla, 2013 (DT).

- Tarlan,** Ali Nihat (1939) *Şeyh Galip Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul.
- Tarlan,** Ali Nihat (1936), *Şeyh Galip Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul.
- Timurtaş,** Faruk Kadri (1984), *Osmanlı Türkçesine Giriş Eski Yazı-Gramer-Aruz-Metinler*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tiryakiol,** Selim, *Dil Öğretimi Geleneğimizde Manzum Sözlükler (Tuhfe-i Asım Örneği)*, İstanbul, 2013. (YLT)
- Ünver,** İsmail (1986), "Mesnevî", *Türk Dili Dergisi*, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), S.415-416-417/Temmuz-Ağustos-Eylül s.430-463, Ankara, TDK Yayınları.
- Yazım Kılavuzu** (2018),TDK Yayınları, Ankara
- Yiğit,** Ahmet Selman (2018), *Nabi Divanı Sözlüğü (Bağlamli Dizin ve İşlevsel Sözlük)*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yüksel,** Sedit (1963), *Şeyh Galip Eserlerinin Dil ve Sanat değeri*, Ankara, 1963.
- Ziya Paşa** (1311), *Harâbât Mukaddimesi*, İstanbul.

ÖZET

“Hüsn ü Aşk’ın Teşbih ve Mecaz Sözlüğü” başlıklı bu tez çalışması, ”Giriş” bölümü ile birlikte üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümümüzde, divan şiirinin İslam etkisindeki Türk edebiyatı geleneğindeki yeri kısaca değerlendirilmiş; genel anlamda sözlükçülük, özel anlamda da metin sözlüklerinin önemi üzerinde durulmuştur. Edebî sanatların bilhassa da teşbih ve mecazların şiir sanatımız açısından önemi vurgulanmış ve bu sanatların *Hüsn ü Aşk* için önemi üzerinde durulmuştur. Sözlük ’ün hazırlanma aşamaları izah edilmiştir.

“Şeyh Galip’in Hayatı ve Eserleri” başlıklı birinci bölümde, Şeyh Galip ve eserleri hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde *Hüsn ü Aşk*’ın konusu, özeti, dil ve üslup özellikleri değerlendirilmiştir.

“Sözlük” başlıklı üçüncü ve son bölümünde ise sırasıyla önce “Teşbih Sözlüğü” ardından da “Mecaz Sözlüğü” alfabetik sıra ile çalışmada yerini almıştır. Tez, eserde geçen bütün teşbih ve mecazların madde başı olarak alındığı bir sanat sözlüğünü içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Galip, Hüsn ü Aşk, teşbih ve mecaz, sözlük

ABSTRACT

This thesis study which is titled as “Hüsn-ü Aşk’ın Teşbih ve Mecaz Sözlüğü” consists of three main sections including the prologue. In the prologue, the ottoman poetry’s position in the Turkish literature which had been influenced by Islam has been commentated shortly. In general terms, lexicography has been mentioned. And particularly the lexicons of texts have been urged on. The significance of literary arts, especially similes and metaphors for our poetry has been urged on; moreover the importance of these arts for Hüsn-ü Aşk has been emphasized. The phases of preparing the dictionary have been explained.

The first section, named as “The Life and works of Şeyh Galip” has been used for apprising briefly about Şeyh Galip and his works.

In the second section, the topic of Hüsn-ü Aşk, its summary, its language and wording features have been commentated.

As for the third and last section, with the “Sözlük” title; first “Teşbih Sözlüğü”, then “Mecaz Sözlüğü” have taken place in it with alphabetic order. The thesis comprises an art dictionary which has the entire similes and metaphors of the work as headwords.

Key Words: Şeyh Galip, Hüsn-ü Aşk, simile and metaphor, dictionary

